STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO DO 2020 ROKU

ZAŁĄCZNIK

WROCŁAW, LISTOPAD 2005

Spis treści:

Załącznik nr 1:....3
Diagnoza społeczno – gospodarcza regionu
1. PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO....4
1.1. Obszar....4
1.2. Stan i ochrona środowiska przyrodniczego....4
2. ROZWÓJ DEMOGRAFICZNY....6
2.1. Ludność – stan i struktura....6
2.2. Czynniki rozwoju ludnościowego....9
2.3. Zasoby pracy....9
3. ROZWÓJ GOSPODARCZY....13
3.1. Bogactwa naturalne i ich gospodarcze wykorzystanie....13
3.2. Podmioty gospodarcze....14
3.3. Dolny Śląsk na tle innych regionów....15
3.4. Przemysł....19
3.5. Działalność turystyczna, wypoczynkowa i lecznictwo uzdrowiskowe....20
3.6. Rolnictwo i leśnictwo....21
3.7. Wspieranie rozwoju gospodarczego....23
3.8. Wspieranie dolnośląskiego eksportu....24
4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA....25
4.1. Komunikacja....25
4.2. Techniczne systemy zasilania i obsługi....27
5. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA....31
5.1. Edukacja....31
5.2. Niepełnosprawność....32
5.3. Problemy uzależnień....34
5.4. Pomoc społeczna. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu....35
5.5. Aktywność obywatelska....36
5.6. Kultura....37
5.7. Ochrona zdrowia....39
5.8. Bezpieczeństwo publiczne....41
Załącznik nr 2: 45
Charakterystyka dokumentów regionalnych wykorzystanych w procesie budowy *Strategii.*
Załącznik nr 3: 51
Charakterystyka krajowych dokumentów wykorzystanych w procesie budowy *Strategii*
Załącznik nr 4:....61
Synteza Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa
Załącznik nr 5: 65
Płaszczyzny współpracy międzywojewódzkiej
Załącznik nr 6: 67
Płaszczyzny współpracy transgranicznej i międzynarodowej współpracy regionalnej
Załącznik nr 7:....71
Elementy niezbędne do realizacji *Strategii* nie będące w kompetencji województwa
Załącznik nr 8: 73
Wykaz dokumentów wykorzystanych w procesie budowy *Strategii*

Załącznik nr 1:

Diagnoza społeczno – gospodarcza regionu

1. PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

1.1. Obszar

Województwo dolnośląskie położone jest w południowo–zachodniej części Polski. Od zachodu graniczy z Niemcami, od południa z Republiką Czeską, od wschodu z województwem opolskim, na północnym wschodzie sąsiaduje z województwem wielkopolskim, zaś od strony północno–zachodniej z lubuskim. Stolicą regionu jest Wrocław, położony w niewielkiej odległości od stolic sąsiednich krajów europejskich. Sprawia to, że miasto oraz przynależny doń region mają atrakcyjną lokalizację w europejskiej przestrzeni gospodarczej.

Na południu województwa znajdują się obszary górskie (Sudety), na północnym zachodzie rozciąga się równina, biegnąca od województwa opolskiego aż do powiatu głogowskiego, nazywana Niziną Śląską, zaś wschodnie, równinne obszary województwa noszą nazwę Niziny Śląsko–Łużyckiej. Rzeka Odra, żeglowna na całej długości od Wrocławia do Morza Bałtyckiego, przepływa przez województwo dolnośląskie w środkowo–wschodniej i w północnej części regionu. Klimat Dolnego Śląska posiada cechy wyraźnie umiarkowanego. Na Nizinie Śląskiej zimy mają łagodny przebieg, natomiast górzyste, południowe obszary województwa należą do najzimniejszych w kraju i charakteryzują się obfitymi opadami atmosferycznymi.

Województwo zajmuje obszar 19 948 km^2, co stanowi 6,4% powierzchni całego kraju i 7. miejsce wśród 16. województw. Z ogólnej powierzchni regionu, 29,4% przypada na lasy i grunty leśne, 52,8% na użytki rolne i są to proporcje podobne do tych, jakie występują w innych częściach kraju. Udział użytków rolnych w regionie dolnośląskim znacznie przewyższa średnią dla krajów UE, wynoszącą 40,9% ogólnej powierzchni. Ponadto 3,6% ogólnej powierzchni województwa zajmują tereny komunikacyjne, a 2,6% – tereny osiedlowe.

Od lipca 2000 roku wdrażana jest nomenklatura jednostek terytorialnych do celów statystycznych dla Polski (NTS). Aktualnie klasyfikacja ta dzieli obszar Polski na 6 regionów szczebla NTS 1 (województwo dolnośląskie przynależy, wspólnie z opolskim, do regionu południowo–zachodniego), 16 regionów szczebla NTS 2 (odpowiadających podziałowi administracyjnemu kraju na 16 województw) oraz 45 podregionów szczebla NTS 3. Województwo dolnośląskie podzielone zostało na 4 jednostki terytorialne szczebla NTS 3 (podregiony: jeleniogórsko–wałbrzyski, legnicki, wrocławski i miasto Wrocław). Podział Polski, a w tym i województwa dolnośląskiego, na jednostki terytorialne różnych szczebli NTS ma istotne znaczenie dla programowania rozwoju regionalnego.

1.2. Stan i ochrona środowiska przyrodniczego

Pod względem różnorodności biologicznej i rangi walorów krajobrazowych województwo dolnośląskie należy do najbardziej atrakcyjnych w kraju. Jednocześnie na jego terenie występuje znaczny odsetek obszarów zdewastowanych i zdegradowanych, obejmujących również miejsca najbardziej wartościowe przyrodniczo.

W celu zachowania najcenniejszych walorów środowiska i zapobiegania jego dalszej degradacji, na terenie województwa jest tworzony regionalny system ochrony przyrody, stanowiący część systemu krajowego i obejmujący wszystkie formy ochrony prawnej, wymienione w ustawie o ochronie przyrody. Obecnie ochronie podlega 18,1% powierzchni województwa (docelowo ok. 35 – 40%). Pod tym względem województwo dolnośląskie zajmuje przedostatnie miejsce w kraju wyprzedzając jedynie województwo łódzkie (w kraju chroni się prawnie przeciętnie 32,5% powierzchni ogól-

nej). Na jednego mieszkańca województwa dolnośląskiego w 2004 roku przypadała również ponad dwukrotnie mniejsza powierzchnia obszarów prawnie chronionych, aniżeli przeciętnie w kraju (1 247 m^2 wobec 2 664 m^2).

Powodem dewastacji i degradacji obszarów w województwie dolnośląskim jest działalność wydobywcza i przemysłowa, ale także znaczny udział w tym mają byłe radzieckie bazy wojskowe. Do najbardziej zdegradowanych i wymagających rekultywacji obszarów należą: tereny LGOM–u, związane z wydobyciem i przetwarzaniem miedzi oraz odpadami poflotacyjnymi, obszar wałbrzysko–noworudzki, gdzie od dawna koncentrowało się wydobycie węgla kamiennego, obszar turoszowski związany z wydobyciem węgla brunatnego, tereny byłych baz wojskowych w dawnych województwach: legnickim i jeleniogórskim oraz tereny wydobycia surowców skalnych.

Zanieczyszczenie powietrza

Na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje wiele zakładów uciążliwych dla środowiska naturalnego (prawie 10% ogólnej liczby takich zakładów w kraju). Ponadto na obszarze pogranicza polsko–niemieckiego i polsko–czeskiego występuje znaczne skupienie zakładów związanych z przemysłem wydobywczym i energetycznym. Województwo dolnośląskie znajduje się w grupie województw o najwyższej ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza. W 2004 roku wyemitowano do powietrza 16 650,5 tys. ton gazów (więcej niż w 1999 roku – 14 358,6 tys. ton) i 8,6 tys. ton pyłów (czyli znacznie mniej niż w 1999 roku – 20,2 tys. ton). Mimo wyraźnego ograniczenia emisji zanieczyszczeń, zwłaszcza pyłowych, stanowią one znaczny odsetek globalnej emisji gazów i pyłów na terenie Polski. W przypadku emisji gazów jest to 7,8%, a w przypadku pyłów – 7,0% ogółu krajowej emisji. Wysoki poziom zanieczyszczeń powietrza dotyczy w szczególności obszarów: aglomeracji miejsko–przemysłowych Wrocławia, Legnicko–Głogowskiego Okręgu Miedziowego, Wałbrzycha oraz rejonu powiatów: zgorzeleckiego, części bolesławieckiego, lubańskiego, lwóweckiego i jeleniogórskiego.

Zanieczyszczenie wód powierzchniowych

Powierzchnia gruntów pod wodami w województwie dolnośląskim (według stanu z 1 stycznia 2004 roku) wynosi 378 km^2, co stanowi niespełna 1,9% ogólnego obszaru regionu (w kraju – 2,7%). Sieć rzeczna jest dobrze rozwinięta, szczególnie lewobrzeżnych dopływów Odry, ale zasoby wód są niewielkie. Wody płynące zajmują jedynie 111,4 km^2 powierzchni. Na system wodny województwa (oprócz rzek) składają się również jeziora, stawy i zbiorniki retencyjne. Łączna powierzchnia wód śródlądowych stojących wynosi 143,3 km^2.

W 2003 roku na potrzeby gospodarki narodowej i ludności pobrano 386,7 hm^3 wody (w 1999 roku – 406,4 hm^3). Struktura jej zużycia w regionie dolnośląskim jest wyraźnie odmienna od charakteryzującej kraj i przedstawia się następująco: rolnictwo i leśnictwo – 37,9% (w kraju – 9,7%), zaopatrywanie sieci wodociągowej z przeznaczeniem głównie dla gospodarstw domowych – 33,4% (w kraju – 15,8%), przemysł – 28,7% (w kraju – 74,5%).

Wody powierzchniowe w województwie dolnośląskim narażone są na stałe zagrożenie zanieczyszczeniami, związanymi z działalnością bytową i gospodarczą ludności. Głównym źródłem zanieczyszczeń są ścieki komunalne odprowadzane poprzez systemy kanalizacji z gospodarstw domowych i zakładów przemysłowych. Istotną grupą ścieków są również odprowadzane bezpośrednio do wód powierzchnio-

wych z zakładów przemysłowych za pośrednictwem ich własnych systemów kanalizacyjnych. Należy jednak zaznaczyć, że coraz większa część ścieków na Dolnym Śląsku oczyszczana jest w biologicznych oczyszczalniach, pozwalających także na usuwanie biogenów.

O zanieczyszczeniu rzek Dolnego Śląska decydują przede wszystkim ponadnormatywne stężenia związków biogennych, a także zły stan sanitarny wód. Mimo wyraźnej poprawy w ostatnich latach, nadal zbyt długie odcinki dolnośląskich rzek prowadzą wody pozaklasowe tak pod względem fizyko–chemicznym, jak i sanitarnym.

2. ROZWÓJ DEMOGRAFICZNY

2.1. Ludność – stan i struktura

Zaludnienie województwa dolnośląskiego z końcem 1999 roku wynosiło 2 977,6 tys. osób, co stanowiło **7,7% ogółu ludności kraju**, natomiast według stanu z 31 grudnia 2004 roku – 2 893,1 tys. osób, co stanowiło **7,6% ludności Polski**. W latach 1999 – 2004 ludność regionu zmniejszyła się o ponad 84 tys. Pod względem wielkości zaludnienia region dolnośląski zajmuje 5. miejsce w kraju po województwach: mazowieckim, śląskim, wielkopolskim i małopolskim.

Na rysunku 1, przedstawiono prognozę liczby urodzeń i zgonów na lata 2003 – 2020. Według przewidywań, w regionie wystąpi długookresowa tendencja spadkowa, przerwana niewielkim wzrostem, głównie w okresie 2005 – 2015. Będzie to efekt tzw. echa wyżu demograficznego z lat 80 XX w. Po roku 2015 liczba urodzeń będzie drastycznie maleć, natomiast zgonów utrzyma się na wysokim poziome. Dlatego w końcu analizowanego okresu należy oczekiwać zwiększenia tempa spadku liczby ludności. Trzeba pamiętać, że nie będzie to w regionie rozłożone równomiernie. Największe nasilenie tego zjawiska ma wystąpić na obszarze subregionu jeleniogórsko–wałbrzyskiego, gdzie w stosunku do roku 2003 wyniesie ono w 2020 –7%, w legnickim trochę ponad 4%, natomiast w samym Wrocławiu ponad 6,5%, z kolei w jego otoczeniu, tj., na obszarze podregionu wrocławskiego ma ulec wzrostowi i wynieść 4%. W poszczególnych podregionach wskaźnik ten jest także zróżnicowany przestrzennie. Jego wielkość w przekroju powiatów w analizowanym okresie przedstawia rysunek 2.

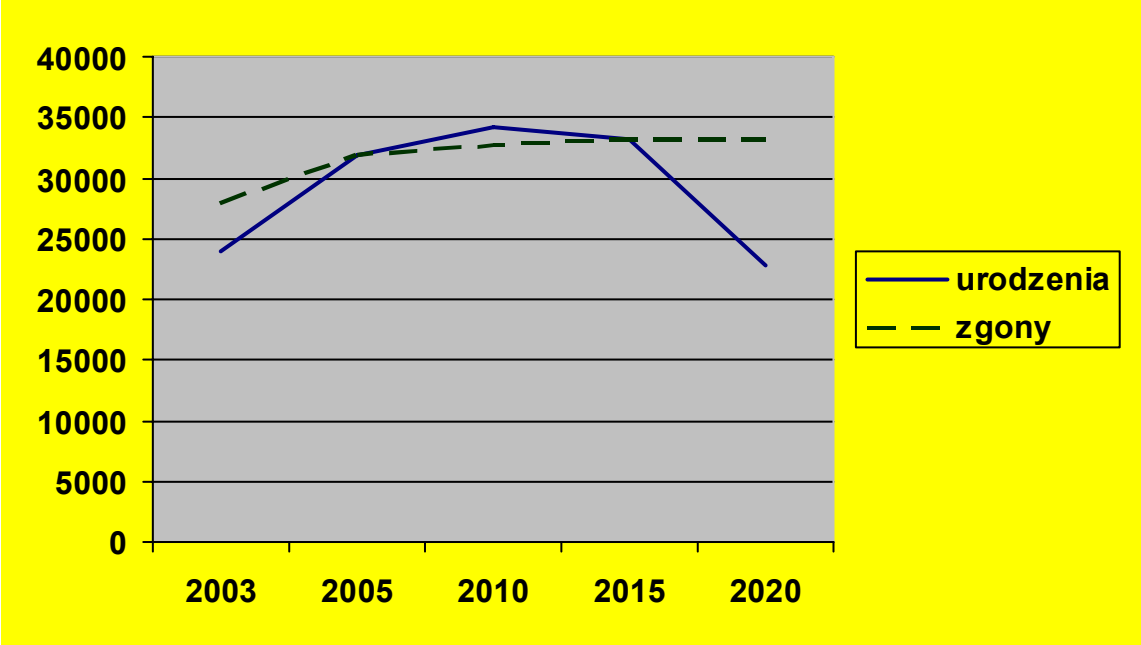

Rys.1. Prognoza ruchu naturalnego ludności na Dolnym Śląsku w latach 2003 – 2020
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ludność województwa dolnośląskiego w perspektywie 2030 r.* WUS Wrocław 2000.

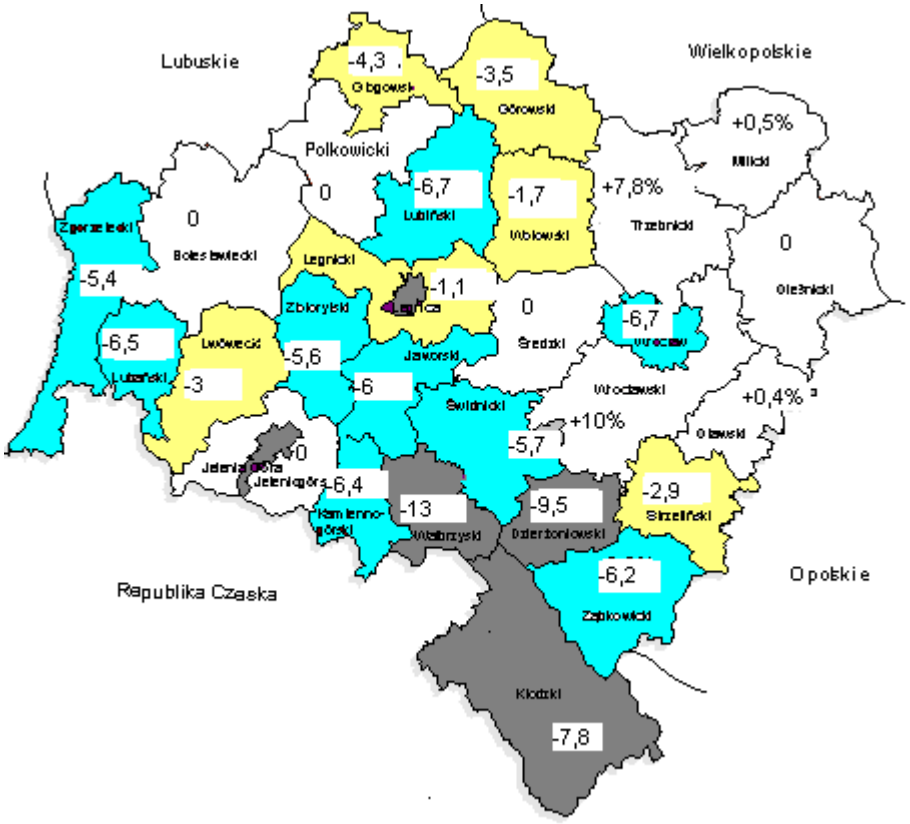

Rysunek 2. Prognoza zmian ludności w skali powiatów w roku 2020 w odniesieniu do roku 2003 (%).
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Województwo dolnośląskie*. WUS Wrocław 2004, s. 136.

Województwo dolnośląskie wyróżnia się wysokim, choć malejącym poziomem urbanizacji demograficznej. **W końcu 2004 roku w miastach regionu zamieszkiwało 71,0% ogółu ludności**, podczas gdy **w końcu 1999 roku notowano już 71,5%**. Proces ten związany jest z wyraźnie postrzeganym zjawiskiem **suburbanizacji, polegającym na migracji ludności, zwłaszcza dużych ośrodków miejskich, i osiedlaniu się jej w podmiejskich miejscowościach wiejskich**. Pod tym względem województwo dolnośląskie zajmuje 2. miejsce w kraju, po województwie śląskim – 78,8%. W kraju przeciętnie 61,5% ludności zamieszkuje w miastach.

W województwie dolnośląskim do największych miast pod względem liczby ludności w 2004 roku należały: **Wrocław – 636,3 tys. (w 1999 roku – 636,8 tys.),** Wałbrzych – 127,6 tys. (w 1999 roku – 135,7 tys.), Legnica – 106,1 tys. (w 1999 roku – 109,2 tys.) i Jelenia Góra – 87,6 tys. (w 1999 roku – 93,4 tys.). **Gęstość zaludnienia wynosi 145 osób na km², w kraju, zaś 122 osoby na km²**. Pod tym względem region dolnośląski zajmuje 3. miejsce w kraju po śląskim i małopolskim i przekracza przeciętny wskaźnik dla krajów UE–15 (120 osób na km^2). **Niemal 52% ogółu ludności województwa stanowią kobiety (w kraju –51,6%).** Na 100. mężczyzn przypadają 108,2 kobiety (przeciętnie w kraju 106,7), co plasuje region dolnośląski na 3. miejscu w kraju (po łódzkim i mazowieckim).

Analiza struktury ludności województwa dolnośląskiego według wieku wskazuje, że społeczeństwo jest nieco starsze, aniżeli przeciętnie w kraju. **Mediana wieku ludności (tzw. wiek środkowy) regionu osiąga ponad 36 lat, podczas gdy przeciętnie w kraju wynosi niespełna 35.** W ostatnich latach notowany jest wyraźnie proces starzenia się ludności, który pod koniec **1999 roku kształtował się następująco:**

- wiek przedprodukcyjny – 23,2% (w kraju – 24,9%),
- wiek produkcyjny – 62,1% (w kraju – 60,6%),
- wiek poprodukcyjny – 14,7% (w kraju – 14,5%).

Na koniec grudnia **2004 roku udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w regionie wynosił 19,5% (w kraju – 21,9%), produkcyjnym – 65,1% (w kraju – 62,9%), poprodukcyjnym – 15,4% (w kraju – 15,2%).** Prognozę zmian struktury ludności regionu według wieku do 2020 roku przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Prognozy zmian udziału poszczególnych grup wiekowych (w %) do roku 2020.

Lata	Przedprodukcyjny	Produkcyjny	Poprodukcyjny
2004	19,5	65,1	15,4
2005	18,9	65,6	15,5
2010	16,5	66,2	17,3
2015	15,3	63,7	21,0
2020	14,9	60,3	24,8

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane WUS Wrocław 2004 r.

Potwierdzają się uwagi na temat szybkiego tempa starzenia się społeczeństwa regionu. Ten proces niewątpliwe będzie znacząco determinować sytuację społeczno–ekonomiczną zarówno w skali kraju, jak i regionu. W 2004 roku ludność w wieku 65. i więcej lat stanowiła 13,3% (w kraju zaś nieco mniej – 13,1%). Prognozuje się, że w 2020 roku wskaźnik ten wyniesie ponad 18,3% ogółu mieszkańców województwa dolnośląskiego.

W okresie między kolejnymi spisami powszechnymi (tj. NSP`1988 i NSP`2002) nastąpiły wyraźne zmiany w strukturze gospodarstw domowych. Ich liczba *wzrosła o ponad 107 tysięcy, lecz zmniejszyła się przeciętna wielkość.* Według stanu z czerwca 2002 roku, ludność regionu tworzyła 1 066,9 tysięcy gospodarstw domowych. O ile w 1988 roku przeciętne *dolnośląskie gospodarstwo domowe liczyło 3,01 osób, to według NSP`2002 – 2,69 osób*. Proces ten widoczny jest zwłaszcza w miastach, gdzie przeciętne gospodarstwo domowe liczy jedynie 2,55 osoby (na terenach wiejskich – 3,14 osoby). Potwierdzeniem malejącej ich wielkości jest także spadek udziału gospodarstw liczących ponad dwie osoby z 58,7% do 49,4%. Jest to niewątpliwie odzwierciedleniem malejącej w ostatnich latach liczby urodzeń, co ma nie tylko podłoże demograficzne, lecz również ekonomiczne.

Województwo dolnośląskie **charakteryzuje się wysokim udziałem osób z wykształceniem wyższym, wynoszącym 10,3% ludności** w wieku 15 lat i więcej (wyniki NSP`2002), co plasuje województwo na piątym miejscu w kraju (po mazowieckiem, pomorskim, małopolskim i zachodniopomorskim), **przy średniej krajowej**

10,2%). Rozmieszczenie ludności z wyższym wykształceniem jest wyraźnie zróżnicowane na niekorzyść terenów wiejskich. **Ludność wiejska regionu w wieku 15 lat i więcej jedynie w 4,1% legitymuje się wyższym wykształceniem (w skali przestrzeni wiejskiej kraju odsetek ten wynosi 4,3%)**. W miastach natomiast odsetek ten jest ponad 3-krotnie wyższy (12,6% wobec 13,7% w miastach kraju). Ponadto, około **34,4% ludności województwa dolnośląskiego posiada wykształcenie średnie i policealne (w kraju 32,6%), zasadnicze zawodowe – 24,1% (w kraju – 24,1%), a podstawowe (ukończone, nieukończone i bez wykształcenia) – 31,2% (w kraju – 33,1%)**. W szczególnie niekorzystnej sytuacji znajduje się społeczność romska, wśród której aż 88% posiada tylko wykształcenie podstawowe, często niepełne. Jedynie 0,3% Romów posiada wykształcenie wyższe.

2.2. Czynniki rozwoju ludnościowego

Tendencje dynamiki procesów demograficznych są między innymi pochodną naturalnego przepływu ludności i ruchów migracyjnych. Przyrost naturalny w województwie dolnośląskim wykazuje wartości ujemne (w 2004 roku –1,2 na 1000 osób, a w 1999 roku –0,97). Nieco korzystniej jest w skali kraju (w 2004 roku przyrost naturalny na 1000 osób wynosił – 0,2). **Szczególnie niekorzystne są wysokie ujemne poziomy przyrostu naturalnego w podregionie jeleniogórsko–wałbrzyskim (-2‰) oraz we Wrocławiu (-2,2‰)**. Relatywnie korzystniejsza sytuacja ma miejsce w podregionie wrocławskim (+0,9‰) i legnickim (+0,8‰).

Dynamikę demograficzną regionu obrazuje także wskaźnik liczby urodzeń żywych, przypadających na jeden zgon. Pod tym względem region dolnośląski prezentuje się niekorzystnie zajmując 14. miejsce wśród województw kraju (w 2004 roku poziom tegoż wskaźnika wynosił 0,877 wobec 0,980 przeciętnej krajowej) i wykazuje tendencję spadkową. Mniej korzystne wskaźniki mają jedynie województwa łódzkie i świętokrzyskie. Trzeba zaznaczyć, że ubytek ludności w województwie dolnośląskim następował także w wyniku migracji ludności. **W 1999 roku saldo migracji wynosiło –0,49‰, a w 2004 roku –0,5‰. Widoczna jest zatem względna stabilizacja natężenia tego zjawiska.**

2.3. Zasoby pracy

Liczba pracujących w województwie dolnośląskim (według stanu w grudniu 2003 r.) wynosiła ogółem 895,1 tysięcy osób. Pod względem rozmiarów zatrudnienia region zajmuje 6 miejsce wśród województw kraju (po mazowieckim, śląskim, małopolskim, wielkopolskim i łódzkim). Dolnośląskie charakteryzuje się jednak specyficzną strukturą pracujących.

Tabela 2. Sektorowa struktura pracujących w regionie dolnośląskim w 2003 roku

Wyszczególnienie	OGÓŁEM w tys.	Z tego w %			
		sektor I (rolnictwo, hodowla, leśnictwo, łowiectwo, rybołówstwo)	sektor II (przemysł, budownictwo)	sektor III (usługi)	
				rynkowe	nierynkowe
UE – 10 „nowe" kraje	28807,3	12,44	32,00	31,06	24,47
Polska	13616,8	18,42	28,58	29,29	23,70
woj. dolnośląskie	895,1	10,20	32,82	32,70	24,28

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

Jednym ze wskaźników charakteryzujących strukturę gospodarczą regionu jest sektorowa struktura pracujących. W województwie dolnośląskim z sektorem usług związanych jest prawie 57% ogółu pracujących (w tym usług rynkowych – 32,7%, a nierynkowych – 24,3%), z sektorem przemysłowym – 32,8%, a z rolniczym – 10,2%. W strukturze pracujących w Polsce uwidacznia się natomiast relatywnie wysoki udział sektora rolniczego oraz niższe udziały przemysłowego i usługowego. W krajach Unii Europejskiej w rolnictwie pracuje 4,5% ogółu pracujących (od 1,7% w Wielkiej Brytanii do 17,7% w Grecji), przemyśle – 29,3% (od 21,7% w Holandii do 36% w Portugalii), a w usługach – 66,2% (od 50,4% w Portugalii do 75,0% w Holandii).

Transformacja systemu gospodarczego w Polsce w kierunku gospodarki rynkowej, zapoczątkowana w końcu 1989 roku, przyniosła zasadnicze zmiany sytuacji na rynku pracy. Pojawiły się wówczas m.in. zjawiska jawnego bezrobocia i nadwyżki podaży siły roboczej. Problemy te wystąpiły we wszystkich województwach kraju, lecz z różnym nasileniem.

W urzędach pracy w grudniu 1999 roku zarejestrowanych było 203,4 tysięcy bezrobotnych, co stanowiło 16,0% cywilnej ludności aktywnej zawodowo. Na koniec maja 2005 roku w ewidencji powiatowych urzędów pracy pozostawało 245,1 tysięcy bezrobotnych. W porównaniu do największej liczby bezrobotnych, jaką zanotowano w lutym 2003 roku, bezrobocie zmniejszyło się o prawie 48 tysięcy osób. W maju 2005 roku stopa bezrobocia w regionie wynosiła 21,4%, w kraju zaś 18,3%. Pod tym względem województwo dolnośląskie znajduje się na 5. miejscu w kraju (po warmińsko–mazurskim – 28,6%, zachodniopomorskim – 26,8%, lubuskim – 25,3% i kujawsko–pomorskim – 23,3%). Prognozuje się, że wskaźnik ten będzie w przyszłości kształtował się nadal niekorzystnie dla regionu i odnosząc go aż do roku 2020, można wskazać na dwa warianty: pesymistyczny, zwany często greckim, i bazowy, czyli najbardziej możliwy, co przedstawia rysunek.

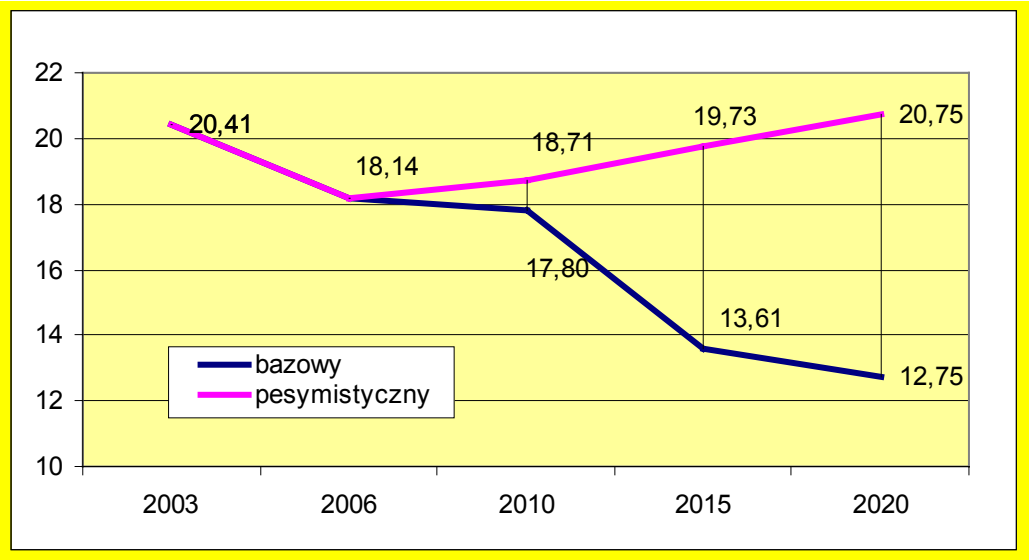

Rys. 3. Prognoza kształtowania się stopy bezrobocia w wariancie pesymistycznym i bazowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie ekspertyzy W.M. Orłowskiego pt. *Prognoza zmian sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski: horyzont 2006, 2010, 2013 – 2015,* Warszawa grudzień 2003.

Do jednostek terytorialnych województwa dolnośląskiego, które w maju 2005 miały najmniej zarejestrowanych bezrobotnych na 100 osób aktywnych zawodowo, zaliczyć należy: Wrocław (12,0%), Jelenią Górę (14,1%), powiat polkowicki (14,6%) oraz lubiński (15,1%). Najwyższe stopy bezrobocia w tym okresie dotyczyły powiatów: lwóweckiego (32,8%), złotoryjskiego (32,6%), kłodzkiego (31,7%) i górowskiego (31,1%). Ogólnie biorąc, w dotychczasowych krajach UE (UE-15) stopa bezrobocia w końcu 2003 roku wynosiła przeciętnie 8,1%, a jej poziom mieścił się w granicach od 3,7% w Luksemburgu i 3,8% w Holandii do 11,3% w Hiszpanii. Wśród dziesięciu nowych członków UE stopa bezrobocia w 2003 roku mieściła się między 4,4% na Cyprze i 5,8% na Węgrzech a 17,1% na Słowacji i 19,2% w Polsce.

Szczególnie niekorzystna na rynku pracy jest sytuacja młodzieży. **Na koniec 2004 roku ponad 55 tysięcy bezrobotnych stanowiły osoby w wieku 18 – 24 lat, tj. 21,4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Problem ze znalezieniem pracy przez młodych ludzi w województwie dolnośląskim zaostrza się (jego natężenie mierzone stopą bezrobocia wśród tej grupy społeczności zwiększyło się wyraźnie).** Taki stan jest odwróceniem sytuacji obserwowanej statystycznie w krajach UE, gdyż sytuacja młodych ludzi poszukujących pracy uległa w nich wyraźnej poprawie. **O ile w regionie dolnośląskim stopa bezrobocia wśród młodzieży do 25 lat wynosiła w 2003 roku 46,8% (w podregionie jeleniogórsko–wałbrzyskim nawet 54,5%), to w „starych" krajach Unii Europejskiej jej poziom niewiele przekraczał 15%.**

Tabela 3. Stopa bezrobocia wśród osób w wieku 18-24 lat w UE, Polsce i regionie w latach 1999 – 2003

Stopa bezrobocia wśród młodzieży do 25 lat	1999	2000	2001	2002	2003
UE - 25	.	.	.	17,9	18,4
UE - 15 „stare" kraje	18,0	16,3	14,5	15,1	15,8
UE – 10 „nowe" kraje	23,2	26,4	28,9	32,5	32,3
Polska	29,6	35,1	39,5	42,5	41,9
województwie dolnośląskie	35,5	41,4	45,7	50,2	46,8
Podregion jeleniogórsko–wałbrzyski	44,9	53,7	58,8	61,2	54,5
Podregion legnicki	48,6	48,7	47,4	47,0	43,3
Podregion wrocławski	27,4	32,5	36,0	43,0	45,3
Miasto Wrocław	10,5	14,7	22,2	31,2	30,2

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

Jedną z niekorzystnych cech, którą stwierdza się również w strukturze bezrobotnych, jest rosnący odsetek osób z wykształceniem wyższym (w grudniu 2004 roku 4,4% ogółu bezrobotnych, w 2003 roku – 3,8%, a w końcu 1999 roku – 1,7%). Ponad 2/3 bezrobotnych w województwie dolnośląskim ma jedynie wykształcenie podstawowe, gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe. Trudności ze znalezieniem pracy na tym terenie mają charakter zarówno ilościowy, jak też jakościowy. Chociaż w latach 1999 – 2000 udział bezrobotnych pozostających bez pra-

cy ponad rok zmniejszył się, to od 2001 roku widoczne jest nieregularne wprawdzie pogorszenie sytuacji w tym zakresie. **Mimo nawet zmniejszenia populacji tej grupy wśród zarejestrowanych bezrobotnych, ich odsetek w końcu 2004 roku zwiększył się do 49,6%. Według natomiast reprezentacyjnych badań statystycznych, udział bezrobotnych długoterminowych w regionie w końcu 2003 roku wyraźnie przekraczał 53%.**

Tabela 4. Wskaźnik bezrobocia długoterminowego w UE, Polsce i regionie w latach 1999 – 2003

Wskaźnik bezrobocia długoterminowego	1999	2000	2001	2002	2003
UE - 25	.	.	.	44,25	45,04
UE - 15 „stare" kraje	.	34,2	.	40,45	41,77
UE – 10 „nowe" kraje	.	48,2	.	54,44	54,51
Polska	41,64	46,07	50,19	54,75	55,95
woj. dolnośląskie	49,36	47,10	55,68	52,73	53,49

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

Gospodarcze trudności województwa i całego kraju odbijają się bardzo niekorzystnie na sytuacji kobiet, które w maju 2005 roku stanowiły 52,6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych (w końcu 2004 roku – 52,4%, a 2003 roku – 51,5%). W latach 1999 – 2003 stopa bezrobocia wśród kobiet zwiększyła się w regionie dolnośląskim z 15,9% do 26,0%. Jest to poziom niemal trzykrotnie wyższy od występującego w 15. krajach „starej" Unii Europejskiej (8,9%). Stopa bezrobocia wśród kobiet w regionie jest ponadto wyższa o 5,6 punktów od wskaźnika ogólnokrajowego, a szczególnie wysoka w podregionie jeleniogórsko–wałbrzyskim (32,0%).

Tabela 5. Stopa bezrobocia wśród kobiet w UE, Polsce i regionie w latach 1999 –2003.

Stopa bezrobocia wśród kobiet	1999	2000	2001	2002	2003
UE – 25	.	.	.	9,9	10,0
UE – 15 „stare" kraje	10,8	9,8	8,7	8,8	8,9
UE – 10 „nowe" kraje	.	12,0	12,8	15,6	15,3
Polska	13,2	18,1	19,8	20,9	20,4
woj. dolnośląskie	15,9	23,4	25,6	25,6	26,0
Podregion jeleniogórsko–wałbrzyski	20,1	29,5	32,6	31,8	32,0
Podregion legnicki	19,7	26,9	27,3	25,6	25,1
Podregion wrocławski	16,4	23,4	24,5	25,1	26,4
Miasto Wrocław	5,3	9,2	11,8	14,0	15,0

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

W strukturze bezrobocia w województwie dolnośląskim znaczący udział stanowią mieszkańcy wsi (w maju 2005 roku – prawie 81 tys. osób, tj. 33,0% ogólnej liczby bezrobotnych; w 1999 roku bezrobotni z terenów wiejskich stanowili ponad 36%).

3. ROZWÓJ GOSPODARCZY

3.1. Bogactwa naturalne i ich gospodarcze wykorzystanie

Województwo dolnośląskie zajmuje czołową pozycję w kraju pod względem ilości i różnorodności zasobów surowców mineralnych. Stanowią one podstawę do rozwoju przemysłu wydobywczego oraz wielu innych gałęzi przemysłu bazujących na produktach górnictwa i kopalnictwa, jak m.in.: energetyka, hutnictwo miedzi i metali nieżelaznych, budownictwo i drogownictwo, przemysł ceramiki szlachetnej i budowlanej. Najważniejsza dla gospodarki regionu jest eksploatacja rud miedzi i srebra przez KGHM „Polska Miedź" S.A. w Legnicko–Głogowskim Okręgu Miedziowym, węgla brunatnego, prowadzona przez KWB „Turów" w gminie Bogatynia, różnego rodzaju kamieni drogowych i budowlanych, glin ogniotrwałych ze złoża Rusko – Jaroszów oraz gazu ziemnego. Dolny Śląsk zajmuje trzecie miejsce w kraju pod względem wydobycia węgla brunatnego po województwach łódzkim i wielkopolskim. W roku 2004 wydobyto go ponad 10,8 mln ton, co stanowiło 17,7% wydobycia krajowego. Na terenie monokliny przedsudeckej w rejonie Legnicy i Ścinawy udokumentowano duże i bogate złoża tego surowca, stanowiące ponad 27% geologicznych zasobów bilansowych w kraju.

Na terenie województwa dolnośląskiego znajduje się blisko 600 udokumentowanych złóż kopalin skalnych, w tym kamieni drogowych i budowlanych, kruszywa naturalnego oraz surowców ilastych ceramiki budowlanej. Złoża kamieni drogowych i budowlanych skoncentrowane są w południowej (Sudety) i środkowej (Przedgórze Sudeckie) części województwa. Złoża granitów znajdują się w masywie Strzegom – Sobótka (powiat świdnicki), bazaltów w dwóch głównych obszarach: zgorzelecko–lubańskim i jaworsko–złotoryjskim, złoża porfirów i melafirów zlokalizowane są w zachodniej części depresji śródsudeckiej wschodniej części depresji północnosudeckiej. Masyw Strzegom – Sobótka stanowi największy w Polsce rejon udokumentowanych złóż granitów. Dolny Śląsk zajmuje pierwsze miejsce w Polsce pod względem wielkości tych zasobów oraz wydobycia kamieni drogowych i budowlanych. Znajduje się tu ponad 50% całości krajowych zasobów tych surowców.

Województwo dolnośląskie zajmuje również pierwsze miejsce w Polsce w wydobyciu różnego rodzaju kruszyw naturalnych. Żwiry, pospółki i piaski występują na całym obszarze, z przewagą północnej i środkowej jego części. Czołowe miejsce w kraju województwo zajmuje także pod względem wydobycia surowców ilastych ceramiki budowlanej. Mimo dużych zasobów udokumentowanych złóż kaolinów, poza złożem Maria III, eksploatowanym w Nowogrodźcu, nie są one wykorzystywane, przede wszystkim z powodu ich niskiej użyteczności po wzbogaceniu. Ponadto, wydobycie glin ogniotrwałych daje regionowi drugą pozycję w Polsce (po mazowieckim). Najważniejszym złożem jest Rusko – Jaroszów, z którego pochodzi prawie 82% krajowej produkcji. Eksploatacja iłów kamionkowych ze złóż dolnośląskich stanowi ok. 35% krajowego wydobycia tego surowca. Dolny Śląsk (z 19% udziałem) zajmuje drugie miejsce w wydobyciu gipsów i anhydrytów (po świętokrzyskim).

Na terenie województwa istnieją też bogate i różnorodne złoża wód mineralnych i leczniczych, w tym radoczynnych i termalnych. Wykorzystywane są w lecznictwie

sanatoryjnym, rozlewnictwie i eksploatacji naturalnego CO_2. Występują przede wszystkim w rejonie sudeckim – zachodnia i centralna część Kotliny Kłodzkiej, pas Wałbrzych – Bolków, Góry Izerskie. Poza Sudetami, źródła wód mineralnych znajdują się jedynie w Przerzeczynie Zdroju (wody siarczkowe) i w rejonie Trzebnicy (wody chlorkowe). Wody Lądka Zdroju (radoczynne wody termalne), Kudowy Zdroju (szczawy arsenowe) oraz Szczawna Zdroju (szczawy wodorowęglanowo–sodowe) są unikatowe w skali kraju.

3.2. Podmioty gospodarcze

Miernikiem przedsiębiorczości lokalnych społeczności w okresie transformacji gospodarki jest zwykle liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, przypadająca na każdy tysiąc osób. Wskaźnik przedsiębiorczości w marcu 2005 roku wynosił w województwie dolnośląskim 104,5, zaś w Polsce – 93,8. Pod tym względem sytuuje się ono na wysokiej trzeciej pozycji w Polsce (po zachodniopomorskim i mazowieckim). W systemie REGON zarejestrowano w maju 2005 roku prawie 301,8 tysięcy podmiotów gospodarczych, w tym 18,5 tysięcy spółek prawa handlowego, a wśród nich 5 217 firm z udziałem kapitału zagranicznego. W sektorze publicznym zarejestrowanych jest niespełna 15 tysięcy podmiotów gospodarczych, a prywatnym – ponad 286 tysięcy, przy czym zdecydowaną większość stanowią zakłady osób fizycznych (ponad 80%).

W strukturze podmiotów gospodarczych widoczny jest wysoki udział firm funkcjonujących w następujących sekcjach:

- sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny – naprawa pojazdów mechanicznych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego – 99 760 podmiotów w końcu 2004 roku (32,8% ogółu zarejestrowanych),
- sekcja K – Obsługa nieruchomości, wynajem, nauka i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej – 59 621 podmiotów (19,6% ogółu),
- sekcja F – Budownictwo – 29 569 podmiotów (9,7% ogółu),
- sekcja D – Przetwórstwo przemysłowe – 27 721 podmioty (9,1% ogółu),
- sekcja I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność – 21 808 podmiotów (7,2% ogółu).

Wśród podmiotów prowadzących działalność gospodarczą przeważają małe firmy, zatrudniające do dziewięciu pracowników, co stanowi ok. 95% ogólnej ich liczby.

Od początku procesu transformacji systemowej na terenie województwa dolnośląskiego obserwuje się napływ kapitału zagranicznego, co skutkuje wysokim i wciąż rosnącym wskaźnikiem powstawania spółek z tym kapitałem. Pod tym względem województwo zajmuje czwarte miejsce w kraju po mazowieckim, lubuskim i zachodniopomorskim, a kształtuje się to następująco:

- 5 217 podmiotów w maju 2005 roku,
- 5 095 podmiotów w końcu 2004 roku,
- 4 834 podmioty w grudniu 2003 roku,
- 4 378 podmiotów w końcu 2000 roku.

Na 10 tysięcy mieszkańców w maju 2005 roku przypadało 18,0 (w 2000 roku – 14,7) przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, podczas gdy przeciętnie w kraju

– 13,7. Podmioty takie prowadzą działalność głównie w zakresie przemysłu (34,7%), handlu (30,2% ogółu) oraz obsługi nieruchomości i firm (15,1%).

3.3. Dolny Śląsk na tle innych regionów

Pomiar dystansu społeczno–gospodarczego, dzielącego regiony różnych części Europy, nie jest z pewnością zadaniem łatwym tak w sensie metodologicznym, jak i statystycznym. W praktyce wykorzystuje się wiele różnorodnych wskaźników, lecz najbardziej miarodajnym jest poziom PKB (Produktu Krajowego Brutto) prezentowany w ujęciach bezwzględnych oraz w przeliczeniu na mieszkańca. PKB obrazuje końcowy rezultat działalności prowadzonej przez wszystkie podmioty gospodarcze, zlokalizowane na danym terenie. Stąd też jest wskaźnikiem kumulującym różnorodne uwarunkowania i aspekty prowadzenia działalności gospodarczej.

Według Eurostatu, wartość produktu krajowego brutto w Polsce na mieszkańca, liczonego według parytetu siły nabywczej, wyniosła 9 663,9 PPS, tj. 45,6% przeciętnego poziomu w UE. Tempo rozwoju gospodarczego regionu dolnośląskiego, mierzone tym wskaźnikiem, jest niewiele wyższe, aniżeli przeciętne krajowe. Na każdego mieszkańca Dolnego Śląska przypada niewiele ponad 10 tysięcy PPS, a region osiąga 47,4% średniego PKB na mieszkańca UE. Jedynie dwa województwa przekraczają połowę średniej unijnej, tj. mazowieckie (69,5%) i śląskie (50,6%), zaś dolnośląskie zajmuje trzecie miejsce, wyprzedzając wielkopolskie (47,1%). Zdecydowanie niższe pozycje zajmują sąsiednie lubuskie i opolskie. Wygląda na to, iż w krajowej scenerii gospodarczej region dolnośląski prezentuje się korzystnie, do czego w sposób zasadniczy przyczynia się podregion jeleniogórsko–wałbrzyski (w 2002 roku wytwarzał 35,9% PKB regionu) oraz Wrocław (32,4%). Najwyższy jednak poziom PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca dotyczy Wrocławia (ponad 14,7 tys. PPS), osiągając niespełna 70% średniego poziomu notowanego w UE. Nieco w tyle pozostaje podregion legnicki.

Oceny z ostatnich kilkunastu lat wskazują, że udział regionu w tworzeniu PKB dla całej gospodarki narodowej jest w zasadzie stały i waha się w granicach 8%[1]. Przy założeniu, że przyrost PKB w Polsce będzie szybszy niż w UE (ocenia się, że w najbliższych latach w całej UE wyniesie on 2 – 3%, a w Polsce 4 – 6%), to region będzie zmniejszać dystans rozwojowy w stosunku do całego obszaru Unii, co obrazuje rysunek 4. Według przyjętej na nim prognozy, w roku 2020 wskaźnik produktu krajowego brutto w Polsce na mieszkańca, liczony według parytetu siły nabywczej, wyniesie około 70% przeciętnego poziomu w piętnastu krajach „starej" UE.

[1] Źródło: Dane za lata 1992 – 1994: E. Saganowska, T. Śmiatkowska*: Uproszczona metoda szacunków PKB według regionów.* GUS, Warszawa 1996, s. 30 – 35; pozostałe dane z roczników statystycznych województwa dolnośląskiego

Tabela 6. Poziom PKB – miejsce województwa dolnośląskiego wśród regionów kraju i Unii Europejskiej w 2002 roku

Wyszczególnienie	PKB w mln €	PKB w mln (według standardu siły nabywczej –PPS)	PKB na jednego mieszkańca w €-	PKB na jednego mieszkańca (według standardu siły nabywczej – PPS)	PKB na jednego mieszkańca w €	PKB na 1 mieszkańca (według standardu siły nabywczej – PPS)
					UE=100	
UNIA EUROPEJSKA						
UE „25”	9 626 056,0	9 626 056,0	21 170,1	21 170,1	100	100
Stara UE “15”	9 179 495,5	8 811 668,3	24 128,3	23 161,5	114,0	109,4
Nowi w UE „10”	446 560,5	814 387,7	6 013,9	10 967,4	28,4	51,8
POLSKA						
Polska	202 497,1	369 450,7	5 296,8	9 663,9	25,0	45,6
Dolnośląskie	159 73,6	29 143,3	5 494,6	10 024,7	26,0	47,4
w tym podregiony						
jeleniogórsko-wałbrzyski	5 726,9	10 448,5	4 289,4	7 825,9	20,3	37,0
legnicki	3 256,2	5 940,9	6 507,1	1 1872,1	30,7	56,1
wrocławski	1 820,7	3 321,8	4 220,9	7 701,0	19,9	36,4
Miasto Wrocław	5 169,8	9 432,2	8 074,2	14 731,1	38,1	69,6
Lubuskie	4 669,6	8 519,6	4 627,8	8 443,3	21,9	39,9
Opolskie	4 618,6	8 426,6	4 339,5	7 917,2	20,5	37,4
Wielkopolskie	18 314,0	33 413,3	5 463,0	9 967,0	25,8	47,1
SĄSIEDNIE REGIONY CZECH I NIEMIEC						
Republika Czeska (Czech Republic), w tym	78 388,2	146 059,7	7684,5	14 318,5	36,3	67,6
Severovýchod (NUTS 2)	9 556,4	17 806,3	6 444,1	12 007,3	30,4	56,7
z tego województwa (kraje):						
Liberecký	2 685,1	5 003,1	6 282,1	11 705,4	29,7	55,3
Královehradecký	3 650,5	6 801,9	6 653,0	12 396,5	31,4	58,6
Pardubický	3 220,8	6 001,3	6 354,6	11 840,4	30,0	55,9
Niemcy (Germany), w tym	2 107 300,0	1 898 042,8	25 548,6	23 011,6	120,7	108,7
Saksonia (Sachsen), w tym	75 203,4	67 735,6	17 225,7	15 515,2	81,4	73,3
Podregion Dresden, w tym	29 815,9	26 855,1	17 653,4	15 900,4	83,4	75,1
Görlitz, Kreisfreie Stadt	909,0	818,8	15 207,4	13 697,3	71,8	64,7
Niederschlesischer Oberlausitzkreis	1 224,2	1 102,7	11 940,3	10 754,6	56,4	50,8
Löbau – Zittau	1 893,3	1 705,3	12 524,7	11 281,0	59,2	53,3

Źródło: EUROSTAT.

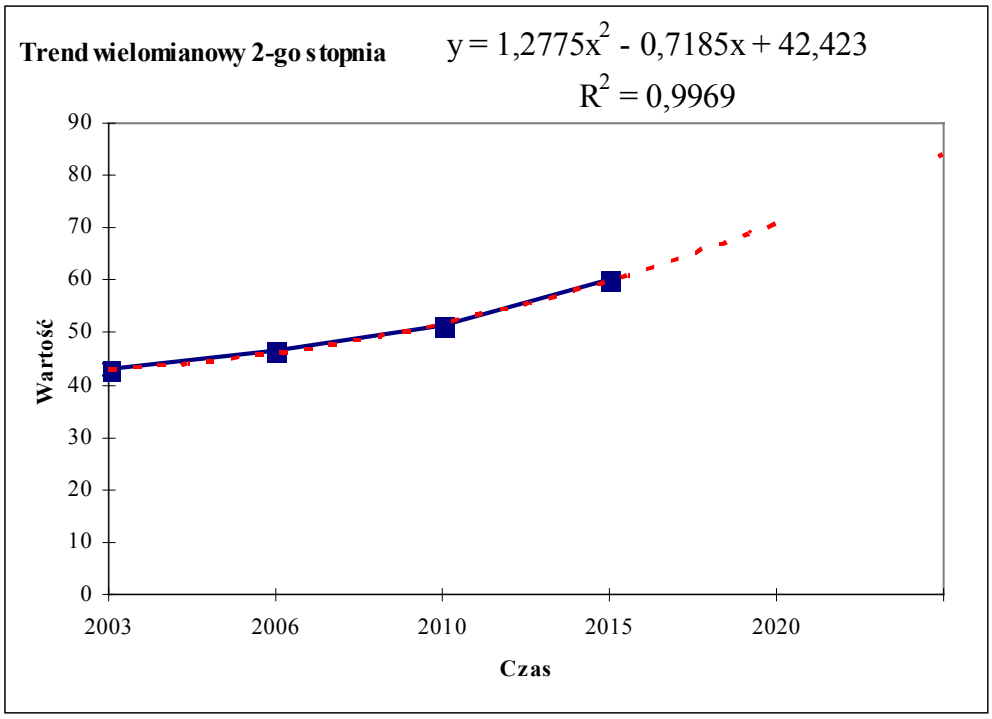

Rys. 4. Wariant bazowy prognozy PKB *per capita* (według siły nabywczej) dla Dolnego Śląska (w odniesieniu do poziomu 15 państw UE równego 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ekspertyzy W. M. Orłowskiego: *Prognoza zmian sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski: horyzont 2006, 2010, 2013 – 2015,* Warszawa grudzień 2003.

W porównaniu do regionów w krajach Unii Europejskiej, pozycja województwa dolnośląskiego nie jest zadowalająca. PKB w stosunku do średnich wskaźników Unii Europejskiej zarówno w „starym", jak i „nowym" układzie nie wygląda korzystnie. Niemcy i Republika Czeska prezentują relatywnie wyższe poziomy PKB, są także lepiej rozwinięte gospodarczo. Poziom PKB per capita w Niemczech przekracza wartości średnie dla 25. krajów Unii Europejskiej, natomiast graniczącą z Dolnym Śląskiem Saksonia uzyskuje tylko 73,3% unijnego wskaźnika. Na każdego z mieszkańców Saksonii przypada PKB o wartości 15,5 tysiąca PPS. Sąsiadujące bezpośrednio z regionem dolnośląskim saksońskie jednostki terytorialne szczebla powiatowego (Görlitz, Niederschlesischer Oberlausitzkreis, Löbau – Zittau) prezentują pod tym względem niższy poziom. Relatywny poziom PKB przygraniczna saksońskiego jest jednak większy od reprezentowanego przez przygraniczne województwa Republiki Czeskiej (w regionie Severovýchod, obejmującym trzy kraje, sąsiadujące z województwem dolnośląskim: Liberecký, Královehradecký i Pardubický PKB na jednego mieszkańca wynosi 12 tys. PPS). Zdolności wytwórcze sąsiadów z Czech i Niemiec są zatem wyraźnie wyższe od polskich i dolnośląskich.

Regionalną strukturę gospodarczą najlepiej obrazuje sektorowy układ wartości dodanej brutto, tj. wartości nowo wytworzonej na terenie danej jednostki terytorialnej. W Polsce zaznacza się wyraźny spadek znaczenia sektora rolniczego oraz przemysłu i budownictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto. Widoczny jest natomiast systematyczny wzrost znaczenia sektora usługowego. Podobne tendencje obserwowane są także w krajach Unii Europejskiej.

Podobnie, jak przy PKB, dysponujemy danymi za rok 2002. Struktura gospodarcza województwa dolnośląskiego według rodzajów działalności jest odmienna od pre-

zentowanej ogólnie przez Unię Europejską i Polskę. Wskazują na to wyraźnie informacje statystyczne prezentowane w poniższym zestawieniu.

Tabela 7. Sektorowa struktura tworzenia wartości dodanej brutto w województwie dolnośląskim, kraju i Unii Europejskiej w 2002 roku.

Wyszczególnienie	OGÓŁEM	Z tego w %		
		sektor I (rolnictwo, hodowla, leśnictwo, łowiectwo, rybołówstwo)	sektor II (przemysł, budownictwo)	sektor III (usługi)
UNIA EUROPEJSKA				
UE „25”	100,0	2,20	27,70	70,10
Stara UE “15”	100,0	2,12	27,48	70,40
Nowi w UE „10”	100,0	3,48	31,20	65,33
POLSKA				
Polska	100,0	3,09	29,75	67,16
Dolnośląskie	100,0	2,61	32,34	65,05
w tym podregiony				
jeleniogórsko-wałbrzyski	100,0	3,51	30,29	66,21
legnicki	100,0	2,73	44,72	52,55
wrocławski	100,0	6,80	37,88	55,31
Miasto Wrocław	100,0	0,06	24,85	75,09
Lubuskie	100,0	3,18	29,35	67,47
Opolskie	100,0	4,74	32,74	62,52
Wielkopolskie	100,0	5,16	32,62	62,22
SĄSIEDNIE REGIONY CZECH I NIEMIEC				
RepublikaCzeska	100,0	3,08	37,88	59,04
w tym				
Severovýchod (NUTS 2)	100,0	4,02	46,78	49,20
z tego województwa (kraje):				
Liberecký	100,0	2,05	51,20	46,75
Královehradecký	100,0	4,42	44,95	50,63
Pardubický	100,0	5,22	45,15	49,63
Niemcy	100,0	1,12	28,81	70,07
w tym				
Saksonia (Sachsen)	100,0	1,43	27,67	70,90
w tym				
Podregion Dresden	100,0	1,44	28,47	70,09
w tym				
Görlitz, Kreisfreie Stadt	100,0	0,24	18,93	80,83
Niederschlesischer Oberlausitzkreis	100,0	3,95	28,12	67,93
Löbau-Zittau	100,0	2,78	22,10	75,11

Źródło: EUROSTAT.

Udział rolnictwa w wartości dodanej brutto całego województwa w 2002 roku wynosił 364,6 mln €, co stanowiło 2,61%. Jest to więc poziom większy niż w przypadku

rolnictwa UE (2,20%), ale mniejszy niż w Polsce (3,09%) i grupie krajów - „nowych" członków UE (3,48%). Zdecydowanie najmniejszą rolę rolnictwo odgrywa we Wrocławiu na rzecz podregionu wrocławskiego, który pełni wobec niego funkcje żywicielskie. W sąsiedniej Saksonii sektor rolnictwa przynosi jedynie 1,43% wartości dodanej brutto, a w przygranicznym regionie Czech – ponad 4%. Jeśli chodzi o wartość dodaną brutto całego krajowego rolnictwa, to województwo dolnośląskie z udziałem 6,7% zajmuje szóste miejsce w kraju za: mazowieckiem, wielkopolskiem, lubelskiem, łódzkiem i kujawsko-pomorskiem.

Udział sektora przemysłu (górnictwo i kopalnictwo, działalność produkcyjna i zaopatrywanie w energię elektryczną) i budownictwa w wartości dodanej brutto województwa w 2002 roku wynosił 4 515,4 mln €, tj. 32,34%. Wskaźnik ten jest wyższy od krajowego (29,75%) oraz odpowiadających krajom „starej" Unii Europejskiej i „nowo przybyłych" (odpowiednio: 27,48% i 31,20%). Na wysokość uprzemysłowienia regionu największy wpływ ma podregion legnicki, gdzie niemal 45% wartości dodanej brutto dostarcza sektor przemysłu i budownictwa. Relatywnie najmniejszą rolę sektor ten odgrywa we Wrocławiu i w podregionie jeleniogórsko–wałbrzyskim. Dolnośląskie zajmuje czwarte miejsce w kraju pod względem wartości dodanej brutto, wytwarzanej przez przemysł i budownictwo. Region wyprzedzają województwa: śląskie, mazowieckie i wielkopolskie. Udział natomiast sektora usługowego, będącego symptomem nowoczesnej struktury gospodarczej w tworzeniu wartości dodanej brutto regionu dolnośląskiego, o wartości 9 084,3 mln €, stanowi 65,05% (w kraju przeciętnie 67,16%). Pod względem wartości dodanej brutto, wytwarzanej przez jednostki gospodarcze sektora usługowego, region dolnośląski zajmuje czwarte miejsce w kraju (po województwach: mazowieckim, śląskim i wielkopolskim). Jest to niemałą zasługą wysokiej rangi działalności usługowej we Wrocławiu, gdzie sektor ten dostarcza ponad 75% wartości dodanej brutto wytworzonej w mieście. Usługi odgrywają wyraźnie mniejszą rolę w podregionach legnickim (52,55%) i wrocławskim (55,31%). W krajach Unii Europejskiej udział tego sektora przekracza 70%, a przykładowo w sąsiedniej Saksonii sięga niemal 71%. Posiada on natomiast relatywnie niższą rangę w Czechach (59,04% wartości dodanej brutto), a zwłaszcza w województwach graniczącego z Polską regionu Severovýchod (jedynie 49,20%).

Struktura regionalnej gospodarki wywiera niewątpliwy wpływ na poziom zamożności poszczególnych województw. Na tle sąsiednich regionów kraju, Czech i Niemiec, dolnośląskie zajmuje pośrednie miejsca. Tracąc do regionów czeskich i niemieckich oraz województwa wielkopolskiego, plasuje się wyżej niż regiony lubuski i opolski.

3.4. Przemysł

Województwo dolnośląskie należy do najbardziej uprzemysłowionych regionów kraju. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu w 2003 roku wyniosła 40 560,0 mln zł, a w pierwszym kwartale 2005 roku – 11 908,7 mln zł (7,73% produkcji przemysłowej kraju), co lokuje region na czwartym miejscu w Polsce po mazowieckim, śląskim i wielkopolskim.

Podmioty gospodarcze, prowadzące działalność przemysłową, wykazują istotne zróżnicowanie branżowe, z których w województwie dominującymi są producenci: artykułów spożywczych i napojów, chemikaliów i wyrobów chemicznych, maszyn i urządzeń oraz górnictwo węglowe, górnictwo i kopalnictwo miedzi, surowców skalnych, zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę, przemysł ceramiczny i szklarski oraz produkcja tkanin i odzieży.

Województwo dolnośląskie zajmuje wysokie miejsca w kraju pod względem produkcji wyrobów przemysłowych, i tak m.in.:

- pierwsze w produkcji domowych chłodziarek i zamrażarek (67,8% produkcji kraowej),
- pierwsze w produkcji domowych pralek i wirówek elektrycznych,
- drugie w produkcji kwasu siarkowego (po województwie zachodniopomorskim),
- drugie w produkcji tkanin bawełnianych i bawełnopodobnych (po województwie łódzkim),
- drugie w produkcji środków do prania i mycia (po województwie mazowieckim),
- trzecie w produkcji soli (po województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim),
- czwarte w produkcji cukru (po województwach: kujawsko-pomorskim, lubelskim i wielkopolskim),
- piąte w produkcji energii elektrycznej (po województwach: łódzkim, śląskim, mazowieckim i wielkopolskim).

W przemyśle dolnośląskim w 2000 roku zatrudnionych było 271,1 tysięcy osób (w stosunku do 7,8% zatrudnionych w przemyśle krajowym), a w końcu 2003 roku ich liczba była mniejsza o ponad 40 tysięcy (230,3 tys.). To efekt niekorzystnej koniunktury dla wielu branż przemysłu, a także przestarzałych na ogół technologii i urządzeń produkcyjnych.

3.5. Działalność turystyczna, wypoczynkowa i lecznictwo uzdrowiskowe

Ukształtowanie geograficzne, warunki środowiska przyrodniczego oraz zasoby kulturowe i historia regionu powodują, że turystyka na Dolnym Śląsku jest jedną z podstawowych sfer działalności. Region jest dość dobrze zagospodarowany i wyposażony w infrastrukturę turystyczną w porównaniu z innymi obszarami Polski. W lipcu 1999 roku funkcjonowało łącznie 1,1 tysiąca obiektów (8,1% bazy krajowej) dysponujących ponad 58. tysiącami miejsc noclegowych (7,5% ich ogólnej liczby w kraju). Z kolei w lipcu 2004 roku funkcjonowało łącznie 727 obiektów noclegowych turystyki zbiorowego zakwaterowania, dysponujących 47,7 tysiącami miejsc noclegowych (8,2% ich ogólnej liczby w kraju). Widoczne jest zatem uszczuplenie sieci obiektów noclegowych turystyki w analizowanym okresie. Województwo dolnośląskie zajmuje czwarte miejsce w kraju pod względem liczby miejsc w bazie noclegowej ogółem po województwach: zachodniopomorskim, pomorskim i małopolskim. Z ponad 15,7 miliona osób korzystających w 2004 roku z noclegów w kraju, co dziewiąty znajdował się w bazie turystycznej Dolnego Śląska. Ogólnie w 2004 roku skorzystało z niej 1,7 miliona osób, w tym cudzoziemców 433,3 tysięcy, czyli 25,8% ogółu. Potwierdza to rosnące zainteresowanie turystów zagranicznych regionem (w 1999 roku dolnośląskie obiekty noclegowe odwiedziło jedynie 237,6 tysięcy osób, czyli 19,5% korzystających ogółem). Zdecydowanie największą grupę turystów zagranicznych stanowili Niemcy (prawie połowa ogółu cudzoziemców korzystających z noclegów). Niemal 80% wszystkich turystów zagranicznych wybiera hotele jako miejsce noclegu.

Istotnymi elementami wspomagającymi rozwój ruchu turystycznego na Dolnym Śląsku są liczne przejścia graniczne z Republiką Czeską i Niemcami.

Potencjał lecznictwa uzdrowiskowego tworzą przede wszystkim specyficzne właściwości klimatu, zasoby surowców leczniczych oraz infrastruktura świadczenia usług. Na terenie Dolnego Śląska funkcjonuje 11 uzdrowisk statutowych spośród 41. w całej Polsce. Województwo dolnośląskie posiada bogate i różnorodne, choć nierównomiernie rozmieszczone zasoby surowców leczniczych. Dysponuje także rozwiniętą siecią placówek świadczących usługi leczniczo–uzdrowiskowe. Piąta, bowiem część wszystkich placówek lecznictwa uzdrowiskowego funkcjonujących w Polsce była umiejscowiona na terenie Dolnego Śląska.

Główną częścią potencjału lecznictwa uzdrowiskowego w regionie dolnośląskim dysponuje 39 szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych. W końcu 2004 roku czynnych było 4 897 łóżek (w 1999 roku – 6 039 łóżek). **Spośród ponad 533,2 tysiąca leczonych stacjonarnie kuracjuszy w skali kraju, ponad 67 tysięcy osób (w 1999 roku – ponad 74 tys.) kuracje odbywało w regionie dolnośląskim**. Niepokojącym jednak zjawiskiem jest zmniejszanie się bazy lecznictwa uzdrowiskowego w regionie oraz ogólnej liczby kuracjuszy.

3.6. Rolnictwo i leśnictwo

Województwo dolnośląskie jest znacznie zróżnicowane pod względem warunków do prowadzenia działalności rolniczej. Decydują o tym zarówno warunki naturalne (jakość gleb), klimatyczne, jak też struktura użytkowania gruntów. Użytki rolne w 2004 roku stanowiły 52,8% ogólnej jego powierzchni (w kraju przeciętnie – 52,1%). W ich strukturze dominują grunty orne (82,6% wobec 77,3% w kraju), a użytki zielone (łąki i pastwiska) zajmują 16,7% powierzchni użytków rolnych (w kraju – 20,3%). Ogólnie biorąc, grunty orne zajmują 43,6% ogólnej powierzchni regionu (w kraju – 40,3%). Spośród prawie 870 tysięcy hektarów gruntów ornych Dolnego Śląska jedynie ok. 8% stanowią grunty I i II klasy bonitacyjnej.

Użytki rolne znajdujące się we władaniu gospodarstw indywidualnych stanowiły w 2004 roku 76,3% (w kraju zaś przeciętnie 86,7%). Udział ich jest relatywnie niski, co plasuje region dolnośląski dopiero na 13. miejscu wśród 16. województw kraju. Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku, na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonowało 83 343 gospodarstw indywidualnych, dysponujących użytkami rolnymi powyżej jednego hektara. Średnia wielkość gospodarstwa indywidualnego wynosiła 9,6 hektara użytków rolnych, była więc nieco większa niż średnia dla Polski (7,4 ha), jednak dużo niższa niż w krajach Unii Europejskiej (19,0 ha w 1995 roku). Ponad połowa gospodarstw (48 519) znajdowała się w grupie obszarowej 1,01 – 4,99 hektara użytków rolnych, co świadczy o ich bardzo znacznym rozdrobnieniu. Gospodarstw rolnych o powierzchni ponad 1000 hektarów na terenie województwa dolnośląskiego – według wyników PSR`2002 – jest jedynie 61, w tym 20 gospodarstw indywidualnych.

Ponad połowa gmin województwa (głównie w pasie centralnym) charakteryzuje się korzystnymi lub bardzo korzystnymi warunkami środowiska przyrodniczego dla produkcji rolniczej (wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej powyżej 70 punktów według IUNG Puławy). W obszarze tym powinna rozwijać się intensywna gospodarka rolnicza. Pozostała cześć województwa to obszar przenikania się funkcji rolniczej z innymi funkcjami – gospodarką leśną (obszar północny i południowy), gospodarką rybacką, turystyką itp.

Zdecydowaną większość powierzchni zasiewów w rolnictwie dolnośląskim przeznacza się na zboża (głównie pszenicę). W 2004 roku region zajmował pierwsze miejsce w kraju pod względem udziału zasiewów zbóż w ogólnej powierzchni

zasiewów (78,1% przy średniej krajowej 74,3%). Stosunkowo wysoki był także udział zasiewów roślin przemysłowych (12,2% wobec 7,5%).

Zbiory zbóż podstawowych (pszenicy, żyta, owsa, jęczmienia i pszenżyta), zebrane w 2004 roku na terenie województwa dolnośląskiego, stanowiły 7,5% zbiorów ogólnokrajowych. Pod tym względem region dolnośląski plasuje się na czwartym miejscu w kraju po województwach: wielkopolskim, mazowieckim i lubelskim. Zbiory kukurydzy na ziarno stanowiły zaś 23,7% produkcji krajowej (pierwsza lokata w kraju), zbiory rzepaku i rzepiku – 12,4% łącznego tonażu zbiorów w kraju (czwarte miejsce), zbiory buraków cukrowych – 9,5% (czwarte miejsce), a ziemniaków – 5,4% (siódme miejsce wśród 16. województw). Plony zbóż, osiągnięte w 2004 roku, wynosiły w województwie 46,5 dt/ha, podczas gdy w Polsce były znacznie niższe – 35,4 dt/ha. Pod względem wysokości plonów zbóż podstawowych region dolnośląski zajmuje drugie miejsce w kraju (po województwie opolskim). W większości krajów Unii Europejskiej plony zbóż podstawowych są zdecydowanie wyższe (przykładowo: ok. 61dt/ha w Danii, ok. 63 dt/ha w Niemczech, ok. 66 dt/ha w Wielkiej Brytanii, ok. 74 dt/ha we Francji). Wyższe, aniżeli przeciętnie w kraju były także dolnośląskie plony ziemniaków (221 dt/ha wobec 196 dt/ha w kraju; trzecie miejsce wśród regionów kraju za województwami: zachodniopomorskim i kujawsko–pomorskim). W krajach UE plony ziemniaków są wyraźnie wyższe (np. ok. 365 dt/ha we Francji, ok. 390 dt/ha w Niemczech i w Wielkiej Brytanii, ok. 400 dt/ha w Danii, ok. 430 dt/ha w Holandii, ok. 490 dt/ha w Belgii i w Luksemburgu). Plony natomiast buraków cukrowych w regionie wyniosły w 2004 roku 425 dt/ha, a przeciętnie w Polsce – 427 dt/ha (np. w Niemczech – ok. 530 dt/ha, w Hiszpanii – ok. 580 dt/ha, a we Francji – ok. 760 dt/ha).

Relatywnie mniej rozwiniętym działem rolnictwa na Dolnym Śląsku jest hodowla zwierząt. Pogłowie bydła (118,1 tysiąca sztuk w grudniu 2004 roku) stanowi zaledwie 2,27% pogłowia zwierząt w kraju. Nieznacznie wyższe wskaźniki notuje się w odniesieniu do trzody chlewnej, której pogłowie w listopadzie 2004 roku liczyło 484,5 tysięcy sztuk (2,79% pogłowia krajowego, co plasuje region na 12. miejscu wśród województw kraju). Pogłowie owiec na koniec 2004 roku liczyło w regionie 10,5 tysięcy sztuk, drobiu (głównie kurzego) – prawie 5,3 mln sztuk. W województwie dolnośląskim obsada zwierząt w relacji do areału terenów rolnych jest wyjątkowo niska. W 2004 roku na 100 hektarów użytków rolnych przypadało bowiem jedynie 11,4 sztuk bydła (16,7 sztuk w 1999 roku), 47,0 sztuk trzody chlewnej (52,2 sztuki w 1999 roku), jedna owca i 477 sztuk drobiu kurzego. W Polsce w 2004 roku wskaźniki obsady zwierząt hodowlanych na 100 hektarów użytków rolnych wynosiły odpowiednio: bydła – 31,8 sztuk; trzody chlewnej – 106,5 sztuk; owiec - 1,9 sztuk i drobiu kurzego – 734 sztuk). Województwo dolnośląskie wyróżnia się w kraju najniższym poziomem produkcji żywca rzeźnego i mleka w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Produkcja żywca rzeźnego w 2003 roku w regionie dolnośląskim wyniosła jedynie 172,6 tys. ton, co stanowiło tylko 3,6% produkcji krajowej. Odnośnie zaś mleka krowiego, to jego produkcja w województwie sięgała 260 mln litrów, czyli jedynie 2,2% krajowej produkcji. Wyraźnie dominującą rolę w produkcji zwierzęcej odgrywa obecnie sektor prywatny, w tym głównie gospodarstwa indywidualne. W jego posiadaniu znajduje się 96,6% stanu pogłowia bydła oraz niemal 100% trzody chlewnej oraz owiec.

Wartość skupu produktów rolnych w regionie dolnośląskim wyniosła w 2004 roku 1 615,3 mln zł, co stanowiło jedynie 5,3% jego ogólnokrajowej wartości. Bardziej wymowne jest przeliczenie wartości skupu rolnego na 100 hektarów użytków rolnych. Pod tym względem rolnictwo dolnośląskie zajmuje 10. miejsce w kraju realizując skup produktów o wartości 1 535 zł z każdego hektara użytków rolnych (w kraju zaś

przeciętnie 1 858 zł, a w województwie wielkopolskim – 3 246 zł). W strukturze skupu produktów rolnych na terenie regionu przeważają produkty roślinne (63,7%).

Lasy w województwie dolnośląskim zajmują powierzchnię 569,3 tysiąca hektarów, co stanowi 28,5% ogólnego obszaru. Dla porównania, lesistość kraju wynosi 28,6%. Większość lasów stanowi własność publiczną (97,7% ogólnej powierzchni lasów), w tym znaczna część pozostaje w zarządzie Dyrekcji Lasów Państwowych we Wrocławiu (w roku 2003 – 534,1 tys. ha). Lasy prywatne zajmują natomiast ponad 13,2 tys. hektarów (2,3% ogólnej powierzchni). Województwo dolnośląskie należy do obszarów o najwyższym poziomie uszkodzenia drzewostanów. Na obszarze regionu niemal 2/3 powierzchni lasów została zaliczona do lasów ochronnych, w kraju przeciętnie ok. 40%. Gospodarcze wykorzystanie lasów jest relatywnie bardziej intensywne, aniżeli w skali kraju. Na 100 hektarów powierzchni lasów w 2003 roku pozyskano 397,1 m^3 drewna (grubizny) (tj. o prawie 30 m^3 więcej niż w 1999 roku 367,3 m^3), podczas gdy w kraju – 321,4 m^3. Pod tym względem Dolny Śląsk plasuje się na drugim miejscu w kraju po województwie opolskim. Drewno pozyskuje się głównie z lasów będących własnością Skarbu Państwa, pozostających w zarządzie Lasów Państwowych.

3.7. Wspieranie rozwoju gospodarczego

Instytucje rozwoju regionalnego to przede wszystkim agencje rozwoju regionalnego i lokalnego, powołane do bezpośredniej realizacji przedsięwzięć rozwojowych i koordynacji działań innych podmiotów regionalnych. Należy zaliczyć tu również instytucje wspierające przedsiębiorczość, inkubatory przedsiębiorczości, ośrodki wspierania biznesu oraz informacji gospodarczej, promocji, fundusze kapitałowe, a także inne instytucje pozarządowe (stowarzyszenia, kluby).

Do aktywnie działających agencji na terenie województwa należą: Agencja Rozwoju Regionalnego „Agroreg" w Nowej Rudzie, Agencja Rozwoju Regionalnego „ARLEG" S.A. w Legnicy, Dolnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego w Wałbrzychu, Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego w Jeleniej Górze oraz Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego we Wrocławiu. Współpracują one z wieloma innymi instytucjami. Centra Transferu Technologii pełnią rolę pośrednika opracowującego i wyszukującego wśród podmiotów naukowo–badawczych projekty o charakterze innowacyjnym, nadające się do komercjalizacji. W Polsce istnieją trzy takie centra, w tym jedno we Wrocławiu.

Na terenie województwa funkcjonują trzy Specjalne Strefy Ekonomiczne: Wałbrzyska SSE (podstrefy: Wałbrzych, Dzierżoniów, Kłodzko, Nowa Ruda, Kudowa Zdrój, Jelcz – Laskowice, Żarów i Nysa), Kamiennogórska SSE Małej Przedsiębiorczości (podstrefy w Kamiennej Górze, Nowogrodźcu i Jaworze) i Legnicka SSE (podstrefy w Legnicy, Legnickim Polu, Polkowicach, Krzywej, Lubinie i Złotoryi). Ustanowienie Specjalnych Stref Ekonomicznych jest przedsięwzięciem zmierzającym do zdynamizowania transformacji gospodarczej gminy oraz jej bliższego i dalszego otoczenia. Nieco inny charakter nadano Kamiennogórskiej Strefie Ekonomicznej Małej Przedsiębiorczości – zgodnie ze swoją nazwą nastawiona jest ona na niewielkich inwestorów, a jej Atutem jest przede wszystkim położenie w bezpośrednim sąsiedztwie granicy Czech (rejon Kamiennej Góry) i Niemiec (rejon Nowogrodźca).

Idea zrównoważonego rozwoju regionu Nowogrodźca i Węglińca została zainicjowana przez obie gminy oraz Specjalną Strefę Małej Przedsiębiorczości w Kamiennej

Górze. Celem projektu jest ustanowienie nowoczesnego parku przemysłowego w rejonie tych gmin z zachowaniem wysokich standardów zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska oraz z nowoczesną strukturą zarządzania parkami przemysłowymi.

Silnym obszarem koncentracji działań gospodarczych jest także aglomeracja wrocławska. Obok funkcjonujących już układów gospodarczych (Długołęka, Bielany), utworzone zostały nowe obszary aktywności gospodarczej (strefy aktywności gospodarczej w Oławie, Siechnicach, Marcinkowicach i Kątach Wrocławskich).

3.8. Wspieranie dolnośląskiego eksportu

Cechą charakterystyczną dolnośląskich przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych, podobnie jak w innych regionach Polski i krajów UE-15, jest dominacja mikroprzedsiębiorstw, zatrudniających do 9 osób (96% ogółu firm na Dolnym Śląsku). Udział firm małych (10-49 pracowników) wynosi 3% a średnich (powyżej 50 pracowników) ok. 0,8%. dużych firm 0,1 %. W UE-(15) mikro-przedsiębiorstwa stanowią 92,4%, małe 6,5% (tj. ponad 2-wa razy większy udział procentowy), średnie 0,9% (porównywalny udział), a duże 0,2% (również 2-wa razy większy udział procentowy). To porównanie świadczy o przewadze w strukturze zróżnicowania potencjału w grupach przedsiębiorstw na niekorzyść regionu dolnośląskiego, tym bardziej że, średnia wielkość zatrudnienia w poszczególnych grupach przedsiębiorstw jest niższa i mniej korzystna dla dolnośląskich firm.
Jednocześnie należy podkreślić, iż dolnośląskie przedsiębiorstwa działają w warunkach słabszego wsparcia otoczenia biznesu i są znacznie słabsze co wynika z przytoczonych porównań od działających w UE-15, zarówno pod względem obrotów, mniejszego potencjału kadrowego, zainwestowanych środków trwałych w poszczególnych grupach wielkości MŚP, uzyskiwanej wartości dodanej, jak i kondycji finansowej. Wśród barier utrudniających eksport, przedsiębiorcy wskazują na niedostatek informacji o rynkach zagranicznych oraz o potencjalnych kontrahentach i ich wiarygodności, z czego wynika potrzeba internacjonalizacji Dolnośląskich przedsiębiorstw. Dlatego potencjał eksportujących podmiotów gospodarczych powinien współtworzyć bazę kapitału eksportowego Dolnego Śląska, dostępnego w postaci efektywnego systemu obsługi także dla początkujących eksporterów (m.in. informujący o zagranicznych rynkach, wiarygodnych partnerach biznesowych za granicą). Wsparcie dolnośląskich przedsiębiorstw powinno być ukierunkowane zgodnie z obserwowanym trendem w europie na przekształcenia się mikroprzedsiębiorstw w małe, prężne zdolne do eksportu firmy jak również tworzenie warunków do zwiększenia ilości ,,lokujących" się w regionie dużych przedsiębiorstw – eksportujących.

Na Dolnym Śląsku jest zarejestrowanych 305 888 firm. Wartość eksportu województwa dolnośląskiego w roku 2003 wyniosła 5 907,99 mln USD i było to o 33,4 % więcej niż w roku poprzednim tj. o 1 478,74 mln USD.
Pomimo uzyskiwanych ostatnio bardzo dobrych wyników w eksporcie, Dolny Śląsk charakteryzuje relatywnie:

- niska wartość eksportu na mieszkańca,
- rozdrobniony asortyment towarowy,
- brak wiodących produktów eksportowych.

Ożywienie eksportowe było efektem zarówno wzrostu liczby bezpośrednich inwestorów zagranicznych (BIZ) w przemyśle na Dolnym Śląsku eksportujących swoje produkty do krajów Unii Europejskiej, jak i podjęcia działań restrukturyzacyjnych przez eksportujące firmy. Sektor usług, w którym jest zatrudnionych 57% pracujących w województwie, odgrywa szczególnie ważną rolę w

eksporcie, ale brak danych statystycznych w tym zakresie utrudnia diagnozę i powinno to być celem działań administracji regionalnej. Wykazana ogromna dynamika eksportu dolnośląskich przedsiębiorstw w ostatnich latach na tle ich nieporównywalnie mniejszego potencjału w stosunku do MŚP w krajach UE-15, świadczy o dużych możliwościach wzrostu dzięki ukierunkowanemu regionalnemu wsparciu.

4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

4.1. Komunikacja

Sieć drogowa

Sieć drogowa województwa dolnośląskiego należy do najgęstszych w kraju. Regionalna sieć dróg publicznych o twardej nawierzchni liczyła w końcu 2003 roku prawie 18,1 tysięcy kilometrów długości. Wskaźnik zaś ich gęstości wynosił 90,7 km/ 100 km^2, przy średniej krajowej 79,6 km/100 km^2. Pod tym względem region dolnośląski lokuje się na czwartym miejscu w kraju (po województwach: śląskim, małopolskim i świętokrzyskim). Długość dróg o twardej nawierzchni, według kryterium gestorskiej przynależności, wynosi:

- drogi krajowe 1 319,4 km;
- drogi wojewódzkie 2 408,6 km;
- drogi powiatowe 8 376,1 km;
- drogi gminne 5 979,1 km.

Do najważniejszych dróg przebiegających przez Dolny Śląsk należy zaliczyć:

- autostradę A-18 (d. A-12) / A-4 (E-36 / E-40/: Berlin – Olszyna – Wrocław – Opole – Katowice – Kraków (funkcjonującą jako trasa o autostradowym przekroju z odcinkami o jednej jezdni), łączącą się w węźle Krzywa z drogą nr 4 do Zgorzelca przez Bolesławiec i dalej poprzez system autostrad niemieckich z Europą Zachodnią,
- drogę międzynarodową E-65 (nr 3), łączącą Dolny Śląsk przez Ziemię Lubuską ze Szczecinem i przechodzącą przez północne oraz zachodnie obszary województwa (Lubin, Legnica i Jelenia Góra) do przejścia granicznego z Republiką Czeską w Jakuszycach,
- drogę międzynarodową E-67 (nr 8), łączącą centralną Polskę (Warszawa – Łódź) przez Wrocław – Kłodzko przez przejście graniczne z Republiką Czeską w Kudowie Zdrój bądź od Kłodzka drogą nr 30 (d. 381) w Boboszowie,
- drogę międzynarodową E-261 (nr 5), łącząca północne obszary Polski przez Poznań, Leszno, Wrocław, Bolków do połączenia z drogą nr 3 i dalej jako droga nr 5 (d. 371) przez Kamienną Górę do przejścia granicznego z Republiką Czeską w Lubawce.

Warto zauważyć, iż na terenie regionu dolnośląskiego (według stanu z końca 2003 roku) znajduje się 150–kilometrowy odcinek autostrady spośród jedynie 405 km dróg tego typu w Polsce. Drogom publicznym regionu towarzyszy prawie 4,5 tysiąca mo-stów i wiaduktów oraz 5 przepraw promowych.

Znacznie rozwija się motoryzacja, która wymaga rozwoju sieci drogowej i wzrostu bezpieczeństwa ruchu drogowego. W 2003 roku na 1000 ludności w województwie dolnośląskim przypadały 273 (w 1999 roku – 183) zarejestrowane samochody osobo-

we i 52 (w 1999 roku – 37) ciężarowe, w kraju zaś wskaźniki te kształtowały się na poziomie 294 i 57. Pod względem liczby samochodów osobowych na 1000 mieszkańców, region dolnośląski zajmuje odległe 10 miejsce wśród województw kraju (najwyższy wskaźnik cechuje województwo wielkopolskie – 365). W „starych" krajach Unii Europejskiej wskaźniki zmotoryzowania ludności są wyraźnie wyższe (przykładowo: ok. 300 w Portugalii, ok. 440 we Francji, ok. 470 w Austrii, ok. 510 w Niemczech, ok. 540 we Włoszech).

Sieć kolejowa

W ostatnich latach długość czynnych linii kolejowych na Dolnym Śląsku wyraźnie się zmniejszyła, a w ślad za tym ich przestrzenna dostępność. Według stanu z końcu 2003 roku eksploatowanych było 1 797 km linii kolejowych (w roku 1999 – 2042 km), co stanowiło 8,8% łącznej ich długości w całym kraju. Pod względem gęstości sieci linii kolejowych województwo dolnośląskie (9,0 km linii kolejowych na 100 km^2) zajmuje trzecie miejsce wśród regionów kraju (po województwie śląskim – 16,4 km na 100 km^2 i opolskim – 9,1 km). Jest to wyraźnie więcej niż średnia krajowa, która w 2003 roku wynosiła 6,6 km linii kolejowych na 100 km^2. Także w relacji do krajów Unii Europejskiej region prezentuje się korzystnie. Główne trasy kolejowe (magistralne i pierwszorzędne) są zelektryfikowane, a ich długość na koniec 2003 roku wynosiła 1 047 km, nie są natomiast w ogóle eksploatowane linie wąskotorowe. Do najważniejszych linii kolejowych należą linie magistralne:

- E-30, AGTC, AGC; Zgorzelec – Węgliniec – Legnica – Wrocław – Opole,
- E-59, AGTC; Poznań – Leszno – Wrocław,
- C-E 59, Zielona Góra – Głogów – Ścinawa – Wrocław,
- C 59/2, AGTC; Wrocław – Kamieniec Ząbkowicki – Kłodzko – Międzylesie.

Głównym węzłem kolejowym województwa jest Wrocław, a ważną rolę odgrywają także stacje: Legnica, Wałbrzych Główny, Jelenia Góra, Jaworzyna Śląska, Węgliniec, Kamieniec Ząbkowicki, Oleśnica, Głogów i Zgorzelec.

Komunikacja lotnicza

Komunikacja lotnicza na Dolnym Śląsku jest stosunkowo dobrze rozbudowana. Głównym lotniskiem województwa jest Port Lotniczy Wrocław S.A. na Strachowicach (lotnisko wojskowe, współużytkowane). Lotnisko obsługuje nie tylko regularne połączenia z Warszawą, lecz także międzynarodowe (Frankfurt nad Menem, Monachium, Londyn, Kopenhaga). W ostatnich latach widoczny jest wyraźny wzrost rozmiarów ruchu lotniczego. Wielkość ruchu lotniczego w Porcie Lotniczym Wrocław S.A. w 2004 roku przedstawia się następująco:

- ruch pasażerski regularny:

  pasażerowie (przyloty i odloty) 288 097 (w 1999 roku – 173 561),
- ruch pasażerski czarterowy:

  pasażerowie (przyloty i odloty) 66 499 (w 1999 roku – 7970).

Wrocław jest czwartym, co do wielkości portem lotniczym krajowego ruchu pasażerów po Warszawie, Gdańsku i Krakowie. Jego znaczenie w zagranicznym ruchu pasażerskim jest zdecydowanie mniejsze. Pozostałe lotniska sanitarne, sportowo–usługowe, agrotechniczne i lądowiska zlokalizowane są w Mirosławicach, Szewcach – Szymanowie, Jeleniej Górze, Lubinie, Mili-

czu, Świebodzicach, Bystrzycy Kłodzkiej i w Orsku oraz dwa nieeksploatowane lotniska poradzieckie w Legnicy i Krzywej.

Żegluga śródlądowa

Odra stanowi szlak komunikacyjny od Kędzierzyna – Koźla do ujścia w Szczecinie (742 km). Dla prowadzenia transportu wodnego rzeka została skanalizowana na odcinku 228 km od Kędzierzyna – Koźla do Brzegu Dolnego (łącznie z Kanałem Gliwickim). Odrzańska droga wodna połączona jest z zachodnim systemem dróg wodnych przez kanał Odra – Hawela, Odra – Szprewa i Łabę oraz ze wschodnim systemem dróg wodnych przez Wartę, Noteć, Kanał Bydgoski, Brdę i Wisłę. Na odcinku Odry, przechodzącej przez województwo dolnośląskie, zlokalizowane są porty: we Wrocławiu (Port Miejski i Port Popowice), w Malczycach i Głogowie. Dwa ostatnie użytkowane są w ograniczonym stopniu do przewozów towarów masowych.

4.2 Techniczne systemy zasilania i obsługi

Zaopatrzenie w wodę

Źródłem wody dla zbiorowego zaopatrzenia miast i miejscowości wiejskich województwa dolnośląskiego są wody podziemne i powierzchniowe. W 2003 roku na zaopatrzenie wodociągów komunalnych pobrano 188 hm^3 wody, z tego: 62,6 hm^3 wód powierzchniowych oraz 125,4 hm^3 wód podziemnych. Z wód podziemnych czwartorzędowych i trzeciorzędowych zasilana jest większość wodociągów służących do zbiorowego zaopatrzenia ludności w wodę. Z wód powierzchniowych zaopatrywane są w wodę największe miasta województwa, jak Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz częściowo Wałbrzych, a także inne jednostki miejskie i wiejskie, położone głównie na terenach górskich i podgórskich województwa.

Według stanu z końcu 2004 roku łączna długość rozdzielczej sieci wodociągowej w województwie dolnośląskim wynosiła niemal 12,9 tysiąca kilometrów (czyli o 1,5 tys. km więcej, aniżeli w końcu 1999 roku). Wielkość ogólnego zużycia wody, dostarczonej siecią wodociągową przez gospodarstwa domowe w 2004 roku, wyniosła 97,6 hm^3. Wszystkie miasta w województwie posiadają wodociągi komunalne, natomiast tereny wiejskie w różnym stopniu. W 2004 roku z sieci wodociągowej korzystało 90,6% mieszkańców regionu, podczas gdy w skali kraju 85,6%. Zaświadcza to o relatywnie wyższym w tym zakresie poziomie infrastrukturalnego wyposażenia regionu. Z wodociągu sieciowego korzysta 96,4% ogółu ludności miast województwa dolnośląskiego, w kraju zaś odsetek ten wyniósł 94,3%. Pod względem powszechności korzystania z wodociągu przez ludność miejską, Dolny Śląsk zajmuje piąte miejsce w kraju. Ponadto, możliwości korzystania z wodociągu sieciowego dotyczą 75,7% ludności miejscowości wiejskich regionu (w skali kraju z tych urządzeń korzystać może 70,5% ludności wiejskiej). Mimo widocznej poprawy zaopatrzenia ludności wiejskiej w wodę, nadal wiele wsi zaopatrywanych jest z indywidualnych źródeł – przeważnie z przydomowych studni kopanych.

Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

Z dostarczaniem wody nierozerwalnie związany jest problem odprowadzania i oczyszczania ścieków. Łączna długość rozdzielczej sieci kanalizacyjnej w województwie dolnośląskim z końcem 2004 roku wyniosła ponad 6,2 tysiąca kilometrów, czyli o ponad 1,6 tysiąca więcej niż w 1999 roku. Z sieci tej korzysta 65,7% ogółu ludności regionu (w kraju zaś przeciętnie 58,2%). Pod tym względem dolnośląskie zajmuje czwartą lokatę w kraju (za województwami: zachodniopomorskim, pomorskim i śląskim). Znaczna część sieci kanalizacyjnej związana jest przestrzennie z miastami (ok.

61%). W 2003 roku z urządzeń tych korzystać mogło przeciętnie 83,8% ludności miejskiej województwa, a w skali miast kraju wskaźnik ten był niewiele niższy i wynosił 83,4%. Należy podkreślić, iż na terenach wiejskich funkcjonuje coraz gęstsza sieć kanalizacyjna (w 2003 roku długość jej wynosiła już prawie 2,3 tys. km, podczas gdy w 1999 roku o ok. tysiąca km mniej). W 2003 roku z kanalizacji sieciowej korzystać mogło tylko 19,4% mieszkańców wsi (w kraju przeciętnie jedynie 15,9%). Nadal powszechnie ścieki wiejskie odprowadzane są do osadników gnilnych.

Wobec wysokiego poziomu zanieczyszczenia wód powierzchniowych, zagadnieniem o szczególnym znaczeniu dla jakości środowiska jest odpowiednie wyposażenie jednostek osadniczych w oczyszczalnie ścieków. W 2004 roku było 300 oczyszczalni komunalnych i przemysłowych o łącznej dobowej przepustowości ponad 1,3 mln dam^3. Według stanu z końca 2004 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 141 komunalnych biologicznych oczyszczalni ścieków oraz 57 oczyszczalni pozwalających na podwyższone usuwanie biogenów. Procesom oczyszczania w tych obiektach poddano łącznie 101,1 hm^3 ścieków.

Komunalne oczyszczalnie ścieków w województwie dolnośląskim w 2004 roku swym zasięgiem obejmowały 73,9% (w 1999 roku – 67,1%) ogółu ludności, podczas gdy w kraju wyraźnie mniej (jedynie 59,0%). Różnią się one pod względem technicznym i technologicznym, co w konsekwencji daje różny stopień oczyszczania ścieków. Ponadto, widoczne są wyraźnie dysproporcje przestrzenne w ich rozmieszczeniu. Stąd też w zasięgu obsługi komunalnych oczyszczalni ścieków pozostaje 95,4% ogółu ludności miejskiej, lecz jedynie 20,2% (w 1999 roku – 12,5%) mieszkańców miejscowości wiejskich. Na tych terenach sukcesywnie budowane są lokalne oczyszczalnie ścieków wraz z siecią kanalizacyjną lub sieć kanalizacji sanitarnej odprowadzająca ścieki z obszarów wiejskich do istniejącej oczyszczalni miejskiej. Nadal jednak w niemałych rozmiarach odpady ciekłe, zwłaszcza z terenów wiejskich, wywożone są do oczyszczalni ścieków. W 2003 roku wywieziono tam 1 058,1 dam^3 nieczystości ciekłych, w tym 733,4 dam^3 od gospodarstw domowych.

Gospodarka odpadami

Na terenie województwa dolnośląskiego eksploatowanych jest 101 komunalnych wysypisk odpadów o łącznej powierzchni ponad 320 hektarów (stanowi to prawie 9,7% powierzchni tego typu składowisk w kraju). Pod względem wielkości ich powierzchni region zajmuje drugie miejsce w kraju po województwie wielkopolskim. W 2004 roku na terenie województwa zebrano łącznie 925,5 tys. ton odpadów komunalnych, z których większość (ponad 75% ich ogólnego tonażu) poddano odzyskowi, a jedynie niespełna 2% unieszkodliwiono w spalarniach i kompostowniach. Zdecydowana większość komunalnych odpadów stałych pochodzi z gospodarstw domowych (prawie 73%). Na każdego z mieszkańców regionu przypadają 320 kilogramy zebranych odpadów komunalnych (przeciętnie na mieszkańca kraju – znacznie mniej, bo 256 kg). Pod tym względem dolnośląskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju.

W celu zmniejszenia ilości składowanych odpadów władze lokalne promują wśród mieszkańców selektywną zbiórkę odpadów. W 2004 roku wyselekcjonowane odpady stanowiły jedynie 2,6% ogółu wywiezionych odpadów komunalnych (w skali kraju niespełna 2,5%). Relatywnie mniej korzystna sytuacja w tym zakresie ma miejsce na terenach wiejskich, gdzie tylko 1% wywożonych odpadów komunalnych stanowią odpady objęte selektywną zbiórką. Ponadto, trudnym do zlikwidowania problemem są w dalszym ciągu "dzikie wysypiska" odpadów.

Oprócz odpadów komunalnych, na terenie województwa występują również odpady przemysłowe. Składowane są one na ponad 50. składowiskach przemysłowych. Pod względem ilości wytworzonych odpadów przemysłowych województwo dolnośląskie znajduje się w czołówce województw Polski. W roku 2004 na wytworzono tam ponad 34,7 milionów ton odpadów przemysłowych, uciążliwych dla środowiska, co stanowiło 27,2% ogółu odpadów wytworzonych na terenie Polski (drugie miejsce w kraju po województwie śląskim). Z ilości tej ponad 75% zostało wykorzystanych gospodarczo, a 21,5% unieszkodliwionych. Spośród unieszkodliwionych niemal 99% stanowiły odpady gromadzone na składowiskach własnych poszczególnych zakładów przemysłowych.

Zaopatrzenie w gaz

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się stosunkowo gęstą siecią przewodów gazowych. Łączna jej długość w regionie wynosi 7 368,1 kilometrów, w tym 2 111,2 kilometrów stanowi sieć przesyłowa. Długość rozdzielczej sieci gazowej w 2003 roku wyniosła 5 257 kilometrów, z tego w miastach – 4 144,6 kilometrów, a w miejscowościach wiejskich jedynie 1 112,3 (w 1999 roku tylko 4 735 km, w tym 3 828 km zlokalizowanych na terenach miejskich). Z gazu sieciowego korzysta obecnie ponad 65% ludności regionu, w kraju natomiast wskaźnik powszechności korzystania z niego jest wyraźnie niższy (54,2%). O powszechności korzystania z sieci gazowej decyduje miejsce zamieszkania. Z sieci tej bowiem korzysta 87,8% ludności miejskiej regionu dolnośląskiego, lecz jedynie 9,3% ludności wiejskiej (w kraju odpowiednio: 76,1% i 19,2%). Pod względem dostępności sieci gazowej dla mieszkańców miast dolnośląskie zajmuje drugie miejsce w kraju (po podkarpackim).

W 2003 roku z dostaw gazu sieciowego korzystało 656,2 tysiąca odbiorców gospodarstw domowych (w 1999 roku prawie 646 tys.), z tego 633,6 tysiąca z miast, a jedynie 22,6 tysiąca z terenów wiejskich. Wielkość zużycia gazu przez gospodarstwa domowe w województwie dolnośląskim wyniosła natomiast ponad 319 hm^3, w tym w miastach – 295,0 hm^3. Pod względem wielkości zużycia gazu sieciowego Dolny Śląsk plasuje się na piątym miejscu w kraju po województwach: wielkopolskim, mazowieckim, śląskim i małopolskim.

Elektroenergetyka

Na terenie województwa dolnośląskiego zlokalizowane są obiekty elektroenergetyczne mające istotny wpływ na bezpieczeństwo energetyczne kraju. W 2003 roku elektrownie regionu wyprodukowały łącznie 1 2380,6 GWh energii elektrycznej. Łączna moc zainstalowana w elektrowniach regionu wynosi 2876 MW, z tego 2553,0 MW w elektrowniach cieplnych i 57,5 MW w ponad 50. elektrowniach wodnych. Pod względem zainstalowanej w elektrowniach mocy województwo dolnośląskie zajmuje piąte miejsce w kraju po województwach: śląskim, łódzkim, mazowieckim i wielkopolskim.

W 2003 roku zużycie energii elektrycznej przez gospodarstwa domowe województwa dolnośląskiego wynosiło 1 784,5 GWh, co stanowiło prawie 8,1% zużycia ogólnokrajowego. Wzrost liczby urządzeń odbiorczych, stosowanych w gospodarstwach domowych, wpływa w decydującym stopniu na poziom jednostkowego zużycia energii elektrycznej na jednego mieszkańca. W 2003 roku przeciętny mieszkaniec regionu zużywał w gospodarstwie domowym 615,1 kWh, a w kraju nieco więcej 577,3 kWh. W miastach jednostkowe zużycie energii elektrycznej jest wyższe, aniżeli na terenach wiejskich (odpowiednio w 2003 roku: 665,3 GWh wobec 490,8 GWh na jednego mieszkańca).

Zaopatrzenie w ciepło

Ogrzewnictwo na terenie województwa dolnośląskiego oparte jest głównie na zdecentralizowanym systemie dostaw energii cieplnej, lecz ze względów ekonomicznych oraz ochrony środowiska coraz większą rolę, zwłaszcza w miastach, odgrywa system sieciowy. Infrastrukturę ogrzewnictwa w 2003 roku stanowiły 1 450 kotłownie, 744,3 kilometry przesyłowych sieci cieplnych oraz 292,6 kilometry połączeniowych (z tego 271,3 km w miastach i jedynie 21,3 km w miejscowościach wiejskich). Pod względem długości połączeniowej sieci cieplnej województwo dolnośląskie zajmuje jednak dopiero dwunaste miejsce w kraju. Wytwarzaniu energii cieplnej w regionie służą głównie kotły węglowe, choć coraz częściej stosowane są kotły zasilane gazem ziemnym czy olejem opałowym. Trzeba zaznaczyć, ze kotłownie są najlepiej w kraju wyposażone w urządzenia chroniące atmosferę przed zanieczyszczeniami (urządzenia odpylające, instalacje odsiarczania, palniki niskoemisyjne itp.).

Rozmiary energii cieplnej z przeznaczeniem na cele ogrzewania oraz kubatura ogrzewanych obiektów wyraźnie wzrastają. W 2003 roku w regionie dolnośląskim na cele komunalno–bytowe sprzedano łącznie prawie 18 mln GJ energii cieplnej, z tego 15,4 mln GJ do ogrzewania budynków mieszkalnych, a niespełna 2,6 mln GJ na potrzeby w zakresie ogrzewania urzędów i instytucji. Zdecydowana większość produkowanej energii cieplnej wykorzystywana jest na cele komunalno–bytowe w miastach (ponad 99%). W 2003 roku centralnie ogrzewane obiekty posiadały łączną kubaturę przekraczającą 124 tys. dam^3, a w tym prawie 69 tys. dam^3 dotyczy budynków mieszkalnych. W odniesieniu do wielkości kubatury budynków mieszkalnych centralnie ogrzewanych region dolnośląski zajmuje siódme miejsce w kraju.

Znaczna część mieszkań szczególnie w starej zabudowie wyposażona jest w indywidualne urządzenia grzewcze funkcjonujące na paliwo stałe lub gaz, przy czym zdecydowana większość korzysta z paliwa stałego, co skutkuje zanieczyszczeniem środowiska naturalnego.

Telekomunikacja

Według stanu z końca grudnia 2004 roku, połączeniom telefonicznym w województwie dolnośląskim sprzyjało funkcjonowanie 1 068,9 tysiąca łączy głównych (w 1999 roku ich liczba wynosiła prawie 835 tys.). Stanowiło to niemal 8,6% ogólnej liczby tychże urządzeń w kraju. W 2004 roku prawie 74% ogólnej liczby telefonicznych łączy głównych pozostawało w dyspozycji abonentów prywatnych. Spośród ponad 790 tysięcy prywatnych abonentów jedynie 152,7 tysiąca (tj. 19,3%) stanowią mieszkańcy wsi. O poziomie dostępności telefonii świadczy również liczba telefonicznych standardowych łączy głównych przypadająca na 1000 mieszkańców. W 1999 roku ich liczba na 1000 mieszkańców wynosiła w Polsce niespełna 261, podczas gdy w województwie dolnośląskim – ponad 280. Także w roku 2004 region dolnośląski prezentował się pod tym względem korzystnie. Na 1000 mieszkańców w Polsce przypadały bowiem 363 telefoniczne łącza główne (w tym niemal 245 prywatnych), a w regionie – prawie 370 (w tym ponad 273 prywatnych). Pod tym względem region dolnośląski zajmuje druga pozycję wśród województw kraju (po mazowieckim – prawie 389). Należy jednak zauważyć istotne dysproporcje między miastami i terenami wiejskimi województwa. O ile bowiem w 2004 roku na 1000 mieszkańców miast przypadało niemal 311 prywatnych abonentów telefonicznych, to w przeliczeniu na ludność wiejską wskaźnik ten osiąga poziom jedynie 182 abonentów. W krajach Unii Europejskiej dostępność telefonii przewodowej jest relatywnie wyższa zarówno od regionu dolnośląskiego, jak i całej Polski. Przykładowo, ok. 430 łączy na 1000 miesz-

kańców Hiszpanii, ok. 450 Grecji, ok. 570 we Francji, ok. 660 w Niemczech, ok. 670 w Danii i ok. 740 w Szwecji.

W regionie dolnośląskim – według stanu z grudnia 2004 roku – funkcjonowało prawie 7,5 tysiąca ogólnodostępnych aparatów telefonicznych, z tego 6 097 w miastach i 1 357 w miejscowościach wiejskich. W tym zakresie województwo jest relatywnie korzystnie wyposażone na każdy bowiem z ogólnodostępnych aparatów telefonicznych przypada 388 mieszkańców regionu, w kraju zaś jest ich ponad 456). Działają ponadto operatorzy telefonii komórkowej (cyfrowej GSM i analogowej) oraz zlokalizowane są stacjonarne obiekty radiokomunikacyjne, służące do przekazywania na odległość, za pośrednictwem fal radiowych, informacji dźwięku, obrazu i transmisji danych.

5. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

5.1. Edukacja

System szkolnictwa na Dolnym Śląsku obejmuje ponad 2 700 szkół i placówek, do których uczęszcza ponad 660 tysięcy dzieci, młodzieży i dorosłych. We wrześniu 2004 roku funkcjonowało 1 016 placówek wychowania przedszkolnego, w tym 488 przedszkoli (sieć ta ulega stałemu uszczuplaniu – w 1999 roku było ich ponad 1,1 tys., w tym 505 przedszkoli), w których przebywało prawie 58,5 tysiąca dzieci (niemal o 8 tys. mniej niż w 1999 roku).

Regionalną sieć szkół podstawowych dla dzieci i młodzieży (bez szkół specjalnych) na początku roku szkolnego 2004 – 2005 tworzyło 787 szkół, w tym 726 podległych gminom (w latach 1999 – 2000 funkcjonowało 1 021 szkół podstawowych), sieć gimnazjów zaś 375 placówek, w tym 330 szkoły gminne (w roku 1999 czynne były 354 gimnazja). Do szkół podstawowych w tymże okresie uczęszczało 186,0 tysięcy uczniów (w 1999 roku ponad 276 tys.), do gimnazjów zaś 113,2 tysięcy uczniów (w 1999 roku jedynie ponad 44 tys.).

Szkolnictwo ponadgimnazjalne 1 stycznia 1999 roku (w tym średnie ogólnokształcące, techniczne i zawodowe) przeszło w gestię powiatów oraz samorządu województwa. Ogółem w województwie dolnośląskim na początku roku szkolnego 1999 – 2000 funkcjonowało 1 046 szkół ponadgimnazjalnych, do których uczęszczało ponad 207 tysięcy uczniów. Wśród tychże szkół wskazać należy 158 liceów ogólnokształcących (64,8 tys. uczniów) oraz 569 średnich szkół technicznych i zawodowych (116,5 tys. uczniów). Z kolei, na początku roku szkolnego 2004 – 2005 funkcjonowało niemal tysiąc szkół ponadgimnazjalnych i ponadpodstawowych, do których uczęszczało ponad 150 tysięcy uczniów. Ponadto, wskazać należy ponad 300 szkół policealnych i pomaturalnych (ok. 25 tys. uczniów) oraz niemal 40 szkół z prawie 4,5 tysiącami uczniów. Większość, bo ponad 90% szkół ponadgimnazjalnych zlokalizowana była w miastach. Do największych ośrodków szkolnictwa ponadgimnazjalnego należą: Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych, Świdnica, Lubin, Bolesławiec, Kłodzko i Dzierżoniów.

Istotną rolę w dolnośląskim systemie edukacji odgrywają szkoły wyższe, a wśród nich głównie: Uniwersytet Wrocławski, Politechnika Wrocławska, Akademia Ekonomiczna, Akademia Rolnicza, Akademia Medyczna, Akademia Wychowania Fizycznego, Akademia Sztuk Pięknych, Akademia Muzyczna. Rok akademicki 1999 – 2000 rozpoczął się w 23. szkołach wyższych dla ponad 119. tysięcy studentów (8,4% ogółu studentów w kraju), natomiast rok akademicki 2004 – 2005 rozpoczęło 166,5 tysięcy studentów w 33. szkołach wyższych. Pod względem liczby studiujących na wyższych

uczelniach region dolnośląski plasuje się na czwartym miejscu w kraju po województwach: mazowieckim, śląskim i małopolskim. Na 100 tysięcy mieszkańców Dolnego Śląska przypada 5 754. studentów, podczas gdy w kraju – prawie 5 011. Wskaźniki te są wyższe od charakteryzujących większość krajów Unii Europejskiej (przeciętnie – ok. 3 200 studentów na 100 tys. mieszkańców). Przykładowo, w Niemczech na 100 tysięcy osób przypada ok. 2 600 studentów, w Austrii i w Holandii - ok. 3 000, Francji i Grecji – ok. 3 500, a w Irlandii – ok. 3 700.

Większość uczelni ma swoje siedziby we Wrocławiu. Placówki szkolnictwa wyższego funkcjonują także w innych miastach regionu, a mianowicie w: Legnicy, Wałbrzychu i Jeleniej Górze. Ponadto, w kilku innych ośrodkach działalność edukacyjną prowadzą wydziały, filie i punkty konsultacyjne szkół wyższych.

5.2. Niepełnosprawność

Za niepełnosprawnego uważa się człowieka posiadającego odpowiednie orzeczenie, wydane przez organ do tego uprawniony, lub bez takiego orzeczenia, ale z wyraźnym ograniczeniem sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku (zabawa, nauka, praca, samoobsługa itp.). Kategorię tę dzieli się na osoby niepełnosprawne:

- prawnie – posiadające aktualne orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony,
- biologicznie – nie posiadające orzeczenia, ale z całkowitą lub poważnie ograniczoną zdolnością do wykonywania czynności podstawowych.

Dane na temat liczby niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku zaczerpnięte zostały również z Narodowego Spisu Powszechnego, ponieważ jest to źródło, które w sposób najpełniejszy umożliwia odnotowanie skali zjawiska. Wynika z nich, że niepełnosprawni w roku 2002 stanowili 15% ogółu mieszkańców województwa dolnośląskiego. W momencie badania ich liczba wynosiła 435,8 tysięcy. Oznacza to, że co siódmy mieszkaniec Dolnego Śląska, podobnie, jak w skali kraju, to osoba niepełnosprawna. Wśród nich największą grupę stanowiły osoby posiadające orzeczenie o lekkim (28,8%) lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (26,5%). Dokładne statystyki prezentuje tabela 8.

Tabela 8. Wybrane charakterystyki osób niepełnosprawnych w regionie

Osoby niepełnosprawne						
Wyszczególnienie	Ogółem		Miasta		Wieś	
	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %
Ogółem	435,8	100	302,2	100	133,6	100
Mężczyźni	201,8	46,3	139,2	46,1	62,6	46,8
Kobiety	234,1	53,7	163	53,9	71,1	53,2
Prawnie – razem	358,6	82,3	250,4	82,9	108,3	81
W wieku 16 lat i więcej o stopniu niepełnosprawności:	346,6	79,5	242,2	80,2	104,4	78,1
Znacznym	100,5	23,1	69,9	23,1	30,6	22,9
Umiarkowanym	115,3	26,5	82,6	27,3	32,7	24,5
Lekkim	125,6	28,8	86,2	28,5	39,5	29,5

Osoby niepełnosprawne						
Wyszczególnienie	Ogółem		Miasta		Wieś	
	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %
Nieustalonym	5,2	1,2	3,5	1,1	1,7	1,3
W wieku 0 – 15 lat z uprawnieniami do zasiłku pielęgnacyjnego	12	2,8	8,1	2,7	3,8	2,9
Tylko biologicznie	77,2	17,7	51,8	17,1	25,4	19
odczuwające ograniczenie sprawności						
Całkowite	9,4	2,2	6,3	2,1	3,1	2,3
Poważne	67,8	15,6	45,6	15,1	22,2	16,6

Źródło: NSP 2002

Wśród osób niepełnosprawnych biologicznie całkowite ograniczenie sprawności sygnalizowało tylko 2,2%, zaś na poważne ograniczenie sprawności wskazywało 15,6% ogółu osób niepełnosprawnych.

Wśród osób niepełnosprawnych przeważają kobiety – 53,7%, mężczyźni stanowią 46,3% populacji. Jak podaje US we Wrocławiu, liczba osób niepełnosprawnych, przypadająca na 1000 mieszkańców województwa dolnośląskiego, wynosiła 150, przy czym wskaźnik ten w miastach był niższy (146 osób) niż na wsi (161). Porównanie tych współczynników z ogólnokrajowymi jest niekorzystne dla Dolnego Śląska. W kraju bowiem na 1000 osób przypada 143. niepełnosprawnych, na wsi – 155., w miastach – 136. Takie natężenie zjawiska dla Dolnego Śląska może wynikać między innymi z większej liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Z danych przedstawionych w tabeli 9 wynika, że problem niepełnosprawności nasila się wraz z wiekiem – blisko połowa niepełnosprawnych osiągnęła 60 lat i więcej.

Tabela 9. Osoby niepełnosprawne według płci i grup wieku

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym w wieku							
		0 – 15	16 – 24	25 – 34	35 – 44	45 – 54	55 – 64	65 – 74	75 lat i więcej
	W odsetkach danej grupy wieku								
Ogółem	15,0	3,3	3,4	3,8	8,5	19,9	33,5	41,0	53,3
Mężczyźni	14,4	3,7	3,9	4,4	9,4	20,9	38,4	41,1	51,1
Kobiety	15,5	2,9	2,9	3,3	7,6	19,0	29,3	40,9	54,3

Źródło: NSP 2002

Liczba osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku wykazuje stały wzrost i towarzyszy procesom starzenia się ludności. Wiek jest jednym z najistotniejszych czynników determinujących stan zdrowia prowadzący do niepełnosprawności.

Z danych wynika, że osoby niepełnosprawne mają niższy poziom wykształcenia. Jest to związane z brakiem odpowiedniej infrastruktury, umożliwiającej dojazd i poruszanie się na terenie szkół i uczelni wyższych, wyposażeniem w sprzęt rehabilitacyjny oraz pomoce dydaktyczne, a co za tym idzie barierami psychologicznymi, utrudniającymi komunikowanie się ze środowiskiem. Podstawowym problemem niepełnosprawnych Dolnoślązaków jest mała aktywność zawodowa, przekładająca się na bar-

dzo wysoki poziom bezrobocia w tej grupie społecznej. Zatrudnienie niepełnosprawnych jest procesem złożonym z dwóch etapów: pierwszy dotyczy podjęcia decyzji o wejściu na rynek pracy, drugi – na podjęciu pracy. Na Dolnym Śląsku, aż 84,1% osób niepełnosprawnych prawnie jest nieaktywnych zawodowo w porównaniu z 44,5% w populacji osób sprawnych. Niepełnosprawni aktywni zawodowo są tylko nieznacznie częściej bezrobotni niż osoby sprawne aktywne zawodowo (25,4% w porównaniu z 25,5%). W związku z tym można twierdzić, że niepełnosprawność bardziej wpływa na wskaźnik aktywności zawodowej niż bezrobocia. Stąd głównym problemem niepełnosprawnych w regionie jest ich poziom aktywności zawodowej – wejście na rynek pracy bardziej niż wskaźnik bezrobocia – problem dostępu do pracy. Ponieważ społeczeństwo polskie starzeje się, a niepełnosprawność skorelowana jest z wiekiem, należy sądzić, że problem ten dotyczyć będzie większej liczby osób niż do tej pory. W związku z tym konieczne będzie zintensyfikowanie działań zarówno instytucjonalnych, jak i pozainstytucjonalnych na rzecz tej kategorii ludności.

5.3. Problemy uzależnień

Liczba uzależnionych od alkoholu i narkotyków na Dolnym Śląsku wykazuje stały wzrost i obniżenie poziomu inicjacji. Badania ankietowe, przeprowadzone w czerwcu i lipcu 2003 roku z inicjatywy Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, miały na celu określenie zmian w wielkości i strukturze spożycia napojów alkoholowych po spadku cen napojów spirytusowych w wyniku obniżenia akcyzy (tab. 10).

Tabela 10. Populacja osób z terenu województwa dolnośląskiego, u których występują różne kategorie problemów alkoholowych.

Liczba mieszkańców województwa dolnośląskiego – 2 901 106 (stan z 30 czerwca 2003 r. – dane US)		
Osoby uzależnione od alkoholu	ok. 2% populacji	58 022
Osoby pijące szkodliwie	ok. 4% populacji	116 044
Dorośli żyjący w otoczeniu alkoholika (współmałżonkowie, rodzice)	ok. 4% populacji	116 044
Dzieci wychowujące się w rodzinach alkoholików	5 – 7% populacji	145 055 – 203 077
Przemoc domowa – jej ofiary w rodzinach z problemem alkoholowym	2/3 osób dorosłych oraz 2/3 dzieci z tych rodzin	38 681 osób dorosłych oraz od 48 351 do 67 692 dzieci z rodzin z problemem alkoholowym
Bezrobocie	Liczba bezrobotnych 270 400	Ok. 20% osób z tej grupy stanowi grupę ryzyka – ok. 54 080

Źródło: Dane szacunkowe na podstawie przelicznika przyjętego przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Porównanie wyników z 2003 roku z uzyskanych w 2002 roku wskazuje na zwiększenie średniego spożycia napojów alkoholowych o 15%. Najwyższy wzrost odnotowano w konsumpcji napojów spirytusowych – o 25%. Spożycie wina zwiększyło się o 13% i piwa o 5%. W efekcie zmian w konsumpcji poszczególnych napojów alkoholowych zmieniła się jego struktura spożycia. W 2002 roku blisko 52% alkoholu wypija-

no pod postacią piwa, a ok. 39% napojów spirytusowych. W 2003 roku udział piwa w spożyciu spadł do niespełna 48%, a napojów spirytusowych wzrósł do prawie 44%. Udział wina nie uległ zmianie i pozostaje na poziomie prawie 9%.

Za nadmiernie pijących uważa się tych, których roczną konsumpcję wylicza się na poziomie przekraczającym 12 litrów 100% alkoholu. Trzeba zauważyć, że grupa ta zwiększyła się o ponad 1/3. Ponadto, co ważniejsze, wzrost konsumpcji alkoholu oznacza większą koncentrację spożycia. Zwiększenie liczby osób nadmiernie pijących wpłynąć może na nasilenie problemów zdrowotnych i społecznych, w tej grupie bowiem ryzyko pojawienia się takich problemów jest największe. Istotny statystycznie wzrost odsetka nadmiernie pijących wystąpił również wśród uczniów i studentów. Na poziomie ogółu badanych odsetek, ten uległ więcej niż podwojeniu, zaś wśród mężczyzn o statusie ucznia lub studenta – prawie potrojeniu. Podobnie wygląda sytuacja z substancjami psychoaktywnymi, co pokazują wskaźniki oparte na liczbie osób przyjętych w danym roku na leczenie. W 2001 roku do lecznictwa stacjonarnego skierowano 9 096 osób. Oznacza to wzrost o 6% w stosunku do roku 2000, kiedy to przyjęto 8 590 osób. W latach 2000 – 1999 było jeszcze gorzej, bo przyrost kształtował się na poziomie 25%.

Duże zmiany obserwuje się w strukturze wieku. Polegają one na konsekwentnym wzroście odsetka osób w wieku 16 – 24 lat i spadku w grupie 25 – 34 lat. Jeszcze w 1997 roku odsetek pacjentów w wieku 16 – 24 kształtował się na poziomie 40%, w 2001 roku wynosił już 57%. Proporcje najmłodszych – do 15 roku życia i najstarszych powyżej 45 roku życia są względnie stałe. Te pierwsze wynoszą 3 – 4%, drugie 7 – 8%. Zwiększanie się proporcji osób z młodszych grup wiekowych jest kolejnym sygnałem narastania fali zjawiska.

5.4. Pomoc społeczna. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu

Najczęstszym powodem korzystania z instytucjonalnej pomocy społecznej w roku 2004 było ubóstwo – jako powód trudnej sytuacji życiowej zgłasza je aż 9,1% mieszkańców Dolnego Śląska. Niewiele mniej, bo 8,9% skorzystało z pomocy z powodu bezrobocia. Staje się to zrozumiałe w sytuacji, gdy wskaźnik bezrobocia jest wysoki, a 84% bezrobotnych pozbawionych jest prawa do zasiłku. W dalszej kolejności znajdują się: bezradność w sprawach opiekuńczo–wychowawczych (4% mieszkańców), niepełnosprawność (2,7%), długotrwała choroba (2,5%) oraz potrzeba ochrony macierzyństwa (1,7%).

Ze świadczeń pomocy społecznej w roku 2004, biorąc pod uwagę realizację zarówno zadań zleconych, jak i własnych gminy, skorzystało ogółem **9,7%** mieszkańców województwa dolnośląskiego. Oblicza się, iż średnia kwota, przypadająca na osobę korzystającą z instytucjonalnych form pomocy, wyniosła **1 121** zł. Więcej mieszkańców skorzystało z form pomocy należących do zadań własnych gminy (6% osób) niż do zadań gminie zleconych (3,7%). Szacuje się zaś, że kwota świadczeń, przypadająca na osobę w ramach realizacji zadań własnych, wyniosła średnio 638 zł i była niższa od przewidzianej na osobę w ramach zadań zleconych w wysokości 1 880 zł. Z pomocy, oferowanej przez gminy w ramach zadań własnych w 2004 roku. Skorzystało 6% mieszkańców Dolnego Śląska, zaś średnia kwota świadczenia przypadająca na osobę wynosi 638 zł.

Na podstawie informacji przesłanych przez jednostki samorządu terytorialnego, przekazanych we wnioskach do Wojewody Dolnośląskiego w ramach rządowego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce,* wynika, iż ponad 95% Romów było w 2004 roku beneficjentami pomocy społecznej.

W roku 2004 na realizację zadań zleconych gminy województwa dolnośląskiego planowały przeznaczyć kwotę **168 853 539,00** zł, w tym na zadania obligatoryjne 91 795 075,00 zł i fakultatywne 63 729 101,00 zł. Przewidziano także, że z różnych form pomocy w ramach zadań zleconych skorzysta 89 819 osób, w tym ze świadczeń obligatoryjnych 37 146, zaś z fakultatywnych 48 807 osób. Na realizację zadań własnych gminy województwa dolnośląskiego zgłaszały zapotrzebowanie na kwotę 96 514 919,00 zł, w tym na świadczenia obligatoryjne przewidziano 46 294 957,00 zł, zaś fakultatywne 50 219 960,00 zł. Z pomocy w ramach zadań własnych gminy skorzystało ogółem 143 670 mieszkańców Dolnego Śląska, w tym ze świadczeń obligatoryjnych – 61 246, a z fakultatywnych 82 434 osoby. Ogółem w roku 2004 na zadania pomocy społecznej własne i zlecone przez samorząd gminy w województwie dolnośląskim zgłaszano zapotrzebowanie na poziomie **265 368 458,00** zł. Ponadto, przewidziano, iż z pomocy społecznej skorzysta ogółem **233 489** mieszkańców województwa.

W roku 2004 na terenie województwa dolnośląskiego zadania gminy z zakresu pomocy społecznej realizowało 89 placówek lokalnych, które utrzymywane są ze środków publicznych (samorządowych i rządowych). Wśród nich znajduje się: 13 domów pomocy społecznej, 33 ośrodki wsparcia, jedna jednostka świadcząca specjalistyczne poradnictwo, 2 mieszkania chronione, jeden ośrodek interwencji kryzysowej oraz 39 placówek opiekuńczo–wychowawczych. Ogółem placówki te dysponowały 4 116 miejscami dla osób potrzebujących pomocy. Przewidywano, iż łączny koszt utrzymania wszystkich lokalnych placówek pomocy społecznej wynosić będzie 45 267 769,00 zł.

Zadania powiatu z zakresu pomocy społecznej realizowały 202 placówki o charakterze ponadlokalnym, finansowane ze środków publicznych, które przygotowały ogółem 10 183 miejsca. Wśród nich znajduje się 55 domów pomocy społecznej, 17 ośrodków wsparcia, jedna jednostka specjalistycznego poradnictwa, 5 mieszkań chronionych, 5 ośrodków interwencji kryzysowej, 114 placówek opiekuńczo–wychowawczych oraz 5 ośrodków adopcyjno–opiekuńczych. Łączny koszt utrzymania wszystkich placówek o zasięgu ponadlokalnym wynosi 1 507 337 698,00 zł.

Na terenie województwa dolnośląskiego w roku 2004 funkcjonowało 291 placówek pomocy społecznej[2] dysponujących 14 299 miejscami w: 68. domach pomocy społecznej, 50. ośrodkach wsparcia, dwóch jednostkach specjalistycznego poradnictwa, siedmiu mieszkaniach chronionych, sześciu ośrodkach interwencji kryzysowej, 153. placówkach opiekuńczo–wychowawczych oraz pięciu ośrodkach adopcyjno–opiekuńczych. Łączny koszt ich utrzymania według szacunków wyniósł **1 552 605 467,00** zł.

5.5. Aktywność obywatelska

Rozwój regionu zależy w dużym stopniu od aktywności i aspiracji jego mieszkańców. Ich praca, zaangażowanie, ambicje i realizacja wyznaczonych celów o charakterze lokalnym spowodują, że ludziom będzie się żyło lepiej, a ich potrzeby, zarówno związane z życiem codziennym, jak i te wyższe, zostaną zaspokojone. Aktywność obywatelska jest absolutnie do tego niezbędna, powinna być stymulowana przez samorządy i wykorzystywana do realizacji zadań także w zakresie:

- walki z bezrobociem,
- pomocy w rozwiązywaniu problemów osób niepełnosprawnych,

[2] Są to dane dla placówek utrzymywanych ze środków publicznych.

- pomocy osieroconym społecznie i biologicznie,
- pomocy w problemach zdrowotnych społeczności lokalnej,
- walki z ubóstwem, trudnej sytuacji mieszkaniowej,
- pomocy w wyjściu z bezdomności, alkoholizmu, narkomanii,
- współdziałania na polu edukacyjnym, kulturalnym, ochrony środowiska, kultury fizycznej,
- problemów mniejszości narodowych i etnicznych (w szczególności Romów) oraz imigrantów, repatriantów i uchodźców,
- pomocy w dostępie do informacji i poradnictwa,
- innych.

Na terenie Dolnego Śląska aktywnie działa około czterech tysięcy organizacji pozarządowych, co daje ok. 8,2% ogółu wszystkich zarejestrowanych w Polsce. Liczba ta wskazuje na dużą aktywność społeczną Dolnoślązaków w porównaniu z innymi województwami. Działalność trzeciego sektora jest i może stać się jeszcze bardziej komplementarna w stosunku do już istniejących praktyk i rozwiązań, zgodnie z zasadą partnerstwa, pomocniczości, efektywności, wzajemnego poszanowania, jawności realizowanych zadań oraz legalności. Organizacje pozarządowe od dawna de facto są partnerem władz publicznych w wywiązywaniu się nałożonych obowiązków.

5.6. Kultura

Na Dolnym Śląsku funkcjonują 42 placówki muzealne oraz 23 galerie sztuki, 19 teatrów dramatycznych i instytucji muzycznych, 674 biblioteki i ich filie, 51 kin, 267 domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic, 36 szkół artystycznych oraz obiekty kultu religijnego, opactwa, klasztory i seminaria duchowne, stacje radiowo–telewizyjne i rozgłośnie radiowe o zasięgu regionalnym, a także lokalnym: redakcje gazet ogólnopolskich, regionalnych i lokalnych, liczne wydawnictwa i oficyny wydawnicze.[3]

W roku 2002 muzea na Dolnym Śląsku zorganizowały 332. wystawy oraz odnotowały niewielki wzrost zbiorów muzealnych, ale i fakt zmniejszenia liczby zwiedzających. Zauważalny jest również spadek w stosunku do lat poprzednich liczby przedstawień oraz koncertów w teatrach i instytucjach muzycznych. Niezależnie od tego nastąpił wzrost w porównaniu z latami poprzednimi liczby widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych.

Biblioteki publiczne na Dolnym Śląsku służą przede wszystkim zaspakajaniu potrzeb czytelniczych, oświatowych i informacyjnych. Od 1998 roku obserwuje się niewielki spadek liczby bibliotek i ich filii, w szczególności na terenach wiejskich, czego przyczyną są kłopoty finansowe gmin, a skutkiem tego jest spadek czytelnictwa oraz pogłębienie się zróżnicowania w dostępie do książek. Rozwój czytelnictwa jest niemożliwy bez odpowiedniej naprawy kondycji bibliotek oraz ich doposażenia, przede wszystkim w sprzęt komputerowy oraz dostęp do Internetu. Istnieje również konieczność digitalizacji zbiorów.[4]

Niestety, w ostatnich latach zwraca się uwagę na postępujący proces pogarszania się stanu infrastruktury kulturalnej oraz zmniejszania liczby odbiorców kultury.

[3] Rocznik Statystyczny Województw , GUS 2004.
[4] Dane umieszczone w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013

Związane jest to zarówno z niewystarczającymi wydatkami publicznymi na ten cel, jak i pogarszającą się sytuacją ekonomiczną wielu polskich rodzin. Pogłębia się nierównomierny dostęp społeczeństwa do kultury, który dotyczy zarówno zróżnicowania międzyregionalnego, jak również na linii miasto – wieś. Publiczne środki na kulturę w Polsce w roku 2000 należały do najmniejszych w Europie i wynosiły 24 € na osobę (w Danii – 216 €, we Francji – 191 €, w Słowenii – 35 €).[5] Na terenie województwa dolnośląskiego działalność instytucji kultury i innych placówek tego typu była systematycznie ograniczana, szczególnie na szczeblu usług podstawowych, z uwagi na zmniejszanie środków na finansowanie ich działalności. W porównaniu z wydatkami samorządowymi na działalność kulturalną w Polsce, województwo dolnośląskie przeznacza na kulturę stosunkowo duże środki finansowe. Niemniej jednak wydatki te w 2002 roku zmalały o średnio 9% w stosunku do roku poprzedniego. Efektem tego jest pogarszający się stan techniczny obiektów służących kulturze oraz stały spadek wyposażenia instytucjonalnego, co w konsekwencji przekłada się na zmniejszanie liczby podejmowanych inicjatyw kulturalnych oraz ich jakość. Stan ten potęguje brak odpowiednich sposobów i metod zarządzania instytucjami kultury, czego przejawem jest m.in. niska ich aktywność przy pozyskiwaniu środków finansowych z innych źródeł, m.in. z budżetu UE.

Dolny Śląsk jest jednym z najwcześniej zasiedlonych obszarów Polski, a jego dzieje polityczne ściśle związane z historią państw sąsiednich. Położenie geograficzne oraz wpływy artystyczne z Czech, Niemiec, Austrii i Włoch spowodowały, że obecnie region ten należy do najbogatszych pod względem zasobów zabytkowych w Polsce. Zachowały się tu cenne układy urbanistyczne, zespoły i obiekty architektury wysokiej klasy oraz unikatowe przykłady budownictwa regionalnego.

Na Dolnym Śląsku znajduje się 8 tysięcy obiektów, traktowanych jako zabytki ruchome, i 22 tysiące jako nieruchome. Są one wpisane do rejestru zabytków i plasują województwo na pierwszym i drugim miejscu w Polsce.

Ogólna liczba zabytków nieruchomych w województwie dolnośląskim					
Liczba pojedynczych zabytków architektury i budownictwa	Liczba zabytków wpisanych jako zespoły	Liczba zabytków wieloobszarowych miejskich i wiejskich	Liczba cmentarzy, parków i alei	Liczba zabytków archeologicznych	SUMA
5 297	**161**	**122**	**1 044**	**1 462**	**8 086**

Źródło: *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu; Wrocław 2004.

Pod względem ogólnej liczby zabytków wpisanych do rejestru zabytków (razem ok. 31 tys. obiektów) województwo dolnośląskie znajduje się na drugim miejscu w Polsce.[6] Do najcenniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego należą m.in. Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy wpisane na Listę Dziedzictwa Naturalnego i Kulturalnego UNESCO oraz Zespół Klasztorny w Krzeszowie i Legnickim Polu, które wraz z Centrum miasta Wrocław oraz zespołem fortów w Srebrnej Górze uznane są za pomnik historii. Należy zaznaczyć, że wielka liczba zabytków nie znajduje się w rejestrze zabytków. Dlatego w celu stwierdzenia stanu faktycznego liczby obiektów zabytkowych należy posługiwać się danymi liczbowymi przedstawionymi w tabeli:

[5] Założenie Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013

[6] Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013.

Wpisane do rejestru	Archeologia : 1 462
	Architektura i budownictwo 6 531
Nie wpisane do rejestru	Archeologia : 28 080
	Architektura i budownictwo: 76 475

Źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu; Wrocław 2004.

Niestety, stan techniczny obiektów zabytkowych jest zły z powodu najczęściej braku środków finansowych na odbudowę, rewaloryzację czy też konserwację dziedzictwa kulturowego oraz niewystarczającą współpracę między jednostkami publicznymi a partnerami prywatnymi.

5.7. Ochrona zdrowia

Sytuacja demograficzna

W Polsce jak i w innych krajach wyraźnie zaznaczył się proces starzenia się ludności, polegający na wzroście liczby ludzi w wieku 60 lat i więcej, oraz odsetek osób „sędziwych" w wieku 75 lub 80 lat. Spowodowane to jest między innymi przedłużeniem średniej ludzkiego życia oraz spadkiem urodzeń. W tej sytuacji coraz częściej będziemy się spotykać z sytuacją człowieka starszego.

Szacuje się, że na świecie żyje około 605 mln ludzi starszych, tj. po 60 roku życia. Populacja Europy liczy sobie 874,6 milionów osób. Najbardziej dramatyczne zmiany obserwuje się w grupie najstarszej powyżej 80 roku życia. W samej tylko Europie populacja ta wzrośnie z 21,4 mln w 2000 r. do 35,7 mln w 2025 r. (dane Biura Regionalnego Światowej Organizacji Zdrowia dla Europy)

Prognoza ludności według wieku do 2030 roku (w tys.)

Wyszczególnienie a/ polska b/ Woj. Dolnośląskie	Rok 2000	Rok 2005	Rok 2010	Rok 2015	Rok 2020	Rok 2025	Rok 2030
1. ogółem w tys.	**a. 38649 b. 2974,3**	**a.38634 b. 2958,2**	**a.38788 b.2957,0**	**a.39005 b.2959,5**	**39003 b.2943,1**	**a.38657 b.2900,2**	**a.38025 b.2836,7**
2. w wieku przedprodukcyjnym	a.9304 b.666,3	a.7985 b.561,2	a.7440 b.531,3	a.7516 b.544,5	a.7714 b.561,4	a.7531 b.5444,2	a.6898 b.491,7
3. w wieku produkcyjnym	a. 23665 b.1866,4	a.24819 b.1952,1	a.25076 b.1945,7	a.24277 b.1847,6	a.23075 b.1727,6	a.22271 b.1656,6	a.22015 b.1638,9
4.w wieku poprodukcyjnym	a.5680 b.441,6	a.5830 b.444,9	a.6271 b.480,0	a.7213 b.567,3	a.8215 b.654,2	a.8855 b.699,3	a.9112 b.706,0

Według prognozy demograficznej ludności przewiduje się w Polsce do 2015 r. wzrost liczby ludności o 0,9%, a w późniejszych okresach spadek do 98,4% z poziomu roku 2000, z tego największy spadek wśród dzieci i młodzieży o ponad 20% w roku 2010 i w 2030 osiągnie poziom 74% roku 2000. Natomiast wśród ludności w wieku poprodukcyjnym obserwuje się stały – w okresach 5–letnich wzrost do 160% poziomu 2000 r.

W Województwie Dolnośląskim obserwuje się praktycznie stały spadek ludności do poziomu 99,5% w 2015 roku i 95,4% w 2030 r., z tego największy wśród dzieci i młodzieży, gdzie w 2030 r., ich liczba osiągnie 73,8% poziomu 2000 r. Jednocześnie ludność w wieku poprodukcyjnym wzrośnie o prawie 9% w roku 2010 i w 2030 osiągnie prawie 160% poziomu obecnego[7].

[7] OTREK Centrum Kształcenia Menadżerów i Konsultingu Sp. Z o.o

Odnosząc się do danych wskazujących na wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym należy to uwzględnić przy planowaniu ilości świadczeń zdrowotnych uzupełniając je o świadczenia z zakresu opieki nad osobami starszymi i przewlekle chorymi.

Do najważniejszych problemów ludzi starszych należy zaliczyć samotność, chorobę, inwalidztwo, życie w ubóstwie, poczucie nieprzydatności. Wszystkie te problemy wskazują na istniejącą marginalizację osób starszych jako zbiorowości, czego przykładem może być stopniowe eliminowanie ich z aktywnego życia zawodowego i społecznego w momencie przekraczania granicy wieku emerytalnego. Polityka wobec osób starszych dotyczy potrzeb i warunków bytu ludzi starszych i ma na celu te działania, które w sposób planowy i celowy mają wpłynąć na poprawę sytuacji życiowej starszych ludzi. Budowanie spójnego systemu opieki nad osobami w podeszłym wieku w tym – podejmowanie wspólnych działań w celu aktywizacji ludzi starszych i samotnych to zadanie wymagające wielodyscyplinarnej współpracy. Dotyczy to oświaty, kultury, ochrony zdrowia, organizacji czasu wolnego, ochrony pracy ludzi starszych, pomocy obłożnie chorym, pracy socjalnej z osobami starszymi, kształtowania odpowiednich warunków mieszkaniowych, pomocy instytucjonalnej oraz warunków materialnych seniorów.

Podejście długoterminowe nastawione na skuteczność opieki zdrowotnej i społecznej winno przyczyniać się do poprawy jakości życia osób starszych.
Politykę społeczną wobec osób starszych należałoby więc zdefiniować, jako system realizowanych w jej ramach działań, mających na celu;

- wszechstronną kompensację usług uzupełniając malejące wraz z wiekiem możliwości samodzielnego zaspokajania potrzeb,
- integrację z lokalną społecznością oraz
- przygotowanie do starości.

Opieka zdrowotna w województwie dolnośląskim sprawowana jest przez sieć placówek stacjonarnej i ambulatoryjnej opieki medycznej. **Sieć ambulatoryjną podstawowej opieki zdrowotnej tworzą 263 przychodnie publiczne oraz 505 przychodni niepublicznych.** Z końcem 2003 roku na terenie województwa funkcjonowały 73 szpitale ogólne (w tym 12 niepublicznych). Warto także nadmienić, że z ponad 186 tysięcy łóżek rzeczywistych w szpitalach kraju ponad 14,7 tysięcy znajdowało się na Dolnym Śląsku. Na 10 tysięcy mieszkańców w 2003 roku przypadało 50,7 łóżek szpitalnych (w kraju przeciętnie 48,7). Pod tym względem województwo zajmuje piąte miejsce w kraju po województwach: śląskim, łódzkim, lubelski i podlaskim. W krajach Unii Europejskiej wskaźnik ten kształtował się w granicach od ok. 40 łóżek szpitalnych na 10 tysięcy mieszkańców Danii, Irlandii, Portugalii i Hiszpanii, ok. 50 łóżek w Szwecji i Wielkiej Brytanii, ok. 80 łóżek w Belgii i Niemczech, ok. 90 łóżek w Austrii do ok. 100. łóżek w Finlandii i ok. 120 łóżek we Francji. Na Dolnym Śląsku zlokalizowanych jest także wiele placówek ochrony zdrowia o znaczeniu krajowym, a m.in.: Oddział Hematologii Dziecięcej w Państwowym Klinicznym Szpitalu Dziecięcym we Wrocławiu, Szpital Chirurgii Plastycznej w Polanicy, Dolnośląskie Centrum Gruźlicy i Chorób Płuc (w szczególności Oddział Immunoterapii), Centrum Rehabilitacji Ortopedycznej Wojewódzkiego Szpitala dla Dzieci i Młodzieży w Trzebnicy.

W roku 2003 wskaźniki charakteryzujące obsługę ludności przez personel zatrudniony w służbie zdrowia[8] w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców przedstawiały się następująco: 23,8 lekarzy (kraj – 23,4), 3,8 lekarzy stomatologów (kraj – 3,7) oraz 52 pielęgniarki (kraj – 48). Na każdego lekarza w 2003 roku przypadało w regionie dol-

[8] Bez osób, dla których głównym miejscem pracy jest praktyka lekarska, pielęgniarska lub położnicza

nośląskim ok. 420 mieszkańców, w kraju zaś przeciętnie 428 osób. W krajach Unii Europejskiej wskaźnik ten mieścił się w granicach od ok. 190 osób na lekarza we Włoszech, ok. 240 w Hiszpanii, ok. 260 w Belgii i w Grecji, ok. 300 w Niemczech, ok. 360 w Danii i we Francji do ok. 580 osób w Irlandii i ok. 640 w Wielkiej Brytanii.

Zadania w zakresie ochrony zdrowia, wynikające z kompetencji władzy państwowej, podzielono na rządowe i samorządowe. Samorząd odpowiedzialny jest między innymi za realizowanie ustawowych zadań z zakresu zdrowia publicznego, promocji zdrowia i profilaktyki zdrowotnej ze środków własnych, jak również przy wsparciu państwa. Zdrowie i jego promocja stanowią zatem zagadnienie bardzo złożone i znacznie wykraczające poza problematykę oraz działalność medyczną. Ochrona zdrowia stanowi zbiór działań, w tym głównie całościową politykę zdrowotną, która ma wpływać na indywidualny wybór pozwalający zachowanie i poprawę zdrowia.

Wśród czynników, które wpływają na zdrowie wyróżnia się cztery grupy: styl życia 40 – 60%, środowisko fizyczne oraz społeczne życia i pracy 20%, czynniki genetyczne 20%, służba zdrowia, czyli cały system opieki zdrowotnej (stan jej zorganizowania, dostępność i stopień zabezpieczenia), który wywołuje największe spory społeczne oraz pochłania najwięcej środków może rozwiązać tylko 15 – 20% problemów społeczeństwa.

Promocja zdrowia, która obejmuje profilaktykę, edukację zdrowotną oraz ochronę zdrowia staje się ważnym elementem nowocześnie i perspektywicznie ujmowanej podstawowej opieki zdrowotnej. Celem promocji zdrowia jest motywowanie ludzi do większej troski o własne zdrowie poprzez propagowanie wiedzy na ten temat, a także podejmowanie działań na rzecz poprawy zdrowia społeczeństwa, prowadzącej do lepszej jakości i długości życia. W województwie dolnośląskim najważniejszą przyczynę zgonów stanowią choroby układu krążenia i nowotworowe, a według roczników statystycznych ostatnie lata wykazują również niepokojący wzrost występowania zaburzeń psychicznych. Programy zdrowotne winny prowadzić do:

- wczesnego wykrywania chorób,
- poprawy jakości życia osób dotkniętych chorobą i ich rodzin,
- obniżenia śmiertelności, spowodowanej zbyt późnym rozpoznaniem choroby,
- ograniczenia kosztów związanych z leczeniem.

5.8. Bezpieczeństwo publiczne

Bezpieczeństwo publiczne jest zagadnieniem, które należy rozpatrywać na wielu płaszczyznach. Jak na to wskazują dotychczasowe doświadczenia poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego osiągnięta na obszarze województwa dolnośląskiego uwarunkowała m.in. polepszenie wizerunku regionu w otoczeniu krajowym i międzynarodowym oraz zwiększenie jego atrakcyjności zarówno w aspekcie społecznym, jak i gospodarczym. Kontynuacja działań mających na celu ustawiczne wzmacnianie tego procesu zapewni: mieszkańcom - bezpieczne warunki życia, przedsiębiorcom - odpowiedni klimat dla rozwoju działalności gospodarczej, turystom – komfort odpoczynku i rekreacji.

W opinii Komendy Wojewódzkiej Policji we Wrocławiu, aby zrealizować priorytet polegający na dalszej poprawie stanu bezpieczeństwa publicznego na obszarze Dolnego Śląska, należy podjąć bardzo szerokie i wielokierunkowe działania, przy zaangażowaniu wszystkich instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne.

Wstępnym warunkiem koniecznym dla skutecznej realizacji podejmowanych w omawianym zakresie działań powinno być podniesienie świadomości społeczeństwa co do możliwych zagrożeń oraz właściwego postępowania w przypadku ich wystąpienia. O deficycie takich umiejętności w społeczności regionu mogą świadczyć np. nieskoordynowane działania mieszkańców podczas powodzi jaka nawiedziła obszar województwa w 1997 roku. Edukacja w tym zakresie powinna zatem obejmować całą społeczność, poczynając od dzieci i młodzieży, a kończąc na dorosłych. Do odpowiednich (efektywnych) propagowania takiej wiedzy można zaliczyć konkursy, festyny czy akcje propagandowe zwłaszcza organizowane przy współudziale innych podmiotów niż powołane do tego służby (np. organizacji pozarządowych, jednostek samorządu terytorialnego czy ich związków). Pozytywnym przykładem może być w tym zakresie konkurs przygotowany przez Euroregion Nysa i poparty na szczeblu ministerialnym, pod nazwą „Uczę się bezpiecznie żyć".

Kolejnym elementem zapewniającym wzrost poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego na obszarze województwa stanowią działania zmierzające do rozbudowy regionalnego systemu reagowania i usuwania skutków zagrożeń o charakterze zarówno naturalnym jak i cywilizacyjnym. Ze względu na specyficzny układ hydrologiczny dorzecza Odry należy dążyć do zwiększenia sprawności odpowiedzialnych instytucji w przypadku wystąpienia zjawiska powodzi. Dotyczy to w głównej mierze obszarów górskich, na których czas na podjęcie właściwych działań od momentu wystąpienia zagrożenia jest niezmiernie krótki, a skala zniszczeń może być ogromna. Kolejne zagrożenia związane są z wysokim stopniem uprzemysłowienia województwa. Obejmuje to możliwość wystąpienia zdarzeń związanych z działalnością zakładów o dużym stopniu ryzyka wystąpienia nadzwyczajnych zagrożeń środowiska oraz z przewożeniem materiałów niebezpiecznych. Obserwuje się, że występująca na obszarze województwa intensyfikacja transportu (prowadzonego przede wszystkim przy wykorzystaniu sieci drogowej) pociąga zwiększenie liczby zdarzeń związanych z awariami technicznymi środków transportu oraz z wypadkami drogowymi.

Dynamicznie zmiany oraz uwarunkowania wynikające z wstąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej stawiają również przed Policją dolnośląską nowe wyzwania w zakresie skutecznego zwalczania przestępczości oraz poprawy stanu bezpieczeństwa.

Dolny Śląsk, ze względu na swoje położenie geograficzne i wzmożony ruch turystyczny oraz wysokie bezrobocie rejestrowane narażony jest na wzrost przestępczości wynikający z poszerzania się skali zjawiska wykluczenia społecznego. Działania podejmowane w ostatnim okresie przez Policję dolnośląską doprowadziły do ograniczenia przestępczości kryminalnej oraz poprawy skuteczności ścigania sprawców, przy jednoczesnym systematycznym wzroście liczby ujawnionych przestępstw gospodarczych i narkotykowych. Niepokojący jest jednak wzrost przestępczości wśród nieletnich oraz brutalizacja popełnianych przez nich czynów. Przyczyn nasilania się tego zjawiska upatrywać należy nie tylko w skutkach transformacji społeczno-ekonomicznej państwa, ale też w kryzysie dotykającym środowisko szkolne, rodzinne oraz w odczuciach społecznych kolokwialnie ujmowanych jako „brak perspektyw".

Kolejnym istotnym zagrożeniem w regionie jest nasilenie negatywnych zjawisk występujących w ruchu drogowym. W ostatnim czasie obserwuje się dynamiczny wzrost liczby wypadków drogowych i kolizji oraz liczby zabitych i rannych. Pogorszenie bezpieczeństwa na drogach spowodowane jest, między innymi systematycznym wzrostem ilości pojazdów, zwiększeniem ruchu międzynarodowego,

nieadekwatnym do potrzeb zakresem modernizacji i rozbudowy sieci drogowej, złym stanem technicznym pojazdów oraz nagminnym łamaniem przez kierujących przepisów ruchu drogowego.

Diagnoza i prognoza zagrożeń występujących na terenie województwa wskazuje na konieczność zapewnienia szczególnej aktywności Policji dolnośląskiej dla poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego. Główny wysiłek należy skupić na zwalczanie przestępczości pospolitej, jako najbardziej dokuczliwej dla społeczeństwa. Ze względu na strukturę tej przestępczości działania Policji powinny być ukierunkowane na ograniczenie liczby przestępstw przeciwko mieniu oraz na skuteczniejszym ściganiu ich sprawców. Szczególnie dotyczy to zjawisk społecznie uciążliwych jak: chuligaństwo, wandalizm, spożywanie alkoholu w miejscach publicznych, ograniczenie przestępczości narkotykowej oraz eliminowanie z ruchu nietrzeźwych kierowców i „piratów drogowych". W dalszym ciągu należy się koncentrować się na działaniach zmierzających do znaczącego ograniczenia liczby wypadków i kolizji drogowych, przy zaangażowaniu wszystkich podmiotów współodpowiedzialnych za stan bezpieczeństwa w ruchu drogowym. W sferze gospodarczej Policja dolnośląska deklaruje położenie większego nacisku na wdrożenie skutecznych metod zwalczania nowych form przestępczości gospodarczej, w tym korupcji, nadużyciach w wykorzystaniu funduszy unijnych oraz popełnianych z wykorzystaniem zaawansowanych technologii informatycznych. Zakłada się także, że podejmowane inicjatywy i realizowane projekty w omawianym zakresie, będą skuteczniejsze w warunkach szerokiej współpracy z instytucjami „pozapolicyjnymi": organizacjami społecznymi i lokalnymi organami samorządowymi. Zasadniczy wysiłek, w zakresie organizacyjnym zostanie skierowany na wdrożenie i utrzymanie w jednostkach Policji nowoczesnych systemów zarządzania jakością, gwarantujących poprawę obsługi interesantów, efektywność działań oraz podwyższoną sprawność jej funkcjonowania.

Realizacja powyższych działań wymaga znaczącej poprawy szeroko pojętego wyposażenia technicznego jednostek Policji dolnośląskiej, w tym znacznego zwiększenia dostępności nowoczesnych sieci łączności i systemów informatycznych. Identyfikuje się także znaczne konieczność uzupełnienia braków w zakresie środków transportu, konieczność zaspokojenia zwiększonego zapotrzebowania materiałowego niezbędnego do prowadzenie działalności operacyjnej oraz konieczność realizacji przedsięwzięć inwestycyjno-remontowych zapewniających optymalizację bazy lokalowej.

Przedstawione powyżej założenia stanowią syntezę studium uwarunkowań i kierunków zmian w funkcjonowaniu jednostek Policji województwa dolnośląskiego w perspektywie czasowej zgodnej z perspektywą SRWD.

Załącznik nr 2:

Charakterystyka dokumentów regionalnych wykorzystanych w procesie budowy *Strategii*

Tabela 1. Ustalenia i zalecenia dokumentów regionalnych.

Dokument regionalny	Wnioski, ustalenia, zalecenia, cele
Program zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska województwa dolnośląskiego	Na podstawie monitoringu podstawowych elementów środowiska, prowadzonego w 2003 roku przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, można stwierdzić, że w zakresie: 1) Jakości powietrza – jednym z najbardziej istotnych problemów są podwyższone wartości stężeń zanieczyszczeń w rejonie dróg o dużym natężeniu ruchu, a także znaczny wzrost poziomu zanieczyszczenia powietrza w sezonie grzewczym. Bardzo wyraźnie zarysowuje się tendencja obniżenia emisji zanieczyszczeń do powietrza z największych zakładów przemysłowych Dolnego Śląska. Obecnie wpływ emisji na jakość powietrza zauważalny jest głównie poprzez podwyższone stężenia normowanych substancji specyficznych, charakterystycznych dla określonego procesu technologicznego. Największą poprawę jakości powietrza odnotowano na terenach pozamiejskich, gdzie decydujący wpływ na poziom zanieczyszczeń mają zanieczyszczenia z dużych źródeł energetycznych przemysłowych, zlokalizowanych zarówno na Dolnym Śląsku, jak i poza nim (dotyczy to zanieczyszczeń transgranicznych). 2) Wody powierzchniowe – utrzymują się korzystne zmiany w stanie czystości większości dolnośląskich rzek, nie obserwuje się wzrostu zanieczyszczeń związkami organicznymi, co świadczyć może o coraz skuteczniejszej pracy oczyszczalni ścieków, w większości zmodernizowanych i stosujących procesy mechanicznego i biologicznego oczyszczania. Prowadzony monitoring wskazuje na stale zwiększające się możliwości samooczyszczania rzek. Obniża się wielkość stężeń z grupy związków biogennych, choć proces ten w wielu przypadkach jest niezadowalający. Powoli wzrasta ilość ścieków doprowadzanych do oczyszczalni, lecz nie jest to wzrost zadawalający. W dalszym ciągu większość oczyszczalni, zwłaszcza w dużych ośrodkach miejskich, jest niedociążona i ma spore rezerwy w przepustowości. Istnieją zatem potencjalne możliwości oczyszczania w nich znacznie większej ilości ścieków, jednak uwarunkowane jest to rozbudową systemów kanalizacyjnych, szczególnie poza terenami miejskimi. Obecnie w większości rzek województwa nie występują zagrożenia zanieczyszczeniem azotanami i kształtuje się poniżej poziomu uznawanego za stanowiący zagrożenie dla rzek. 3) Wody podziemne – jakość ich wykazuje tendencję zmniejszania się zasobów wód najwyższej jakości (klasa Ia) i wysokiej jakości (klasa Ib) na korzyść zasobów wód średniej (klasa II) i niskiej jakości (klasa III). Zasoby wód klasy I systematycznie ulegają zmniejszeniu na skutek podwyższania się w nich wartości m.in. manganu, żelaza, baru, fosforanów, siarczanów i potasu, a także związków o charakterze toksycznym, m.in. kadmu, ołowiu i niklu. Jednocześnie prowadzone badania wód podziemnych wykazują, że na terenie województwa dolnośląskiego nie występuje problem zanieczyszczenia wód podziemnych azotanami, pochodzącymi z tzw. źródeł rolniczych. Na obszarach współwystępowania wód mineralnych i leczniczych oraz zwykłych wód podziemnych zaznacza się wyraźny wpływ eksploatacji wód zwykłych na jakość wód mineralnych. Na skutek eksploatacji zwykłych wód podziemnych następuje pojawianie się obcych wskaźników w składzie wód mineralnych, wskutek czego charakteryzują się one podwyższoną mętnością i barwą. Szczególnie niepokojąca jest podwyższona zawartość w wodach mineralnych manganu, niklu, arsenu oraz bakterii typu coli. W dalszym ciągu większość zwykłych wód podziemnych, spełniających kryteria dobrej jakości, występuje na obszarze sudeckim. Badania prowadzone na terenach przemysłowych oraz miejskich wykazują pogorszenie jakości wód podziemnych, związane z użytkowaniem i zagospodarowaniem terenu.

	4) Hałas – klimat akustyczny województwa dolnośląskiego kształtowany jest przez przemysł oraz środki transportu i komunikacji, ale także w niewielkim stopniu przez zakłady usługowe i produkcyjne. Tendencje są korzystne,, wyraźnie bowiem zmniejsza się uciążliwość dużych zakładów przemysłowych, na rzecz niewielkich zakładów zlokalizowanych blisko zabudowy mieszkalnej, co jest jednak mniej dokuczliwe. Należy liczyć się z dalszym wzrostem natężenia ruchu, a więc także ze wzrostem potencjalnego zagrożenia hałasem. Ograniczanie tej uciążliwości powinno być jednym z priorytetów w realizacji programu ochrony środowiska województwa dolnośląskiego. 5) Odpady – podstawowe problemy gospodarki odpadami na terenie województwa dolnośląskiego wymagające pilnego rozwiązania to: • unieszkodliwianie i zagospodarowanie odpadów ściekowych, • unieszkodliwianie odpadów szpitalnych, • zbyt mała skala wprowadzania do systemów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych i recyklingu, • dostosowanie większości funkcjonujących na terenie województwa dolnośląskiego składowiska do wymagań wynikających z prawodawstwa Unii Europejskiej, • likwidacja „dzikich" wysypisk. 6) Gleby – na terenie województwa dolnośląskiego przeważają gleby o odczynie kwaśnym, które stanowią 33% powierzchni użytków rolnych. Gleby o odczynie obojętnym i zasadowym obejmują niewielką powierzchnię użytków rolnych (odpowiednio 10 i 15%). Przeważają gleby o niskiej i średniej zawartości fosforu, średniej zawartości potasu oraz o bardzo wysokiej i średniej zawartości magnezu. Z przeprowadzonych badań na terenach bezpośrednio zagrożonych zanieczyszczeniami wynika, że występują gleby zanieczyszczone metalami ciężkimi. Obowiązujące Prawo Ochrony Środowiska nakłada na starostów obowiązek przeprowadzania okresowych badań gleb. Z dotychczasowych informacji wynika, iż wywiązują się z niego tylko nieliczne starostwa województwa dolnośląskiego, a prowadzone badania nie spełniają wymogów monitoringowych.
Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego / WBU	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (PZPWD) – Uchwała Sejmiku Województwa Dolnośląskiego Nr XLVIII/873/ 2002 z 30 sierpnia 2002 roku – został włączony do założeń aktualizacji SRWD do 2020 roku i stanowi osobny rozdział opracowania. Po uchwaleniu *Strategii* przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego oraz przyjęciu *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* przez Rządowe Centrum Studiów Strategicznych można będzie przystąpić do aktualizacji PZPWD.
Dolnośląska Strategia Innowacji	Cele strategiczne sformułowane w dokumencie: • wzmacnianie regionalnych bloków kompetencji, • aktywizacja środowiska badawczego, • budowanie infrastruktury innowacyjnej, • finansowanie innowacji, • obniżenie barier dla działań innowatorów, • edukacja dla innowacji, • krzewienie postaw proinnowacyjnych, • akumulacja kapitału społecznego.
Strategia Energetyczna Dolnego Śląska	Podstawowym celem polityki energetycznej na Dolnym Śląsku jest: równoważenie interesów przedsiębiorstw sektora energetyki, gospodarki regionu i gospodarstw domowych dla zapewnienia rozwoju pozwalającego na efektywne wytwarzanie, przesyłanie i dostarczanie energii odbiorcom, tak aby w pełni dostosować się do ich potrzeb oraz stworzyć warunki prowadzące do zwiększe-

	nia konkurencyjności i atrakcyjności regionu oraz wymagań wynikających z procesów integracji z Unią Europejską. Z celu generalnego wyodrębniono następujące cele szczegółowe: • wspieranie rozwoju silnego regionalnego rynku energii i usług okołoenergetycznych, • zaspokajanie potrzeb energetycznych zgodnie z nowoczesnymi standardami, • wdrażanie praktyk i rozwiązań sprzyjających oszczędności energii, • minimalizacja wpływu energetyki na środowisko naturalne, • wprowadzenie energetyki na pozycję stymulatora rozwoju regionu.
Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Dolnośląskiego	Głównymi celami rozwoju obszarów wiejskich Dolnego Śląska są: • podniesienie poziomu życia ludności wiejskiej, • wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Celami szczegółowymi rozwoju obszarów wiejskich Dolnego Śląska są: • podniesienie poziomu wykształcenia ludności wiejskiej, • zwiększenie kompetencji i doskonalenie organizacji jednostek samorządu terytorialnego do sterowania procesami rozwoju obszarów wiejskich, • likwidacja zagrożeń i poprawa stanu środowiska przyrodniczego, • modernizacja i rozwój infrastruktury technicznej. W regionach funkcjonalnych priorytet uzyskały: • modernizacja kompleksu gospodarki żywnościowej, • rozwój turystyki i rekreacji, • kształtowanie krajobrazu przyrodniczego, • podnoszenie dochodów ludności rolniczej, • odbudowa krajobrazu przyrodniczego.
Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego	Zawiera analizę obecnego stanu turystyki w województwie, wskazuje kierunki jej rozwoju oraz działania, które w tym celu należy przedsięwziąć. Określono główne priorytety rozwoju turystyki do roku 2013: Priorytet 1. Markowe produkty turystyczne Cele główne: • wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego, w tym koncentracja działań na markowych produktach turystycznych, • stworzenie podstaw dla wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno–gospodarczy Dolnego Śląska. Priorytet 2. Rozwój lokalny turystyki Cele główne: • wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego, • stworzenie podstaw do wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno–gospodarczy Dolnego Śląska, • wykorzystanie walorów turystycznych regionu jako potencjału do rozwoju turystyki, szczególnie na obszarach zagrożonych marginalizacją społeczną i gospodarczą. Priorytet 3. Markowa infrastruktura turystyczna Cele główne: • wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego,

	• stworzenie podstaw do wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno–gospodarczy Dolnego Śląska. Priorytet 4. System wsparcia sektora i produktów turystycznych Cele główne: • wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego, • stworzenie podstaw do wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno–gospodarczy Dolnego Śląska. • wzmocnienie wizerunku Dolnego Śląska jako obszaru atrakcyjnego turystycznie dla turystów krajowych i zagranicznych.
Strategie rozwoju miast (Wrocławia, Legnicy, Wałbrzycha i Jeleniej Góry), Strategie Powiatów (kłodzkiego, dzierżoniowskiego, świdnickiego, średzkiego) oraz strategie gmin (Kudowa Zdrój, Lądek Zdrój, Stronie Śląskie, Milicz, Lubin, Polkowice).	We wszystkich przeanalizowanych strategiach rozwoju lokalnego występowały wspólne charakterystyczne elementy w zakresie celów i priorytetów rozwojowych, a mianowicie: • poprawa jakości życia mieszkańców, • rozwój zrównoważony, • szeroko pojęte unowocześnianie struktury gospodarczej, w tym niejednokrotnie z uwzględnieniem kwestii innowacyjności, • zwiększenie konkurencyjności.
Program Poprawy Stanu Bezpieczeństwa Publicznego na Obszarze Dolnego Śląska	Program stanowi nowatorski dokument, podchodząc w sposób wielopłaszczyznowy do zagadnienia jakim jest stan bezpieczeństwa publicznego. Zawiera analizę sytuacji obecnej, kierunki dalszych działań, konkretne projekty oraz propozycje ich finansowania. Program uzyskał poparcie na szczeblu centralnym, jako inicjatywa regionalna realizująca założenia rządowego programu „Bezpieczna Polska". Przygotowany i opracowany został z inicjatywy Euroregionu Nysa oraz Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej we Wrocławiu. Program obejmuje tematycznie cztery obszary: - Poprawa stanu przygotowania technicznego służb do zwalczania skutków katastrof i klęsk żywiołowych - Utworzenie sieci baz centrów ratownictwa i wsparcia transgranicznego na obszarze Dolnego Śląska - Przedsięwzięcia infrastrukturalne wpływające na zapewnienie warunków bezpieczeństwa na obszarze pogranicza - Propagowanie i wdrażanie zasad bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych Program jest dokumentem o charakterze otwartym i wciąż rozbudowywanym. W chwili obecnej zrealizowane zostały pierwsze projekty (m.in. edukacyjny – konkurs dla dzieci i młodzieży „Uczę się bezpiecznie żyć") a kolejne są w trakcie realizacji (m.in. projekt dosprzętowienia służb ratowniczych pogranicza polsko-czeskiego).
Strategia Rozwoju Policji Dolnośląskiej na lata 2005-2010	Dokument wprowadza zmiany w systemie planowania, oceniania i zarządzania dolnośląską Policją oraz przedstawia założenia, umożliwiające realizację strategii do 2010 roku. Wskazuje oczekiwany stan docelowy, kierunki dojścia do niego, poprzez wyznaczenie celów strategicznych, a także określa zadania do wykonania, wprowadzając mechanizmy umożliwiające ich ocenę oraz działania korygujące. Dla osiągnięcia zakładanego rozwoju i realizacji założeń strategicznych konieczne jest wypracowanie mechanizmów, umożliwiających takie uwarunkowanie budżetu i wydatków, żeby można było wdrożyć programy

	operacyjne z planowanych na ten cel środków pieniężnych Analizując mocne i słabe strony Policji dolnośląskiej, koncentrowano uwagę na takich aspektach jej funkcjonowania jak: personel, sprzęt, infrastruktura, finanse, metody pracy, zasady organizacji oraz obsługa klienta. Podczas analizy otoczenia zewnętrznego, jako „szans i zagrożeń" badano obszary z zakresu sytuacji

Załącznik nr 3:

Charakterystyka krajowych dokumentów wykorzystanych w procesie budowy *Strategii*

W pracach nad nowym dokumentem *Strategii* uwzględniono krajowe strategie oraz prognozy powstałe przy opracowywaniu NPR 2007 – 2013. Dalej przedstawiono najważniejsze dokumenty, z których skorzystano, z zarysem problematyki oraz najważniejszych wniosków, wpływających na kształt nowej polityki rozwoju regionalnego Dolnego Śląska.

Krajowy Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia

Tab. 1. Ustalenia Krajowego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia i wnioski dla regionu.

Problematyka	Wnioski dla regionu
1. Aktywne i zapobiegawcze działania dla osób bezrobotnych i biernych zawodowo.	• Aktywizacja zawodowa młodzieży. • Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia. • Rozwój instrumentów i instytucji rynku pracy. • Podwyższanie jakości usług poradnictwa zawodowego.
2. Tworzenie miejsc pracy przedsiębiorstw.	• Wsparcie i doradztwo dla przedsiębiorców. • Rozbudowa systemu funduszy pożyczkowych i poręczeniowych. • Promocja przedsiębiorczości.
3. Promocja zdolności przystosowawczych i mobilności na rynku pracy.	• Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki. • Promowanie elastycznych form zatrudnienia.
4. Promowanie rozwoju kapitału ludzkiego i uczenia się przez całe życie.	• Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacyjnymi.
5. Zwiększenie podaży siły roboczej i wspieranie aktywnego starzenia się.	• Usprawnienie systemu komunikacji publicznej. • Monitorowanie lokalnych rynków pracy.
6. Działania dotyczące lokalnych dysproporcji w zatrudnieniu.	• Doskonalenie systemu informacji o kształceniu ustawicznym. • Aktywizacja zawodowa ludności wiejskiej. • Aktywizacja osób w wieku powyżej 50. roku życia. • Reorientacja zawodowa dla osób odchodzących z rolnictwa. • Rozwój umiejętności zawodowych osób dorosłych powiązany z potrzebami rynku pracy.

Narodowa Strategia Rozwoju Transportu do 2013 roku

Tabela 2. Ustalenia Narodowej Strategii Rozwoju Transportu i wnioski dla regionu

Problematyka	Wnioski dla regionu
Stworzenie w Polsce do 2020 r., w oparciu o środki z UE i krajowe, nowoczesnego, zintegrowanego gałęziowo i terytorialnie, bezpiecznego i przyjaznego dla środowiska systemu transportowego.	1. Przewiduje realizację autostrad i dróg ekspresowych: • ukończenie przebudowy odcinka autostrady A-4 do roku 2006, • budowę odcinka autostrady A-4 Jędrzychowice – Krzyżowa; lata 2005 – 2007, • przebudowę autostrady A-18, odcinek Golnice – Olszyna; lata 2004 – 2006, • budowę autostradowej obwodnicy Wrocławia (A-8); lata 2006 – 2008, • budowa obwodnicy Oleśnicy (na przyszłej trasie S-8); do 2013 r., • budowa drogi ekspresowej S-8, odcinek Wrocław – Syców; lata 2007 – 2013, • budowa drogi ekspresowej S-5, odcinek Poznań – Wrocław; do 2013 r., • rekonstrukcja nawierzchni, poprawa geometrii na drogach krajowych: 3, 4, 5, 8,12. 2. W *Narodowej* Strategii *Rozwoju Transportu na lata 2007 – 2013* nie ujęto realizacji: • drogi ekspresowej S-3 (mimo głosów przedstawicieli województw zachodnio–pomorskiego i dolnośląskiego uzasadniających cel budowy tego połączenia) • drogi ekspresowej S-8 na odcinku od A-4 do S-3, • drogi ekspresowej S-5 na odcinku od A-4 do granicy z Republiką Czeską (nie ujętych w Programie Rządowym, natomiast wprowadzonych do Planu Zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego. 3. *W Narodowej Strategii Rozwoju Transportu na lata 2007 – 2013* nie określono czasu budowy szybkiego połączenia kolejowego Wrocław – Warszawa nową, krótszą trasą przez Kępno, Bełchatów, Piotrków Trybunalski, ujętą w PZPWD.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK)

Tabela 3. Ustalenia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju i wnioski dla regionu.

Problematyka	Wnioski dla regionu
1. Wrocławski Obszar Metropolitalny	• Postuluje się, aby Wrocławski Obszar Metropolitalny składał się z dwóch podregionów (NUTS 3) – podregion Wrocławia obejmujący swym zasięgiem teren miasta oraz podregion wrocławski (NUTS 3), obejmujący powiaty: milicki, oleśnicki, oławski, średzki, trzebnicki, wołowski, wrocławski, strzeliński.
2. System osadniczy	• Postuluje się zaliczenie Legnicy do grupy ponadregionalnych ośrodków równoważenia rozwoju. • Postuluje się zaliczenie Kłodzka i Zgorzelca do grupy regionalnych ośrodków rozwoju.
3. System Funkcjonalno–Przestrzenny	• Postuluje się wyodrębnienie obszarów problemowych o zróżnicowanej polityce przestrzennej. • Wyraźniejsze zaakcentowanie bipolowego układu Wrocławia i Poznania jako próbę równoważenia bardzo silnych tego typu układów zza zachodniej granicy Rzeczypospolitej. • Postuluje się wyodrębnienie: obszaru metropolitalnego Wrocławia, zespołu aglomeracji i zaliczenie go do potencjalnych biegunów rozwoju społeczno–gospodarczego o znaczeniu europejskim, miast na osi Legnica – Głogów, aglomeracji Wałbrzysko–Świdnickiej, aglomeracji jeleniogórskiej. • Postuluje się kontynuację programu rewitalizacji miast. • Sfery polityki przestrzennej.
4. Sfera infrastruktury	• Postuluje się uwzględnienie w programie sieci autostrad, dróg ekspresowych oraz dróg o znaczeniu obronnym, autostrady A-8 z autostradową obwodnicą Wrocławia, połączeniem z projektowaną drogą ekspresową S-3 w rejonie Starych Bogaczowic koło Wałbrzycha oraz połączeniem w Lubawce z projektowaną w Republice Czeskiej Autostradą D11 (najkrótsze połączenie Pragi z Warszawą). • Postuluje się o przedłużenie drogi ekspresowej S-5 Poznań – Wrocław do przejścia granicznego z Republiką Czeską w Boboszowie. • Postuluje się modernizację i rozbudowę Portu Lotniczego Wrocław S.A.

5. Program dla Odry – 2006	• Realizacja „Programu dla Odry – 2006" powinna zapewnić pełną ochronę przeciwpowodziową regionu. • Postuluje się, aby w zakresie żeglugi i transportu wodnego uwzględniono w pełni „Program dla Odry – 2006" oraz budowę systemu turystyki wodnej.
6. Kontekst zagraniczny	• W sferze współpracy międzynarodowej priorytetowe znaczenie mają działania związane z rozwojem obszarów przygranicznych, w tym zwłaszcza zintegrowana koncepcja rozwoju przestrzennego obszaru pogranicza polsko–czeskiego oraz polsko–niemieckiego. Powiązania struktury przestrzennej Dolnego Śląska z regionami europejskimi powinny być budowane głównie w oparciu o pasma transeuropejskich korytarzy transportowych.

Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2007– 2013 (Założenia)

Tabela 4. Ustalenia Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego i wnioski dla regionu

Problematyka	Wnioski dla regionu
	W *Założeniach Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007 – 2013* nie uwzględniono: • transeuropejskich korytarzy transportowych i ich wpływu na rozwój społeczno–gospodarczy oraz przestrzenny regionu, kraju i Europy, • priorytetowych połączeń komunikacyjnych regionu w aspekcie układu transportowego kraju, • priorytetowych działań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwu i gospodarce. • priorytetowych działań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego regionu, • priorytetowych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Ponadto postuluje się: • wyodrębnienie obszarów problemowych o zróżnicowanej polityce przestrzennej, • Wrocławski Obszar Metropolitalny zaliczyć do potencjalnych biegunów rozwoju społeczno–gospodarczego o znaczeniu europejskim, • zaakcentować bipolowy układ Wrocławia i Poznania, który winien stanowić próbę równoważenia bardzo silnych takich układów zza zachodniej granicy Rzeczypospolitej,

	• w zakresie żeglugi i transportu wodnego uwzględnić w pełni „Program dla Odry – 2006" oraz budowę systemu turystyki wodnej, • realizację „Programu dla Odry – 2006", który powinien zapewnić pełną ochronę przeciwpowodziową regionu w rozwoju współpracy międzynarodowej, w ramach współpracy dwustronnej, nie uwzględniono współpracy polsko–niemieckiej

Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju

Tabela 5. Ustalenia *Długofalowej Strategii Rozwoju Regionalnego Kraju* i wnioski dla regionu.

Problematyka	Wnioski dla regionu
	W Strategii postuluje się wprowadzić zapisy dotyczące: • kontynuacji restrukturyzacji Wałbrzysko–Noworudzkiego Zagłębia Węglowego, szczególnie w zakresie reorientacji zawodowej pracowników byłego sektora przemysłu wydobywczego oraz w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy oraz adaptacji obiektów poprzemysłowych na inne cele (tereny poprzemysłowe), • podkreślenie funkcji metropolitalnych dla ośrodków rozwoju regionalnego Kraków, Poznań, Łódź, Wrocław, Trójmiasto wprowadzenia korekty zapisu „czynnikami dyfuzji impulsów..." uzupełnić zapis o poprawę ładu przestrzennego, harmonijności struktur przestrzennych.

Strategia Długofalowego Rozwoju Sektora Mieszkaniowego na lata 2005 – 2025

Tabela 6. Ustalenia Strategii Długofalowego Rozwoju Sektora Mieszkaniowego i wnioski dla regionu

Problematyka	Wnioski dla regionu
Mieszkalnictwo	Priorytety operacyjne: • tworzenie przyjaznego środowiska prawno–instytucjonalnego dla rozwoju budownictwa mieszkaniowego i systemów jego finansowania, • likwidacja barier dla „ruchu mieszkaniowego", • zahamowanie procesu dekapitalizacji zasobów, poprawa stanu technicznego i standardu wyposażenia istniejących zasobów w instalacje oraz dobre funkcjonalnie i technicznie nowe mieszkania, • Restrukturyzacja zasobów komunalnych, zakładowych i służbowych – przywrócenie im pierwotnej i właściwej funkcji, • Ułatwienie osobom młodym wejścia na rynek mieszkaniowy.

Narodowa Strategia Integracji Społecznej

Tabela 7. *Ustalenia Narodowej Strategii Integracji Społecznej* i wnioski dla regionu.

Problematyka	Wnioski dla regionu
1. Wzrost uczestnictwa dzieci w wychowaniu przedszkolnym 2. Poprawa jakości kształcenia na poziomie gimnazjalnym i średnim 3. Upowszechnienie kształcenia wyższego i jego lepsze dostosowanie do potrzeb rynku pracy	• Podkreślenie wagi działań podejmowanych na rzecz osób i grup zagrożonych marginalizacją. • Konieczność uwzględniania w planowanych działaniach niekorzystnych trendów demograficznych (np. starzenie się społeczeństwa, wzrost liczby osób niepełnosprawnych). • Konieczność uwzględnienia trendów makroekonomicznych niosących niekorzystne zmiany niektórym grupom społecznym (bezrobocie, ubożenie niektórych kategorii ludności, uzależnienia, brak równości szans w dostępie do edukacji, zatrudnienia, infrastruktury społecznej i zdrowotnej, kultury itp.). • Podkreślenie wagi działań mających na celu aktywizację obywatelską. • Podkreślenie wagi działań na rzecz ochrony zdrowia. • Konieczność stworzenia konkurencyjnego systemu świadczeń medycznych. • Wizja systemu ochrony zdrowia, oparta na jednostkach prawa handlowego, zapewniającego poprzez efektywne i sprawne zarządzanie, ciągłość usług medycznych. • Konieczność zapewnienia równego dostępu do wysokiej jakości świadczeń zdrowotnych. • Konieczność rozwoju profilaktyki i promocji zdrowia, • Konieczność rozwoju metod wczesnego wykrywania choroby • Konieczność restrukturyzacji organizacyjnej i finansowej jednostek ochrony zdrowia.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013

Tabela 8. Ustalenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury i wnioski dla regionu.

Problematyka	Wnioski dla regionu
Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Niwelowanie dysproporcji rozwojowych pomiędzy regionami, poprawa spójności społecznej dzięki rozwojowi kultury.	Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego" – priorytety: • Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe. • Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. • Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych. • Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. • Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Narodowy Program Kultury „Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki" – priorytety • Zwiększenie dostępu do usług bibliotecznych mieszkańców wsi i miast. • Poprawa warunków funkcjonowania bibliotek. • Zwiększenie roli bibliotek i sektora książki w rozwoju zasobów ludzkich. Narodowy Program Kultury „Rozwój Instytucji Artystycznych" • Poprawa funkcjonowania instytucji artystycznych • Wzmocnienie działalności programowej instytucji kultury poprzez racjonalizację kosztów funkcjonowania instytucji. • Zwiększenie roli kultury w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez wsparcie działalności programowej. Podniesienie kwalifikacji kadr instytucji kultury w dziedzinie pozyskiwania pozabudżetowych źródeł finansowania działalności kulturalnej.

Założenia polityki naukowej, naukowo–technicznej i innowacyjnej państwa

Tabela 9. Ustalenia polityki naukowej i wnioski dla regionu

Problematyka	Wnioski dla regionu
Harmonogram zwiększania środków na naukę oraz proponuje liczne mechanizmy stymulowania inwestycji w B+R ze źródeł pozabudżetowych. Celem jest określenie podstawowych założeń polityki naukowej, naukowo–technicznej i innowacyjnej państwa, które będą odpowiadać zmianom zachodzącym w otoczeniu prawnym, ekonomicznym, organizacyjnym funkcjonowania gospodarki.	Wnioski znalazły przekrojowe odzwierciedlenie w „Dolnośląskiej Strategii Innowacji”

Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa na lata 2007 – 2013

Tabela 10. Ustalenia Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa i wnioski dla regionu

Problematyka	Wnioski dla regionu
Dokument proponuje wdrażanie modelu wielofunkcyjnego rozwoju wsi i rolnictwa. Cele to: • wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich rozumiane jako różnicowanie działalności na obszarach wiejskich, • zachowanie walorów przyrodniczo–krajobrazowych, • poprawa infrastruktury technicznej, • poprawa konkurencyjności rolnictwa jako modernizacja i zmiana struktur gospodarstw rolnych, • wzmocnienie rozwoju instytucjonalnego, • wzmocnienie udziału i roli rolników na rynku produktów rolnych.	„Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Dolnośląskiego”

„Program dla Odry – 2006"

Tabela 11. Ustalenia ***Programu dla Odry - 2006*** i wnioski dla regionu

Problematyka	Wnioski dla regionu
Podstawowym dążeniem *Programu* jest zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańców Nadodrza i stworzenie warunków do aktywizacji gospodarczej na terenach zniszczonych przez powodzie.	Realizacja programu powinna obejmować wszystkie zapisane ustawowo zadania w zakresie: • zbudowania systemu biernego i czynnego zabezpieczenia przeciwpowodziowego, • ochrony środowiska przyrodniczego i czystości wód, • usunięcia szkód powodziowych, • prewencyjnego zagospodarowania przestrzennego oraz renaturyzacji ekosystemów, • zwiększenia lesistości, • utrzymania i rozwoju żeglugi śródlądowej, • energetycznego wykorzystania rzek.

„System ochrony przyrody NATURA 2000"

Tabela 12. Ustalenia ***Systemu ochrony przyrody NATURA 2000*** i wnioski dla regionu.

Problematyka	Wnioski pod kątem regionu
Wdrażanie w warunkach polskich tzw. Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy Ptasiej	Realizacja systemu w kształcie zaproponowanym przez Ministerstwo Środowiska grozi wywołaniem licznych konfliktów przestrzennych, społecznych i gospodarczych m.in. w dolinie Odry, w Kamiennej Górze, w Miliczu oraz na obszarze tworzącego się Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego. Konflikty te mogą skutecznie uniemożliwić prowadzenie polityki rozwoju społeczno–gospodarczego w skali całego województwa.

Załącznik nr 4:

Synteza Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa

Plan został uchwalony przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego uchwałą nr XLVIII/873/2002 z 30 sierpnia 2002 roku

Od pięciu lat Dolny Śląsk o powierzchni blisko 20 000 km^2, zamieszkały przez niemal trzy miliony mieszkańców, funkcjonuje w nowej strukturze administracyjnej. Ten jeden z większych regionów w Polsce posiada bardzo zróżnicowaną specyfikę. Wrocław z wykształconym obszarem metropolitalnym wspomagany jest przez ponadregionalne ośrodki równoważenia rozwoju, jak: Jelenia Góra, kształtująca się aglomeracja Legnicko–Lubiąsko–Głogowską oraz aglomeracja Wałbrzysko–Świdnicka. System ten uzupełnia 7 ośrodków regionalnych, 16 subregionalnych oraz 129 ośrodków lokalnych. Ta sieć osadnicza, w przeważającej mierze ukształtowana już w średniowieczu, ma niezwykle atrakcyjne położenie geograficzne – od nadodrzańskich nizin w północno–wschodniej części województwa, po górskie pasma Sudetów na południu.

Na terenie województwa dolnośląskiego bogato reprezentowane są najrozmaitsze utwory przyrodnicze, zasługujące na objęcie ich najwyższymi formami ochrony, a obok nich występują znaczące gospodarczo kopaliny, w tym różnego rodzaju wody mineralne i termalne, na bazie których powstała sieć uzdrowisk. Niezależnie od tego, co stworzyła natura, Dolny Śląsk posiada największą chyba w kraju liczbę zabytków i to zarówno poszczególnych obiektów dziedzictwa kulturowego, jak i całych zespołów. Należy również zwrócić uwagę na nadgraniczne położenie województwa. Tranzyt drogowy i kolejowy w kierunku wschód – zachód przebiega w Trzecim Paneuropejskim Korytarzu Transportowym, łączącym Berlin i Drezno z Kijowem poprzez południową Polskę i Lwów. Najważniejsze drogowe połączenia komunikacyjne z Republiką Czeską znajdują się w Jakuszycach i Kudowie – Słonym, a kolejowe w Boboszowie.

Sprawne działanie województwa utrudniają głównie: przestarzała infrastruktura techniczna, szczególnie drogowa, obszary strukturalnego bezrobocia oraz brak jeszcze dostatecznego bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwa i gospodarki.

Aby zapewnić warunki do sprawnego funkcjonowania regionu, trzeba było stworzyć narzędzia skutecznie kształtujące i stymulujące rozwój. Są to przede wszystkim: *Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego* i *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego*. Oba te dokumenty uchwalił Sejmik Województwa Dolnośląskiego kadencji 1998 – 2002.

Prace nad projektem *Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego* poprzedzono opracowaniem diagnozy stanu oraz sformułowaniem uwarunkowań rozwoju przestrzennego w regionie. W dokumencie określono cele strategiczne rozwoju przestrzennego Województwa oraz podstawowe zasady organizacji struktury przestrzennej, jak: elementy sieci osadniczej, rozmieszczenie infrastruktury społecznej, technicznej i innej oraz wymagania w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego oraz ochrony dóbr dziedzictwa kulturowego. Sformułowano również wymagania w zakresie ochrony przeciwpowodziowej i zidentyfikowano obszary strategiczne do zagospodarowania przestrzennego. Ustalono też 7 celów strategicznych rozwoju przestrzennego, a mianowicie:

1. Realizacja „otwarcia na Europę”.
2. Kształtowanie konkurencyjności województwa.

3. Tworzenie warunków do poprawy jakości życia.
4. Aktywna ochrona wartości przyrodniczych.
5. Ochrona dziedzictwa kulturowego.
6. Integracja społeczności województwa.
7. Zapewnienie warunków do zwiększenia obronności kraju, zapobiegania awariom i klęskom żywiołowym oraz ochrona przed ich skutkami.

Plan ten ustalił również następujące nadrzędne zasady zagospodarowania przestrzennego w Województwie:

1. Dynamiczne równoważenie rozwoju jako podstawy polityki zagospodarowania przestrzennego.
2. Wykorzystanie szans i możliwości zawartych w uwarunkowaniach.
3. Ukierunkowanie na ekorozwój w użytkowaniu i zagospodarowaniu przestrzeni.
4. Poprawa ładu przestrzennego.
5. Przełamywanie barier i ograniczeń rozwoju w funkcjonowaniu struktur przestrzennych.

Następnie sformułowano cele, zasady oraz kierunki i priorytety polityki przestrzennej dla podstawowych systemów i sfer zagospodarowania Województwa. Wyodrębnia się, więc system osadniczy, w którym ustalono hierarchię ośrodków dzieląc je na 5 grup:

1. Wrocławski Obszar Metropolitalny.
2. Ponadregionalne ośrodki równoważenia rozwoju – Jelenia Góra, Legnica i Wałbrzych.
3. Regionalne ośrodki równoważenia rozwoju – Bolesławiec, Dzierżoniów, Głogów, Kłodzko, Lubin, Świdnica i Zgorzelec.
4. Subregionalne ośrodki równoważenia rozwoju – małe i średnie miasta obsługujące powiat lub jego część.
5. Ośrodki lokalne – 129 pozostałych miejscowości w tym 63 miasta i 63 wsie gminne.

W planie wskazano również 6 stref funkcjonalno–przestrzennych ustalonych w *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego:*

- strefa obszarów rolno–leśnych (na północy),
- strefa rolno–przemysłowa (środkowy pas województwa),
- strefa obszarów rolnych Pogórza i Przedgórza Sudetów,
- strefa górskich obszarów rolno-leśnych Sudetów,
- strefa o przeważającym udziale funkcji przemysłowej i gospodarczej (LGOM),
- strefa związana z rzeką Odrą.

Zidentyfikowane zostały również obszary problemowe w województwie. Rozwój w poszczególnych strefach funkcjonalno–przestrzennych nastąpić winien w sferach szczegółowo przedstawionych w planie:

- ekologicznej,
- społecznej,
- kulturowej,
- gospodarczej,
- infrastruktury,
- obronności i bezpieczeństwa publicznego,
- oraz systemie ochrony przeciwpowodziowej.

Dla każdej ze sfer sformułowano cele główne i wytyczono kierunki polityki przestrzennej, co wraz z ujęciem problematyki planu umożliwiło zidentyfikowanie priorytetów polityki przestrzennej województwa dla poszczególnych systemów i sfer, a to z kolei pozwoliło na wyspecyfikowanie najistotniejszych zagadnień do realizacji. Do najważniejszych z nich zaliczyć trzeba:

- dokończenie budowy autostrad A-4 i A-18,
- wdrożenie prac nad budową drogi ekspresowej A-3 z nowym przejściem granicznym Polska–Czechy w Lubawce,
- wdrożenie prac nad budową drogi ekspresowej Poznań – Wrocław – Kłodzko – Brno,
- wdrożenie prac nad autostradową obwodnicą Wrocławia oraz obwodnicą powiatu wrocławskiego Bielany – Łany – Długołęka z nowymi przeprawami mostowymi na Odrze oraz tzw. obwodnicą aglomeracji wrocławskiej,
- modernizacja dróg krajowych i wojewódzkich,
- modernizacja i restrukturyzacja przemysłu rozmieszczonego w Sudetach i na Pogórzu Sudeckim (obszar ten tworzą między innymi: Nowa Ruda, Wałbrzych z aglomeracją, Dzierżoniów z Bielawą, Świebodzice, Boguszów Gorce, Kamienna Góra, Kowary i Mirsk),
- zabezpieczenie przeciwpowodziowe Wrocławia, miejscowości położonych nad Odrą oraz całego dorzecza Odry,
- rozwiązanie problemów w Legnicko–Głogowskim Okręgu Miedziowym związanych z wydobyciem miedzi, ze szczególnym uwzględnieniem rejonu „Żelaznego Mostu”,
- utrzymanie ładu przestrzennego na obszarze całego Dolnego Śląska,
- stworzenie warunków do ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i harmonijnego współistnienia człowieka z naturą,
- stworzenie warunków do wyrównywania nadmiernych różnic społecznych i gospodarczych pomiędzy poszczególnymi obszarami i ośrodkami Dolnego Śląska.

Załącznik nr 5:

Płaszczyzny współpracy międzywojewódzkiej

Obszary Współpracy	Zakres współpracy / region kraju	Istniejące po obu stronach dokumenty lub potrzeba ich stworzenia
Infrastruktura	OPOLSKI posiada opracowaną *Strategię Rozwoju Infrastruktury Transportowej*, a w *Strategii rozwoju Województwa Opolskiego* jest zapis o konieczności współpracy z regionem dolnośląskim. LUBUSKI posiada, opracowaną w marcu 2004 roku, nowoczesną sektorową *Strategię rozwoju transportu*.	Istnieje potrzeba opracowania dolnośląskiej sektorowej strategii rozwoju infrastruktury, nawiązującej do opracowań sąsiadujących regionów, uwzględniającej możliwości podejmowania wspólnych dużych projektów z wykorzystaniem środków UE.
Ochrona środowiska i gospodarka wodna	OPOLSKI: WIELKOPOLSKI: LUBUSKI:	Opracowany jest „Program dla Odry 2006” . *Sektorowa strategia gospodarki wodnej i ochrony przeciwpowodziowej dla województwa dolnośląskiego* – planowana.
Planowanie przestrzenne i strategiczne	Opolskie + Śląskie Lubuskie ,Opolskie, Śląskie, Małopolskie, Podkarpackie	Współpraca w celu aktualizacji *Strategii Pogranicza Polsko–Czeskiego* (postulat Polsko–Czeskiej Międzyrządowej Komisji ds. Współpracy Transgranicznej). Współpraca na rzecz rozwoju III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego oraz powiązań turystycznych osi Sudecko–Karpackiej (postulowana współpraca)
Polityka społeczna	• realizacja wspólnych projektów mających na celu przeciwdziałanie społecznemu wykluczeniu, • wymiana doświadczeń w zakresie podejmowanych działań (dobre praktyki), • promocja rozwiązań systemowych w zakresie polityki społecznej, • kształcenie zawodowe kadr służb w obszarze polityki społecznej (wspólne szkolenia, konferencje, periodyk?), • wspieranie międzyregionalnej aktywności obywatelskiej.	Brak dokumentów oraz potrzeby tworzenia odrębnych dokumentów, regulujących zasady współpracy; określone bywają one na ogół w strategiach sektorowych.

Załącznik nr 6:

Płaszczyzny współpracy transgranicznej i międzynarodowej współpracy regionalnej

Uchwała Sejmiku Województwa Dolnośląskiego „Priorytety Współpracy z Zagranicą

Zagadnienia współpracy zagranicznej w *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego* znalazły swoje odzwierciedlenie w zapisach działań sfery gospodarczej i przestrzennej. Opracowane na początku 1999 roku priorytety współpracy zagranicznej, których wymóg uchwalenia wynika z ustawy o samorządzie województwa, obecnie wymagają aktualizacji. Zapisy wyrażające zamierzenia i intencje zostały zrealizowane w ciągu pięciu lat działania samorządu wojewódzkiego. Aktualizacja potrzebna jest również ze względu na fakt przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Z inicjatywy Komisji Współpracy Zagranicznej Sejmiku opracowano znowelizowane priorytety współpracy zagranicznej, które zostały uchwalone przez Sejmik w dniu 27 października 2005 roku (Uchwała Nr XLVII/625/2005 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego *w sprawie przyjęcia priorytetów współpracy zagranicznej Województwa Dolnośląskiego*).

Współpraca zagraniczna, w warunkach integracji i globalizacji gospodarki stanowi szczególną kategorię zadań województwa. Traktowana powinna być jako zadanie priorytetowe, jako istotny element wykonywania podstawowych przedsięwzięć gospodarczych w regionie.

Płaszczyzny współpracy transgranicznej

Dolny Śląsk współpracuje z Wolnym Państwem Saksonia (Niemcy), z ewentualnym rozszerzeniem na Kraj Związkowy Brandenburgia (pasmo Odry), w zakresie: tworzenia i wspomagania mechanizmów pobudzających rozwój terenów pogranicza polsko–niemieckiego, Euroregionu Nysa, połączeń komunikacyjnych, usług komunalnych, wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, edukacyjnych, rozwiązywania problemów społecznych, bezpieczeństwa i sytuacji kryzysowych. Instrumentem wspierającym jest inicjatywa INTERREG III A Polska – Niemcy.

Dolny Śląsk współpracuje także **z czeskimi krajami graniczącymi: Liberecki, Kralowohradecki, Pardubicki, Ołomuniecki** w zakresie tworzenia i wspomagania mechanizmów pobudzających rozwój terenów pogranicza, w tym głównie połączeń komunikacyjnych, rozwoju turystyki (wspólna oferta turystyczna), spraw społecznych, działania Euroregionu Glacencis. Instrumentem wspierającym jest inicjatywa Intereg III A Polska – Czechy.

Płaszczyzny międzynarodowej współpracy regionalnej

Współpraca z regionami **państw UE (poza związkami transgranicznymi)**

Europa Zachodnia: Alzacja (Francja), West Midlands, (Wielka Brytania)
Europa Południowa: Emilia- Romagna (Włochy), Castilia –y Leon (Hiszpania)
Europa Środkowa: Styria (Austria)
Europa Północna: Vastmanland (Szwecja), Ringjobing (Dania)

Współpraca gospodarcza, kulturalna, naukowa, promocja, wykorzystanie doświadczeń regionów, wynikających z członkostwa w UE, szczególnie w zakresie polityki regionalnej. Działanie na rzecz udziału we współpracy jak największej liczby różnego rodzaju instytucji z regionów partnerskich. Wspólne aplikowanie do programów Unii Europejskiej.

Płaszczyzna Wschód – Zachód: województwo dolnośląskie – obwody Kirowogradzki i Dniepropietrowski: współpraca gospodarcza, transfer doświadczeń związanych z procesami transformacji społeczno–gospodarczej, rozwój samorządności, wspieranie przemian demokratycznych, budowa społeczeństwa obywatelskiego, wschodni wymiar polityki UE.

Współpraca zagraniczna województwa jest jednym z instrumentów realizacji *Strategii rozwoju Województwa*. Nadanie jej odpowiedniej rangi w nowelizowanej strategii, co wynika chociażby z nowej sytuacji, jaką stwarza nasze członkostwo w Unii Europejskiej, a także położenie geograficzne województwa, którego zachodnia i południowa granica są równocześnie granicami państwowymi, może doprowadzić do pojawienia się potrzeby opracowania strategii „sektorowej" (posiadanej przez niektóre regiony europejskie) typu: *Strategia europejska Województwa Dolnośląskiego* lub *Strategia internacjonalizacji* (międzynarodowej interregionalizacji) województwa.

Obszary Współpracy	Zakres współpracy / region za granicą	Istniejące po obu stronach dokumenty lub potrzeba ich stworzenia UWAGI
Infrastruktura	SAKSONIA: Reg KARLOVARSKY: Reg USTECKY: Reg LIBERECKY: Inne regiony:	Oderregio II Interreg III B – ELLA „Program dla Odry – 2006 – część międzynarodowa Istnieje potrzeba aktualizacji *Strategii pogranicza polsko–czeskiego* lub opracowania dokumentu podejmującego problematykę wspólnej europejskiej promocji ,,Karkonoszy" z pogórzem po obu stronach granicy Polski i Czech jako zagłębia turystyczno– zdrowiskowego oraz strategii rozwoju infrastruktury komunikacyjnej
Komunikacja	Województwo Zachodniopomorskie, Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie (Rzeczpospolita Polska), Region Hradec Kralove (Republika Czeska), Region Bratysława (Republika Słowacka), Region Skania (Królestwo Szwecji)	Międzyregionalne porozumienie w sprawie utworzenia Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego
Planowanie przestrzenne i strategiczne	Województwo dolnośląskie + Saksonia + północne Czechy **Czeskie Regiony Przygraniczne** **Współpraca pomiędzy Polską, Saksonią, Brandenburgią, Ukrainą (ewentualnie Republiką Czeską i Republiką Słowacką)**	Program ENLARGE–NET Współpraca w celu aktualizacji Strategii pogranicza polsko–czeskiego (*postulat Polsko–Czeskiej Międzyrządowej Komisji ds. Współpracy Transgranicznej)* Współpraca na rzecz rozwoju III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego *(planowany projekt Interreg III B)*

	Współpraca z regionami przestrzeni Karpat z Polski, Słowacji, Czech, Austrii, Rumunii, Węgier, Ukrainy **Współpraca z Saksonią** **Współpraca z West Midlands (Wielka Brytania)**	Współpraca na rzecz powiązań osi Sudeckiej z Przestrzenią Karpacką (*postulowana współpraca)* Realizacja wspólnych przedsięwzięć z zakresu wymiany wiedzy i informacji na polu planowania przestrzennego, a także realizacji projektów Interreg III A Realizacja wspólnych przedsięwzięć z zakresu wymiany wiedzy i informacji na polu planowania przestrzennego, a także realizacji wspólnych projektów Stałe poszukiwanie możliwości współpracy na polu planowania przestrzennego w celu podnoszenia spójności i konkurencyjności przestrzeni europejskiej
Polityka społeczna	• Wymiana doświadczeń na temat rozwiązań systemowych w obszarze polityki społecznej i ochrony zdrowia • Promowanie i inspirowanie nowatorskich rozwiązań • Podnoszenie kwalifikacji kadr (szkolenia, staże, wizyty studyjne) • Realizacja wspólnych projektów na rzecz integracji społecznej • Pomoc organizacjom pozarządowym w nawiązywaniu współpracy z partnerami zagranicznymi w celu realizacji wspólnych projektów	Projekt programu pt. Aktywizacja osób starszych Older People Activization Programme OPAP, stworzony przez Departament Polityki Zdrowotnej we współpracy z samorządami województw opolskiego, śląskiego, małopolskiego oraz uczelniami wrocławskimi i organizacjami pozarządowymi w ramach Nowego Wspólnotowego Programu w Dziedzinie Zdrowia Publicznego przyjętego przez Parlament Europejski na lata 2003 – 2008, Możliwości współpracy w ramach zawartych przez Województwo Dolnośląskie partnerstw: Dolny Śląsk – Wolne Państwo Saksonia, Dolny Śląsk – czeskie kraje graniczące: Liberecki, Kralowohradecki, Pardubicki, Ołomuniecki, Dolny Śląsk – Alzacja, WestMidlands, Emilia – Romagna, Castilia – Leon, Styria, Vastmanland, Województwo Dolnośląskie – obwody Kirowogradzki i Dniepropietrowski, Obwód Leningradzki w Federacji Rosyjskiej. W ramach zawartych partnerstw istnieje możliwość nawiązywania współpracy w sferze polityki społecznej.

Załącznik nr 7:

Elementy niezbędne do realizacji *Strategii* nie będące w kompetencji województwa

Koordynacja administracyjna nie prowadzi do rozwoju samorządności ani też nie pobudza rozwoju regionów. W Polsce jest ona postrzegana jako administracyjny podział kompetencji, wyrażonej poprzez formalną i rzeczywistą hierarchię władzy. Oczekuje się więc systemowych zmian prowadzących do faktycznego przekazania kompetencji z zakresu: finansów samorządowych, planowania przestrzennego, działania organów i organizacji urzędów samorządu terytorialnego, rozwoju obszarów wiejskich itp. Do niezbędnych elementów umożliwiających pełną realizację rozwoju województwa, które należy przekazać na poziom województwa, zaliczyć można:

Obecny szczebel kompetencji	**Elementy umożliwiające pełną realizację rozwoju regionu (problemy do uregulowania)**	**Proponowany szczebel kompetencji**
Centralny	Reforma finansów publicznych umożliwiających samodzielnie współfinansowanie rozwoju województwa.	
	Znowelizowanie ustawy o rządowej administracji, prowadzące do zredefiniowania kompetencji wojewody, jak również określające podział kompetencji między administracją rządową i poszczególnymi szczeblami samorządu terytorialnego.	Zwiększyć udział województwa
Centralny	Przypisanie pierwszoplanowej roli samorządowi województwa w zakresie rozwoju obszarów wiejskich poprzez bezpośrednią alokację środków krajowych i europejskich, przeznaczonych na rozwój infrastruktury wiejskiej oraz rozwój gospodarczy tych obszarów, co oznacza podporządkowanie zarządowi województwa oddziału AriMR.	Wojewódzki
	Nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, prowadząca do hierarchicznego modelu zarządzania przestrzennego w sposób umożliwiający zarządowi województwa beznegocjacyjne wprowadzanie zadań zawartych w strategii do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opracowywanych przez gminy	Wojewódzki
Centralny	Reforma administracji rządowej, zmierzająca do zmiany struktury urzędów wojewódzkich na jednostki koordynujące działania administracji zespolonych oraz kontrolujących działania samorządów w aspekcie zgodności z prawem. Urząd wojewody nie uzgadniałby spraw merytorycznych.	
	Powołanie Centrum Studiów Regionalnych (CSR), którego celem będzie integracja ,,branżowych" programów, jak również monitorowanie realizacji *Strategii rozwoju Województwa*.	Wojewódzki
Centralny	Przekazanie samorządowi zadań, wynikających z programów rządowych w dziedzinie polityki społecznej województwa, do realizacji lub zlecania jednostkom samorządu terytorialnego oraz organizacjom pozarządowym.	Wojewódzki
Centralny	Zwiększenie wpływu na rozdysponowanie pomiędzy jednostki środków finansowych, przeznaczonych na realizację świadczeń zdrowotnych dla województwa.	Wojewódzki

Załącznik nr 8:

Wykaz dokumentów wykorzystanych w procesie budowy *Strategii*

Wykaz dokumentów szczebla krajowego

(zamieszczanych na stronie www.mgip.gov.pl/politykastrukturalna/politykaregionalna oraz www.funduszestrukturalne.gov.pl wraz z nr skrzynki npr@gov.pl)

1. Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego
2. Narodowa Strategia Rozwoju Transportu do 2013 roku
3. Polityka Transportowa Państwa na lata 2005 – 2025
4. Narodowa Strategia Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich
5. Założenia NSRR przyjęte przez Międzyresortowy zespół ds. NPR 22 lipca 2004 roku,
6. Koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju
7. Analiza RSR i modelowe struktury Regionalnych Strategii Rozwoju (opracowanie RCSS)
8. Prognoza Demograficzna
9. Prognoza Makroekonomiczna
10. Prognoza dotycząca migracji
11. Prognoza dotycząca zapotrzebowania na energię
12. Pozostałe Narodowe Strategie Sektorowe, jak:
    - Strategia Rozwoju Kultury,
    - Strategia Rozwoju Edukacji,
    - Strategia Społeczna,
    - Horyzontalne stanowiące podstawę regionalnych konsultacji zaplanowanych w październiku i listopadzie bieżącego roku.
13. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego do 2006 roku
14. Prace Grupy Roboczej ds. mieszkalnictwa
15. Prace Grupy Roboczej ds. instrumentalizacji (polityki sektorowe, zmiany organizacyjne w samorządzie, instrumenty statystyczne i opiniodawcze, sposoby monitorowania)
16. Założenia NPR na lata 2007 – 2013
17. Wzrost Konkurencyjności Gospodarki (Wiedza – Informatyzacja – Konkurencyjność)
18. Informacja o stanie prac nad NPR 2007 – 2013
19. Narodowa Strategia Integracji Społecznej
20. Krajowy Program Działań na Rzecz Kobiet
21. Strategia Państwa dla Młodzieży
22. Krajowy Program Działań na Rzecz Integracji Społecznej
23. Program dla Odry – 2006

Wykaz dokumentów szczebla regionalnego, wygenerowanych na Dolnym Śląsku

1. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego (SRWD) uchwalona15 grudnia 2000 r. (dostępna na stronie www.umwd.pl)

Strategie Sektorowe lub ich projekty:

1.1. Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich,

1.2. Strategia Energetyczna,

1.3. Regionalna Strategia Innowacji (RIS) 2004 roku

1.4. Projekt Zarysu Regionalnej Strategii Rozwoju Eksportu (RSRE) dla Dolnego Śląska,

1.5. Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego,

1.6. Program ochrony środowiska pod nazwą „Program zrównoważonego rozwoju ochrony środowiska województwa dolnośląskiego”,

1.7. Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami Województwa Dolnośląskiego

1.8. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa

1.9. Wojewódzki Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych, Przeciwdziałanie Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Realizacji Zadań na Rzecz Zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych na lata 2004 – 2006,

1.10. Strategia Rozwoju Dolnośląskiego Produktu Uzdrowiskowego

1.11. Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego.

1.12. Strategia Rozwoju Policji Dolnośląskiej na lata 2005-2010.

1.13. Program Poprawy Stanu Bezpieczeństwa Publicznego na Obszarze Dolnego Śląska

Wykaz dokumentów szczebla regionalnego wygenerowanych poza Dolnym Śląskiem

1. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego,

1.1. Strategia Rozwoju Infrastruktury na lata 2004 – 2008,

1.2. Strategia Sektorowa Rynku Pracy Województwa Opolskiego w latach 2004 – 2006,

1.3. Wojewódzka Strategia Integracji i Polityki Społecznej na lata 2004 – 2006,

1.4. Strategia Sektorowa Województwa Opolskiego w zakresie Promocji Zdrowia na lata 2004 – 2006

2. Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego,

2.1. Strategia Rozwoju Transportu Województwa Lubuskiego do 2015 roku

3. Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego,

3.1. Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Wielkopolsce,

3.2. ,,Razem – Więcej **–** Łatwiej" Program aktywizacji społeczności lokalnej.

3.3. Wojewódzka Strategia Rozwoju Pomocy Społecznej,

3.4. Strategia Sektorowa w Zakresie Ochrony Zdrowia Województwa Wielkopolskiego,

3.5. Strategia Rozwoju Oświaty w Województwie Wielkopolskim,

3.6. Strategia e–Wielkopolska

4. Międzyregionalne Porozumienie na rzecz utworzenia Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego

Wykaz dokumentów subregionalnych i lokalnych

1. Strategia Integracji Gospodarczo - Przestrzennej Aglomeracji Wrocławskiej.
2. Strategia Rozwoju Jeleniej Góry na lata 2004-2015.